

CATECHESIS Ecclesiarum.

QVÆ IN REGNO POLONIÆ,
& magno Ducatu Lithuanix, &
aliis ad istud Regnum pertinenti-
bus provinciis, affirmant, nemi-
nem alium, præter Patrem Domi-
ni nostri Iesu Christi, esse illum
unum DEUM Israël: hominem
autem illum. IESUM Nazare-
num, qui ex virgine natus est, nec
aliū, præter aut ante ipsum, DEI
FILIUM unigenitum & agno-
scunt & confitentur.

*Ante annos quatuor Polonicè, nunc
verò etiam Latine edita.*

Ose, 14. 10.

Rectæ sunt viæ Iehovæ, & iusti ambulabunt
in eis: prævaricatores verò corruent in eis.

RACOVIAE,
Anno Domini, 1609.

SERENISSIMO ATQ: PÖTENTIS-
SIMO PRINCIPI ET DOMINO,

DOMINO IACOBO

Magna Britannia, Francia

& Hybernia, &c, &c,

&c, Regi,

Domino meo clementissimo,

Ann. D. 1018-20

VE MADMODUM omni-
bus, Rex Serenissi-
me, quæ veris specie,
& probitatis æmula-
tione imponere volunt, lux est
invisa, & examen omne formi-
dolosum, ne fucō detecto, frau-
deq; deprehensa, repudientur:
ita eorum, quæ vera & sincera
sunt, ingenium est, ut luce gau-

PRÆFATIO.

deant, omnium oculis inferri, omnium examini subijci, vehementer gestiant, quò talia omnibus, qualia naturâ sunt, re ipsâ appareant, & nativæ genuinæq; veritati sinceritatiq; meritam apud omnes auctoritatem vindicent & asserant. Res hæc adeò testata est, & antiquitatis & vitæ præsentis exemplis, ut nullam probationem requirat. Ex omni tamen antiquitatis memoria, ex omni annalium vetustate, ex omni vitæ quotidianæ consuetudine, nihil erui, nihil elici, nihil depromi potest, quod sacris literis, novi præsertim Fœderis, eo in genere conferendû

vi-

PRÆFATIO.

videatur. Ab ipsis primis initiis ut lucem aspexêre, illicò instar splendoris matutini, sese in omnes mûdi partes diffundentis, in oculos omniû & examê quàm rigidissimû venire voluêre, quò veritatem & probitatem suam, ab omni fucò & impostura quàm alienissimam, omnibus patefacerent & approbarent: neq; pedem ab instituto retulêre, donec accuratissimè examinatæ, exploratæ, approbatæ, & pro divinis prorsus agnitæ, in summa divinæ majestatis sede, unanimi omnium hominum & temporum consensu, collocarentur. Adeò divina veritas luce crevit, adeò

†† 3

exa-

PRAEFATIO.

examine vires collegit, radices
egit, & est propagata. Vnde,
quid de iis scriptis, quæ summa
vi connituntur, ut legantur ab
omnibus, dijudicetur ab omni-
bus, omnium etiam ultrò exa-
mē provocent, statuendum sit,
indiciū habetur evidentissimū.
Atq; hæc quidem ratio nobis,
qui Deum unum Israëlitis, Patrem
Domini nostri Iesu Christi, &
filium ejus unigenam Dominū
Iesum Nazarenum profite-
mur, unicè proposita fuit, in omnibus
scriptis, quæ hætenus in lucem
de rebus divinis dedimus, huic-
q; insistendum nobis summo
studio existimavimus, & adhuc
exi-

PRAEFATIO.

existimamus. Hinc factum est,
ut nunc etiam Ecclesiæ nostræ,
eâdem ratione permotæ, Cate-
chesin hâc Latinitate donatam,
Augusto nomini S. R. M. T. in-
scribendam & dedicandam per
me duxerint : prout etiam ego,
earum nomine, S. R. M. T. in-
scribo, & submissè dedico. Et-
enim, si lux quærenda fuit, u-
bi ea major, quàm tanti Regis
& Principis vultus ? si examen
expetendum, a quo accuratiùs,
quæso, institui poterit, quàm a
S. R. M. T. quæ religionis pu-
rioris suscepto patrocínio, divi-
nis literis ipsam divinam veri-
tatem perfectissimè contineri a-

PRAEFATIO.

gnoscat, ob idq; de scriptis in religione Christiana controversis, ex sacrarum literarum decretis, non hominum, quicunq; tandem sint, placitis, esse statuumendum censeat? Nec verò id examen indignum S. R. M. T. cenferi debet. Nam si veritate divina nihil præstabilius, si Dei gloriâ & Christi Domini nostri honore nihil illustrius, si hominû salute sempiterna nihil pretiosius, ne cogitari quidem potest; certè nihil erit tam regium, tam sublimi persona S. R. M. T. & excelso, atq; res humanas despiciente animo ipsius dignû, quam ea scripta exquisitissimè rimari &

PRAEFATIO.

& perscrutari, quæ Dei gloriam & Christi Domini nostri honorem, ac ipsam nostram salutem, ab omni traditionum humanarum labe, ipsa divina veritate literis sacris comprehensa, repurgare nituntur, & expeditissima explicandæ Dei gloriæ, honoris Christo Domino nostro asserendi, & salutis consequendæ ratione, e sacris literis excerpta, ac omnibus proposita, eam ipsissima sacrarum literarum auctoritate sancire & stabilire conantur. Excipe igitur hanc opellam regio vultu, Rex Serenissime, & animum offerentis munus, exiguum mole, at virtute & pondere

PRÆFATIO.

dere in magnis jure connume-
randum, intuitus, in his oris, a S.
R. M. T. amplissimis regnis,
longè lateq; distantibus, in alio-
rum numero me etiam unum
esse patere, qui pietatem, pru-
dentiam, justitiam, fortitudinē,
cæterasq; regias virtutes S. R.
M. T. quarum fama per Chri-
stianum orbem diffusa, ad nos
etiam permanavit, a longè co-
lat, miretur & veneretur.
Quod si a S. R. M. T. factum
fuerit, etiam aliqua ex ea re (ut
alia taceam) ad æquitatis & hu-
manitatis regię laudem, quā
S. R. M. T. omnes oras com-
plevit, fiet dubio procul ac-
ces-

PRÆFATIO.

cessio. Deus & Pater Domini
nostri IESU CHRISTI, ille so-
lus clementiæ & consolationis
Deus, S. M. T. R. conservet
incolumem, & Ecclesiæ suæ, &
amplissimis Regnis, quibus S.
R. M. T. Dominus præesse volu-
it. E prædio meo Czarkoviano.

S. R. M. T.

addictissimus

*Hieronimus Moscorovius
a Moscorow.*

INTERPRES LECTORI
CANDIDO ET BENEVOLO.

CATECHESIN, LECTOR,
Ecclesiarum nostrarum, & Po-
lonico idiomate in Latinū ser-
monem traduximus. Expressere id no-
bis vota multorum, multaq; etiam e re
motissimis orbis partibus ad nos trans-
missa preces. Ut verba, & sententiā fi-
deliter redderemus, annisi sumus. Quo-
circa stilo simplici & familiari uten-
dum fuit. Id tamen significandum tibi
putavimus, paucissima quadam a nobis
mutata esse. Si verò etiam animum tu-
um id offendat, quòd adversas sententi-
as refutandas duxerimus, facile illud in
lectione missum facere poteris: a nobis
verò summam purgandi nos apud alios
necessitatem id extersisse scias. Vale,
pie & candide lector, & Deum pro nobis
deprecare, ut conatus nostros ipsius glo-
ria, & Christi ejus, & utilitati mul-
torum dicatos, fortunet &
promoveat.

H: M: a M.

DESCRIPTURA CAP: II
SACRA.

*Quenām sit Religio Christiana,
velim abs te doceri.*

RELIGIO Christiana est via pate-
facta divinitus, vitam æternam con-
sequendi.

At ubi ea patefacta est?

In literis sacris, præsertim novi
Testamenti.

Extant igitur alia Sacra litera,
præter literas novi Testamenti.
Prorsus.

Quenām sunt?

Scripta Testamenti veteris.

Caput I.

De certitudine Sacra-
rum literarum

*At unde constat, tam novi quàm
veteris Testamenti literas cer-
tas esse, nec suspectas?*

A

HINC;

1.

HINC, quodd non solum causa sit nulla, cur de iis dubitari queat; verum etiam evidens argumentum, quantum ea fert materia, appareat, cur eis fidem adhiberi oporteat.

Qui verò docebis, nullam esse causam, cur dubitari queat de iis scriptis: primum verò de scriptis novi Testamenti?

Quatuor de causis, ut apparet, jure de veritate librorum dubitari potest: e quibus nullam hinc deprehenderelicet.

Quenam sunt ista causa?

Prima est, cum de autore libri nihil prorsus constat. Secunda, cum autor est suspectus. Tertia, cum appareat alicunde, librum esse corruptum. Quarta, cum testimonia super sunt idonea, quæ fidem libro derogent.

Cedo, qui prima causa hinc locum non habeat.

Quia

1.

3

Quia ab ipsa religionis Christianæ origine, Christiani omnes, etsi multum inter se diversi sententiis, in eo tamen concordēs & consentientes fuere, autores scriptorum novi Testamenti eos fuisse, quos scripta præ se ferunt: aded, ut qui, tam unanimi tot ætatum & hominum consensui repugnare vellet, hunc justissimam causam ejus rei afferre oporteret.

Nonne a veteribus de quibusdam horum autorum fuit dubitatum?

Sanè: sed cum nullam dubitandi justam causam afferrent, dubitatio hæc prorsus exolvit.

At secunda, qui hinc deprehendi nequit?

Autor suspectæ fidei censetur, si rem, quam scribat, non exactè teneat: aut aliter scribat, quam rem noverit: aut denique ejus rei aliqua extent in

A 2

scri-

scripto indicia. Tale verò nihil in istis autoribus deprehendas, ut sigillatim audies.

Quæ verò hîc primum deprehendi nequit?

Adeum modum, quòd de iis autoribus nulla suspicio animo obrepere possit ejusmodi, eos rem, quam scripserint, nò exactè tenuisse: cùm quidam spectatores & auditores fuerint rerum, quas scripserint; alii verò ab iisdem ipsis plenissimè easdem edocti fuerint, & accuratissimè perceperint.

Quæ secundum?

Cùm Christiana religio mendacium etiam in re minima vetet, apparet eos autores, qui non solum Christiani, verum etiam religionis Christianæ primi doctores fuere, mentiri nullo modo potuisse: præsertim in re tanta, quæ ipsum terrarum orbem in errorem pertraheret.

Quæ

Quæ tertium?

In his scriptis omnib. nulla repugnantia, nulla falsitas reverà apparet: quod accurata discussione locorum omnium, qui tale quid præ se ferunt, demonstrare nò difficile esset.

Ostendisti, quæ causa duæ è quatuor hîc nihil habeant loci: ostende quæ tertia non possit admitti.

Omninò, si tertia causa hîc locum haberet, oporteret hæc scripta vel ex toto vel ex parte esse corrupta. Ex toto corrumpi non potuere: nec enim jam ii autores essent horum scriptorum, quos paulò ante esse docuimus. Sin verò ex parte corrupta fuissent, certè aut in iis rebus, quæ sunt magni momenti, aut in iis quæ non sunt magni momenti, corrupta fuissent. In illis, quæ sunt magni momenti, ea scripta depravari non potuisse, hinc apparet: quòd pars depravata latere non posset, eò, quòd

1. incorruptis non responderet. In rebus verò non magni momenti, si depravatio aliqua existat, ea non tanti ponderis est, ut fidem libri ullo modo vocet in dubium.

Nonne posses etiam alia ratione idem docere, scripta novi Testamenti depravata non esse?

Omnino. Etenim incredibile prorsus est, DEUM, cujus bonitas & providentia est immensa, ea scripta, in quibus seipsum voluntatemq; suam & viam ad salutem proposuerit, & quæ ab omnibus piis tot temporum decursu pro ejusmodi scriptis excepta & approbata fuerunt, depravari ullo modo permisisse.

At verò quartam quæ hinc submovebis?

Id quidem jam ipse poteras advertere; cùm nulla sint apta & idonea testimonia fide dignorum hominum, quibus ea scripta premi vel oppugnari

gnari constet.

Quandoquidem docueris, nullam esse causam, cur de scriptis novi Testamenti dubitetur, doce etiam, cur iisdem fides sit adhibenda.

Etsi hoc ipsum, quòd nulla sit iusta de iis dubitandi causa, magnum argumentum suppeditet, cur iis fides sit habenda; afferam tamen causam, adhuc longè gravissimam, quæ fidem iisdem conciliet necessario.

Quenam ea est?

Religionis Christianæ veritas: quæ cùm iis tantùm, nec ullis aliis libris comprehensa sit, apparet, iis libris necessario propterea habendam esse fidem.

At quanam re fidem facies mihi, religionem Christianam esse veram?

Ipso Religionis Christianæ autore, qui fuit homo divinus: ac ipsa religione, quæ etiam divina est.

I. *At unde constat, religionis Christianæ autorem fuisse hominem verè divinum?*

E miraculis verè divinis, quæ idem fecit: & quòd idem, cum religionis a se traditæ causâ mortem acerbissimam adisset, a mortuis sit a DEO excitatus.

Qui scis eum fecisse miracula, eaq; fuisse divina?

Eum fecisse miracula hinc manifestum est, quòd non solum, qui in eum crediderant; verum etiam profecti ipsius hostes, quales sunt Iudæi, ad fateantur: Ea verò fuisse divinâ, hinc faciliè agnosces, postquàm docuero, eum fuisse a mortuis a DEO excitatum. Nam cùm is affirmaret, se miracula virtute divina fecisse, perspicuum est, postquàm is mortuus, a DEO vitæ restitutus est, verissimum fuisse, quod affirmârat, nempe, miracula ipsius fuisse divina.

Doce

Doce igitur, eum fuisse a mortuis a DEO excitatum.

A mortuis eum a DEO excitatum esse, hinc apparet: Primum, quòd fuerint multi illicò post mortem ejus, qui constantissime affirmârunt, quòd eum a mortuis excitatum viderent: & propter hoc ipsum, quòd eum excitatum a mortuis affirmarent, multas calamitates pertulerunt: quidam verò etiam vitæ discrimen adierunt. Deinde innumerabiles alii, a prioribus idem accipiètes, & ingentes calamitates & mortes longè acerbissimas ejusdè rei causâ subierunt. Ex quo efficitur necessariò, aut IESUM a mortuis exsuscitatum esse; aut illos idcirco, quòd tantâ constantiâ asseverabant rem, quam falsam esse noverant, tot calamitatis sese implicare; ac mortes etiam longè tristissimas perferre voluisse. Potterius fieri nulla ratione potuit: cùm ipse communis sensus id abundè re-

testat.

fellat. Quare prius omninò verum esse apparet.

Quod alterum argumentum habes kujus rei?

Id nimirū, quòd incredibile prorsus fuerit, eam religionem, quæ nullum vitæ hujus splendorem, nulla commoda, nullas voluptates cultoribus suis afferat; verumetiā eadem illa omnia prorsus eisdem detrahat, & in multas vitæ hujus angustias variasque afflictiones compellat, a tot nationibus recipi, nisi Iesu Christi a mortuis suscitatione confirmata fuisset.

Demonstrasti, Christiana Religionis autorem fuisse hominem Divinum: demonstrari etiam mihi velim, ipsam hanc religionem esse divinam.

Id quidem ex ipso autore ejus divino jam perspicere potuisti: attamen & ex iis rebus, quibus constat hæc religio, docere in promptu est,

e præceptis nimirum atque promissis: deinde ex omnibus ejusdem religionis circumstantiis.

At qua ratione e præceptis & promissis colligitur, hanc religionem esse divinam?

Ea quidem ratione; quòd & præcepta perfectam vitæ sanctimoniam, & promissa summum atq; perfectissimum bonum comprehendat.

Quenám sunt religionis hujus circumstantia?

Initia, progressio, denique vis & effecta.

Quomodo ex initiis ipsius docebis, eam esse divinam?

Hoc nullo negotio animadvertes, ubi expenderis, quínam fuerunt, qui primi hanc religionem fundaverunt: nempe homines viles, & apud omnes contempti: ac simul consideris, eos id fecisse, nullá potentiá, nullis opibus, nullá sapientiá, nulla

autoritate mundi subnixos; verum
simplici solum prædicatione & per-
suasione usos, in hominibus ad sen-
tentiam suam pertrahendis.

*E progressionē verò quemadmo-
dum id docebis?*

Ad eum modum, quod brevissi-
mo tempore, ea religio mirum in mo-
dum creverit; & innumerae natio-
nes atque homines, docti, indocti,
nobiles, ignobiles, sexus utriusq; re-
ligionibus, quas a patribus & majori-
bus hausserant, abjuratis, eam reli-
gionem amplexi fuerint, nullis cō-
modis vitæ hujus allecti, nec ullarū
calamitatum, quæ hanc religionem
comitari solent, mole deterri.

*E vi porrò atque effectis quæ rati-
one id planum facies?*

Primo, quod nullo consilio, nec
astu, nulla vi, nullaq; hominum po-
tentia suppressi potuerit: deinde,
quod omnes præcæ religiones su-
stulerit;

sustulerit, exceptâ Iudaicâ, quæ illa
pro ejusmodi agnovit, quæ a Deo
profecta, ad certum tempus erat du-
ratura.

*Quam certa & firma sint N. Fæ-
deris scripta, hæcenus docuisti: do-
ce etiam veteris Fæderis non
minus esse firma.*

Id quidem brevissimè doceri hinc
potest: quod scripta novi Testamen-
ti certa esse illa testentur. Cum igitur
testes ipsi sint veri & certi, ut hæ-
cenus docuimus, apparet, eorum
testimonium certum verumq; esse.

Caput II.

De sufficientia Scriptu- ræ Sacre.

*Scripta divinarum literarum esse
certa & firma satis probasti: do-
cere amplius velim, an etiam sint*

2. *ita sufficientia, ut in rebus ad salutem necessariis, iis solis acquiescendum sit.*

PRORSUS sufficientia sunt ad eam rem: ed quod fides in Dominum IESUM Christum, & obedientia mandatorum eius, sit in iis scriptis N. Fœderis sufficientissime tradita & explicata, quam ex DEI promisso vita æterna consequitur.

Si res ita habet, quid igitur traditionibus opus est, quas ad salutem necessarias in Romana Ecclesia adjungunt, & scripturam non scriptam vocant?

Benè rem percipis, eas prorsus ad salutem non esse necessarias.

Quid igitur de iis sentientum est?

Eas non solum sine causa & iusta necessitate confictas & inventas esse; verum etiam summo cum discrimine fidei Christianæ.

Quod

Quodnam id esse potest discrimen?

Id quod causam istæ traditiones subministrant hominibus, a veritate divina ad mendacium & humana commenta deflectendi.

Verumtamē e Scriptura istas traditiones asserere videntur.

Ea testimonia, quæ ad probandas traditiones e Scriptura proferunt, demonstrant quidem, Christum & Apostolos locutos fuisse & fecisse quædam, quæ literis divinis non sunt comprehensa; verum nulla ratione ostendunt, illa fuisse ab iis, veluti de manu in manum, ad servandū temporibus perpetuis tradita, aut ea quæ literis divinis sunt cōsignata, ad religionem & salutem nō sufficere.

Caput III.

De perspicuitate Sacrarum literarum.

A 8

Et

3. *Et certam & sufficientem Scripturā Sacram docuisti hactenus: an verò eadem perspicua sit omnibus & facili, ostende.*

Et si difficultates quædam in ea occurrant: est tamen Scriptura Sacra, præsertim novi Fæderis, facilis & perspicua, in iis quæ ad salutem sunt prorsus necessaria.

Quaratione id demonstrabis?

Primum, cùm DEUS, eo sine atq; consilio, Scripturam Sacram hominibus tradi voluerit, ut ex ea voluntatem ipsius cognoscerent, incredibile prorsus est, ejusmodi scripta tradi voluisse, e quibus voluntas ipsius perspicui & cognosci ab omnibus non posset. Deinde, quòd ipsis religionis Christianæ principiis, Apostoli, epistolæ suas, in quibus præcipua Christianæ religionis mysteria continentur, ad homines simplices scripserint.

At

At unde tot dissidia in eruendo Scripturæ sensu emergunt?

1.

Hinc, quòd homines Scripturam vel negligenter legant: aut cor non afferant sincerum, & ab omnibus impedimētis & cupiditatibus solutum: aut auxilium illud divinum, donum nempe Spiritus S. quod DEUS promisit dies noctes, quæ cum invocantibus, non quo par est studio, implorant.

Quis igitur est Doctorum usus?

Ut homines ad ea, quæ percipere ipsi possunt, tuenda & servanda stimulent, & in difficilioribus percipiendis, eosdem adjuvent.

DE VIA SALVTIS.

Caput I.

De causis patefaciende salutis viæ.

A 9

Quòd

1. *Quò ad scripturam Sacram, agnosco mihi abs te satisfactū; verūtamē cūm initio dixeris, hanc viam quē ad immortalitatem ducat, esse divinitus patefactam, scire velim, cur id abs te dictum sit?*

PROPTEREA, quia ut homo naturā nihil habet cōmune cum immortalitate, ita eam ipse viam, quā nos ad immortalitatem duceret, nulla ratione per se cognoscere potuit.

Cur verò nihil habet cōmune homio cum immortalitate?

Idcirco, quòd ab initio de humo formatus, proptereaq; mortalis creatus fuerit: deinde verò, quòd mandatum DEI ipsi propositum transgressus sit; eòque, decreto DEI ipsius in mādato expresso, æternæ morti necessariò subiectus fuerit.

Qui verò id conveniet in scriptura

ra locis, in quibus scriptū extat, hominem ad imaginem Dei creatum esse, & creatum ad immortalitatem, & quòd mors per peccatum in mundum introierit?

Quod ad testimoniū attinet, quòd hominem creatum ad imaginem DEI pronunciat, sciendum est, imaginem DEI non significare immortalitatem, (quod hinc patet, quod Scriptura eo tempore, quo homo æternæ morti subiectus fuerat, agnoscat in homine istam imaginem, Gen: 9. v. 6. Qui effuderit sanguinem hominis, per hominem effundetur sanguis ipsius. Etenim ad imaginem suam fecit hominem DEVS. Iacob: 3. v. 9. Linguā benedicimus DEO & patri, & eādem maledicimus hominibus, qui ad imaginem DEI facti sunt.) sed potestatem hominis & dominium in omnes res a DEO conditas, supra terram, designare: ut idem locus in quo de hac eādem imagine agitur, Gen:

1. 26.

I.
Gen: 1.
26, 27.
Sap: 2. 29
Rom: 5.
12.

1.26. apertè indicat. *Faciamus hominem ad imaginem nostram. Et dominetur piscibus maris, & volucris celi, & jumentis, & universæ terre, & omni reptili, quod reptat super terram.*

At verò de secundo testimonio quid censes?

Primum, ex eo libro allatum esse, qui inter Apocrypha recēsetur: quare certum argumentum ex eo peti non potest. Deinde, quod in eo loco transferitur; *DEUS creavit ad immortalitatem hominem, hoc in incorruptione*, vi sermonis Græci reddi potest. Porro integritas & incorruptio non solum ad naturam hominis; verum etiam ad conditionem & fortunam, ejusque cursum felicem, ad vitæ terminum extremum, referri potest: atque hic omnino referendum esse, sequentia verba per antithesin antecedentibus opposita demonstrant, quæ sunt: *Verum in vi-*

diā Diaboli mors intravit in mundum, & tentant (inferre) eam, qui illius partis sunt.

Quid porro ad tertium respondebis?

Apostolus eo in loco non agit de mortalitate; verum de morte ipsa: mortalitas verò a morte multum dilidet: siquidem potest quis esse mortalis, nec tamen unquam mori.

Quæ igitur est horum verborum sententia, quòd mors per peccatum introierit in mundum?

Hæc, quòd Adamus ob peccatum, decreto & sententia DEI, æternæ morti subiectus est: proinde omnes homines eò quòd ex eo nati sunt, eidem æternæ morti subjaceant. Rem ita esse, collatio Christi cum Adamo, quam Apostolus eodem capite à v. 12. ad finem instituit, indicio est. *Animadverti hominem cum immortalitate nihil commune habere*

1. *res verum quomodo hoc doceri potest, eum viam ad immortalitatem per se cognoscere non quivisse?*

Ad eum modum doceri potest, quod ea cognitio rationem humanam longè excedat, uti Apostolus disertè ait: *Homo animalis non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei. Per ea verò intelligit, de quibus paulò superius egit v. 9. & 10. Quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ Deus præparavit diligentibus se. Et nobis revelavit per spiritum suum: quod & de immortalitate, & via ad eam tendente accipi, res ipsa aperitè monet.*

At hoc idem potesne alio scripturæ testimonio planum facere?

Prorsus: & illo quidem Rom. I. 19, 20. ubi Apostolus sic scribit: *Nam quod notum est DEI, manifestum est in illis: Deus enim illis manifestavit.*
Etenim

Etenim invisibilia ipsius a creatione mundi, factis intellecta conspiciuntur, ipsaque sempiterna ejus virtus & divinitas, ad hoc, ut sint inexcusabiles.

At quæ ratione ex eo testimonio id planum fit?

Ad eum modum, quod ea Apostolus, quæ Deus per Evangelium patefecit hominibus, ejusmodi esse affirmet, quæ ab ipsa mundi creatione invisibilia fuere: unde ab hominibus nulla ratione indagari potuerint. Etenim ipsa materia, quam sibi hoc loco Apostolus tractandam proposuit, indicio est, ea facta, ex quibus invisibilia DEI cognita fuere, de factis, quæ sub Evangelio extiterunt, omnino accipi debere.

Verum eum locum aliter vulgò interpretantur.

Non me id fugit; verum idèd fit ab iis, quod locum aliter legat, quàm ab Apostolo script: sit, Etenim quod
Apo-

Apostolus scripsit, *Acreatione mundi*; illi legunt, *Ex creatione mundi*. Deinde hæc eadem verba, quæ cum prioribus, *Invisibilia ipsius*, jūgi debent (qualis est coniunctio in loco simili Mat: 13. 35. *Aperiam in parabolis os meum: pandam abscondita a cōstitutione mundi.*) cum posteriore, *conspiciuntur*, conjungunt.

Caput II.

In quibus ea via salutis consistat.

Percepi, eam viam nobis a DEO traditam & patefactam: qua porro ea sit, demonstratum velim.

COGNITIO DEI & CHRISTI, ut ipse Domin⁹ IESUS testatur: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te illum solum verum Deum, & quem misisti, te- sum Christum.*

D E

DE COGNITIONE DEI.

Caput I.

De Dei essentia.

Expone igitur mihi, quibus in rebus sita sit Dei noticia.

IN eorum, quæ ad essentiam ipsius pertinent, & voluntatis ipsius, cognitione.

Quanam sunt, quæ ad essentiam ipsius pertinent?

Ea sunt duplicia: Primum genus est eorum, quæ prorsus ad salutem sunt necessaria: Alterum verò eorum, quæ ad salutem vehementer conducunt.

Quanam sunt quæ ad essentiam pertinent ad salutem prorsus necessaria?

Sunt ea: quòd Deus sit: quòd sit tantum

B

I. tantum unus: quod æternus: quod perfectè iustus; perfectè sapiens: & perfectè potens.

Quid verò est nosse, quod Deus sit?

Agnoscere, aut certè firmiter persuasum habere, cum ex se ipso in nos divinum habere imperium.

Quid autem, quod unus tantum sit?

Agnoscere, & certè credere, quod ipse tantum sit, qui ex se ipso divinum in nos habeat imperium.

Quodnam hoc est divinum in nos imperium?

Est ius atque potestas summa, de nobis quidquid velit statuendi: etiam in iis, ad quæ nulla vis humana nec alia quæcunq; penetrare potest: ut sunt cogitationes nostri etiam in intimis recessibus cordis nostri abditæ, quibus ille pro arbitrio leges ponere,

ponere, & præmia & pœnas statuere potest.

Quid est, quod ex se ipso imperium habeat?

Id est, quod a nemine prorsus illud acceperit.

Quid est, quod ipse tantum?

Non dixi simpliciter, quod solus tantum habeat; verum quod a se ipso solus tantum habeat. Nihil enim prohibet, quod minùs id imperium eamque potestatem, quam alius nullus præter eum ex se habeat, cum alio communicare possit: licet scriptura asserat, eum solum esse, qui sit potens aut dominator.

Tim: 6: 15.

Cur igitur ita scriptura loquitur?

Propterea, quod omnis potestas & authoritas non solum divina, verum etiam humana ejusdem dohò cuius eam habenti contingat.

B 2

Quid

*Quid est nosse, quòd Deus sit
aeternus?*

Id, quòd principio & fine careat.

*Quid est nosse, quòd Deus sum-
mè sit justus?*

*Hoc, quod ea sit ipsius natura, re-
ctitudinem & æquitatem tueri.*

*Quid est nosse, quòd Deus summè
sit sapiens?*

*Quòd omnia simul non solum no-
verit, verùm etiam singula exactis-
simè cognita habeat: nec quidquam
sit, quod effugere ipsius noticiam
possit.*

*Quid est nosse, quòd Deus sit sum-
mè potens?*

*Quòd omnia, quæ velit, facere
possit.*

*Cur hæc omnia nosse, ad salutem
est necessarium?*

*Propterea, quòd sine horum no-
ticiam hac salutis via persistere ad
extre-*

29 DEI.
extremum non possemus.

Doce de his omnibus sigillatim.

*Quod attinet ad primum, quis
non videt, ad salutem esse necessari-
um credere Deum esse? cum nisi cre-
deremus Deum esse, ne viam qui-
dem hanc ab eo esse traditam, crede-
re possemus. Hinc etiam Autor ad
Hebræos ait: Accedentem ad Deum*

Hebr. 11.
6.

*Quomodo secundum nosse, ad sa-
lutem necessarium esse de-
monstrabis?*

*Nisi crederemus Deum unum tan-
tùm esse, tum animo distrahi nos o-
porteret, incertos prorsus quisnam
eam viam nobis præscripsisset. Pro-
pterea sapius scriptura nos admo-
net ejus rei, Deum unum esse; ut a-
pud Moysen videre est; quod etiam
ipse Dominus repetit apud Marcū:
Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus
unus est. Et rursus apud Moysen: Vi-*

Deut. 6.
4.
Mat. 12.
29.
Deut. 10.
39.

1. *dete quòd ego solus ipse sum, nec est ul-
lus Deus præter me.* Vide etiam 1.
Cor: 8. v. 46. 1. Tim: 2. v. 5. Ephes: 4.
v. 6. Galat: 3. v. 20.

Qui tertium?

Nisi Deum æternum esse crede-
remus, qui speraremus ab eo vitam
æternam? quò nos hæc via ducit.

Qui quartum?

Credere, quòd Deus summè iustus
sit, ad salutem necessarium esse, hinc
patet: primò, ut nobis persuasum sit,
Deum nobis etiam quantumvis in-
dignis præstaturum promissa: dein-
de ut agnoscamus, tentationes om-
nes, quas in hanc viam ingressos su-
bire oportet, vacare omni injustitia,
cùm ex a Deo permittantur.

*Qui ratione quintū, Deum nem-
pe esse summè sapientem nosse, est
ad salutem necessarium?*

Hoc est propterea necessarium
nosse ad salutem, ut nihil dubite-
mus,

mus, etiam cor nostrum, quò ad per-
scrutandum nihil est difficile, illi
prorsus & semper perspectum atq;
cognitum esse, e quo etiam obedie-
tia nostra poti. linvum æstimatur.

Qui verò sextum?

Dubitari non potest ad salutem es-
se necessarium, nosse Deū esse sum-
mè potentem. Qui enim sperari
posset a Deo, tanquàm a primo au-
tore, vita æterna, nisi persuasum
nobis esset, illius potentiam nullis
terminis finibusque esse circumscri-
ptam? Tùm, quis tot res adversas,
quæ iis omnibus, qui Deum religio-
ne Christianâ colunt, & imminent
& usu veniunt, perferret? nisi animo
infixum haberet, omnia in manu Dei
sita esse, nec talia sine ipsius volunta-
te evenire, neque rem ullam esse, seu
in terris, seu in cælis, quæ divinam
ipsius potestatem, quò minùs imple-
re possit, quæ promissit, & quæ ab eo
expectamus, inhibeat.

1. *Exposuisti, quæ cognitu ad salutem de essentia Dei sunt prorsus necessaria: expone, quæ ad eam rem vehementer utilia censeas.*

Id quidem est, ut cognoscamus, in essentia Dei unam tantum personam esse.

Demonstra hoc ipsum.

Hoc sanè vel hinc patere potest, quòd essentia Dei sit una numero. Quapropter plures numero personæ in ea esse nullo pacto possunt, cum persona nihil aliud sit, nisi essentia individua intelligens.

Quenam est hæc una persona divina?

Est ille Deus unus, Domini nostri Iesu Christi pater.

Qui istud planum facis?

1. Ioh: 17. Testimoniis scripturæ evidentissimis, quæ sunt: *Hæc est vita æterna*
 3. 1 Cor: 8. (ait Iesus) *ut cognoscant te (Pater) illum solum solum verum Deum.* Et ad Corin-

1. rinthios Apostolus scribit: *Nobis unus Deus (est) ille Pater, ex quo omnia.* Et ad Ephesios: *Unus est Deus & pater omnium, qui est super omnia, & per omnia, & in omnibus.*

Eph: 4: 6.

Verum Christiani non solum Patrem, verum etiam Filium & Spiritum sanctum personas esse in una deitate vulgò statuunt.

Non me clam est, sed graviter in eo errant, argumenta ejus rei afferentes e scripturis malè intellectis.

Quenam sunt argumenta, quibus eam rem probare nituntur?

Ea sunt præcipua: Primum, cum ajunt in scripturis nō solum Patrem, verum etiam Filium & Spiritum sanctum Deum vocari: & quoniam eadem scripturæ asserunt Deum esse unum tantum, hunc colligunt, hos tres Deum illum unum esse.

Qua ratione hoc argumentum dissolvi debet?

Prius de filio, postea de Spiritu sancto responsum feres.

Quid autem de filio respondebis?

Ea vox *Deus*, duobus potissimum modis in scripturis usurpatur: Prior est, cum designat illum, qui in caelis & in terra omnibus ita dominatur & praeest, ut neminem superiorem agnoscat: ita omnium autor est & principium, ut a nemine dependeat. Posterior modus est, cum eum denotat, qui potestatem aliquam sublimem ab uno illo Deo habet, aut deitatis unius illius Dei aliqua ratione particeps est. Etenim in scripturis propterea *Deus* ille unus *Deus Deorum* vocatur. Psal. 50. 1. Atque ea quidem posteriore ratione Filius Dei vocatur *Deus* in quibusdam scripturae locis.

Qua ratione doces Filium Dei hac posteriore significatione in scripturis vocari Deum?

Ex ipsius filii Dei verbis: Si (inquit
idem)

idem) eos vocavit *Deos*, ad quos Dei sermo factus est, & non potest solvi scriptura quem *Deus* sanctificavit & misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemias, quod dixerim, *Filius Dei sum*. His verbis apertissime indicat Christus, hanc vocem, *Deus*, etiam iis in Scriptura attribui, qui uno illo Deo multo inferiores sunt: tum etiam, quod nullam aliam ob causam majorem, seipsum Dei filium, ac proinde Deum asseruerit, nisi quod a patre sanctificatus, & in mundum missus fuerit.

De Spiritu autem sancto quid respondes?

Spiritus S. nusquam in scripturis vocatur expresse *Deus*: quia verò quibusdam locis ea attribuit ipsi scriptura, quae Dei sunt, non eo facit, ac si ipse vel *Deus* sit, vel persona Divinitatis; sed longè aliam ob causam, quemadmodum suo loco audies.

B o

Quod

1. *Quodnam est secundum ipsorum argumentum, quo tres illas personas in una deitate approbare nituntur?*

Argumentum secundum sumunt ex his locis, in quibus fit mentio Patris, Filii, & Spiritus sancti.

Quinam ii loci sunt?

- Primus est, in quo Iesus mandat baptizari in nomen Patris & Filii & Spiritus sancti. Secundus est, in quo Apostolus ad eum modum scribit: Discrimina donorum sunt, at idem spiritus: & discrimina ministeriorum sunt, at idem dominus: & discrimina operationum sunt, at idem est Deus, qui operatur omnia in omnibus. Et inferius ad eum modum loquitur: V. II. Omnia autem haec operatur unus & idem spiritus, distribuens unicuique prout vult. Tertius est a. 1. Ioh. 5. 7. *pud Ioannem, ubi legimus: Tres sunt qui testantur in caelo, Pater &*
- Ver-*

Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres unum sunt.

Quid verò de his testimoniis sentiendum est?

Generatim ad ea respondeo, Ea testimonia tantum docere, Patrem, Filium & Spiritum sanctum esse, quod nos non solum agnoscimus, verum etiam constanter asserimus; ita ut ne Christianum quidem eum esse posse, qui id ignoret, aut non credat, pronunciemus. Verum ea testimonia, quod controversum est, nempe, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum esse tres personas in una essentia divina, non demonstrare planum est.

Attamen ex eiusmodi in locis citatis conjunctione istorum trium in operationibus divinis, tres esse personas in una Divina essentia, videtur posse colligi.

Nulla pacto. Nam quod ad primum attinet, etiam si Pater, Filius, & Spi-

I. ritus sanctus sint conjuncti in baptismo; effici tamen nō potest, eos personas esse in una essentia divina. Nam in scripturis minimè novum est, in aliis rebus, non minùs quàm baptismus divinis, Deo conjungi & personas & res, quæ ad essentia Dei nullo modo pertinent. De personis exemplum habes in lib: Regum: *Et timuit populus omnis Deum vehementer & Samuelem.* Et apud Mosē, ubi iuxta Hebraicam veritatem legitur: *Et timuit populus Iehovam, & credidit in Iehova & in Mose servo ejus.* Deinde de rebus: *Commendo vos Deo & verbo gratiæ ejus.* & alibi: *Confortamini in domino & virtute roboris ejus.*

Verum tamen ipsi statuunt, eum oportere prorsus esse Deum, in cuius nomen baptizamur.

I Cori 10, 2, Errant vehementer. Nam legimus in scripturis *Israelitas baptizatos fuisse*

39 DEI. CAP: I. *isse in Mosē, & quosdam discipulos in baptisma Ioannis, licet nec Mosēs Deus sit, nec baptisma Ioannis persona, nedum Deus.* AG: 19, 1.

Verum longè aliud videtur, in nomen alicujus baptizari, aliud verò in aliquem baptizari.

Nequaquam. Etenim ex vi idiomatissimi Hebraici, idem sapè in nomen alicujus facere, quod in aliquem facere, significare, notum est: ut eain ipsa cernere est. Etenim quod in quibusdam locis legitur, *fuisse baptizatos in nomine Christi*; hoc idem legitur in aliis scriptum simpliciter, *fuisse in Christum baptizatos.* AG: 2, 18. Rom: 6, 3. Gal: 3, 27.

Ad secundum testimonium verò quid respondes?

Id, quod etiam si divinæ operationes attribuantur Deo, & illi Domino, ac Spiritui sancto, hinc tamen effici non potest, hostres unius esse essentia: imò hinc contrarium colligitur

1. Igitur non obscure, eos nempe unus esse non posse essentia, cum apertissime hic a Deo ille Dominus, & Spiritus sanctus distinguatur, quem alium non esse, nisi *Patrem Domini IESU*, evidenter superius docuimus. Quia verò hic cum Deo, Domini & Spiritus sancti fit mentio, ideo fit, quòd Dominus sit ille, per quem Deus ista omnia operetur: & Spiritus iidem sancti, quòd de ejusmodi rebus hic agatur, quæ ad solos credentes pertinent, quas Deus non alia virtute sua, quàm per Spiritum sanctum operetur & efficiat.

Ad tertium quid respondes?

Primum, cum notum sit, in Græcis exemplaribus vetustioribus, ac in Syriaco, denique in Latinis versionibus antiquioribus, ea verba non haberi, quemadmodum præcipui e nostris adversariis id ostendunt, ex iis nihil certi effici potest. Deinde, etiam si in Scripturis haberentur, ex

cis

cis tamen concludi non posset, tres personas esse in una Divinitate. Nam is locus nulla alia de re agit, quàm de testimonio ejusmodi, *Iesum* nempe esse *Dei filium*. Hoc autem perhiberi posset etiam ab iis, qui personæ non sunt, sequentia verba apud Ioannem indicant: *Tres sunt qui testantur supra terram, Spiritus, aqua, & sanguis.* Quia vero ait, *Unum esse*, eos unum testimonio, non autem essentia dici, in sequenti versiculo eadem prorsus verba addita, indicio sunt.

1 Ioh: 5: 8.

E superiore oratione unam esse in deitate personam perspicio: jam igitur cognoscere velim, qui huius rei noticia ad salutem est admodum utilis.

Id faciliè cognosces, si quàm sit adversæ partis perniciofa opinio deprehenderis. Etenim ista opinio primum unius Dei fidem faciliè convellere & labefactare potest: idque

B 9

dum

1. dum unum Deum modò fatetur, modò tres personas, quarum unaquæque Deus sit, prædicat. Secundo, gloriam unius Dei, qui tantum Pater Christi est, obscurat, dum eam ad alium, qui Pater non sit, transfert. Tertio, viam salutis faciliè potest pariter subvertere, dum inter primam & secundam salutis causam discrimen tollit, & quis sit primus nostræ salutis autor, & quemadmodum eandem Deus per Christum & Spiritum sanctum operetur, rectè agnoscere non permittit. Denique alienis a religione Christiana magno est ad eam amplectendam impedimento, dum ea, quæ veritati divinæ & rationi sanæ adversa sunt, tradit: quibus omnibus incommodis vacat ea sententia, quæ unam tantum personam in divinis asserit.

Caput

Caput II. *De Voluntate Dei.*

Exposuisti mihi, quæ pertinent ad essentiam Dei: quæ spectant ad ejus voluntatem, expone.

EA quæ ad voluntatem Dei pertinent, quædam sunt ejusmodi, quorum omnes in universum homines participes existunt, & extitère semper: quædam verò ad eos propriè spectant, qui vitam æternam consequuntur sunt.

Quæ verò ea sunt, quorum in universum homines omnes participes semper extitère?

Sunt numero tria: Primum, creatio cæli & terræ, & omnium, quæ iis sunt comprehensa: Deinde, Cura & providentia de singulis hominibus: Postremò, remuneratio eorum, qui ipsum quærun, hoc est, eidem parent.

Cur

2. *Cur verò necesse est, ut de Deo credatur, quòd cælum & terram condiderit?*

Duæ potissimum causæ ejus rei apprehendi possunt: Vna, quod Deus velit, ut id credamus. Quapropter in scripturis & ipse Deus, & ejus ministri, tam sæpe & perspicue nos ejus rei admonent: ut inter alia testi-

monia habes apud Esaiam: Ego le-
Esa: 44.
24. hova faciens omnia, expandens cæ-
los, & extendens terram virtute mea.

Et apud Moysen: In principio crea-
Gén. 1. 1. vit Deus cælum & terram. Et Davi-

Psalm: 99, dem: Verbo Domini cæli facti sunt,
Ysa: 6. 7.
1. p.

& spiritu oris ejus omnis virtus eorum: colligens tanquam in situlam aquas maris, componens velut in thesaurum abyssos. Metuat igitur lehvam orbis terræ, hunc reformident omnes habitatores mundi. Nam ipse dixit, & factum est: ipse jussit, & extitit. Et in Actis: Domine, tu es, qui fecisti cælum & terram, & maria, &

omnia
Act: 4.
24.

omnia quæ in eis. Et ibidē: Annuncia-
mus vobis, ut ab istis vanis converta-
mini ad Deum viventem, qui fecit cælum & terram, & maria, & omnia
quæ in eis. Et ibidem: Deus qui mundum & omnia quæ in eo condidit, is
dominus cæli & terræ existens, non
habitabit in templis manufactis. Altera causa est, cur id credendum sit de Deo, quòd cælum & terram creavit: Quod nisi certò id nobis persuasum esset, nullam causam haberemus credendi, Deum singulorum hominum curam habere: atque ea ratione animum ad ei obediendum nunquam induceremus.

Ex hac tua responsione perspicio, nihil esse, cur rogem, quamobrem Deus singulorum hominum curam habeat, & obtemperantes sibi remuneretur: quare expone mihi, quanam sunt, quæ ad voluntatem Dei

I. *Dei pertinent, quæ ad eos propriè spectant, qui vitam æternam consequentur.*

Sunt ea, quæ Deus per Iesum Christum nobis patefecit.

DE COGNITIONE CHRISTI,

Et primùm de ESSENTIA ipsius.

Caput I.

De Persona Christi.

Quoniam ea per Iesum Christum patefacta esse dixisti, quæ ad voluntatem Dei spectant, & ad eos propriè pertinent, qui vitam illam immortalem assecuturi sunt, rogatum te velim, ut mihi ea de Iesu Christo exponas, quæ me scire oporteat.

BENB.

BENB. Sciendum itaque tibi est, I. quædam ad essentiam Iesu Christi; quædam ad illius munus referri, quæ te scire oportet.

Quenâm ea sunt, quæ ad personam ipsius referuntur?

Id solum, quodd naturâ sit homo verus, quemadmodum ea de re crebrè Scripturæ sacræ testantur: Inter alias, 1. Tim. 2. v. 5. *Unus mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus.* Et 1. Cor. 15. v. 21. *Quoniam per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum.* qualem Deus olim per Prophetas promiserat, & qualem etiam esse testatur Fidei Symbolum, quod vulgò Apostolicum vocant, quod nobiscum universi Christiani amplectuntur.

Ergo Dominus Iesus est purus homo.

Nulla pacto. Etenim est concipiens & spiritu sancto, natus ex Ma-

11a

L ria virgine, eoque ab ipsa conceptione & ortu filius Dei est, ut ea de re Luc. i. v. 35. legimus, ubi Angelus Mariam ita alloquitur: *Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque quod ex te nascetur sanctum, vocabitur filius Dei.* Vt alias causas non afferam, quas postmodum in Iesu Christi persona deprehendes, quæ evidenter ostendunt, Dominum Iesum propuro homine reputari nullo modo posse.

Dixerat paulò superius, Dominum Iesum naturâ esse hominem: an idem habet naturam divinam?

Nequaquam. Nam id non solum rationi sanæ, verum etiam divinis literis repugnat.

Cedò, quæ rationi sanæ repugnet.

Primo ad eum modum, quod duæ substantiæ proprietatibus adversæ
coire

coire in unam personam nequeant, ut sunt mortalem & immortalem esse: principium habere & principio carere: mutabilem & immutabilem existere. Deinde, quod duæ naturæ personam singulæ constituunt in unam personam convenire itidem nequeant. Nam loco unius duas personas esse oporteret, atque ita duos Christos existere, quem unum esse, & unam ipsius personam, omnes citra omnem controversiam agnoscunt.

Cum verò illi ostendunt, Christum sic naturâ divinâ & humanâ constare, quemadmodum homo ex anima & corpore constet, quid illis respondendum?

Permagnum hic esse discrimen. Illi enim ajunt, duas naturas in Christo ita unitas esse, ut Christus sit Deus & homo: anima vero & corpus ad eum modum in homine conjun-

I. Etia sunt, ut nec anima, nec corpus, ipse homo sit. Nec enim anima, nec corpus, sigillatim personam constituunt. At ut natura divina per se constituit personam, ita humana per se constituat necesse est.

Doce etiam, quid repugnet Scriptura, Christum habere naturam divinam.

Primum ea ratione, quod Scriptura nobis unum tantum naturam Deum proponat, quem superius demonstravimus esse Christi Patrem. secundò, eadem scriptura testatur Iesum Christum naturam esse hominem, ut superius ostensum est: quo ipso illi naturam adimit divinam. Tertiò, quod quidquid divinum Christus habeat, Scriptura eum Patris dono habere apertè doceat. Deniq; cum eadem Scriptura apertissimè ostendat, Iesum Christum omnia sua facta divina, non sibi, nec alicui naturam divinam suam; sed Patri suo vendi-

Matth.

24. 18.

Phil. 2. 9

1. Cor.

15. 27.

Ioh. 5.

19. & 10.

25.

I. dicare solitum fuisse, planum facit eam divinam in Christo naturam prorsus ociosam, ac sine omni causa futuram fuisse.

Atqui illi e Scripturis illam divinam in Christo naturam asserere conantur.

Conantur quidem variis modis, idq; dum student aut e Scripturis quibusdam evincere, quæ in iis non habentur, aut dum ex iis, quæ in Scripturis habentur, perperam ratiocinantur, ac malè rem suam conficiunt. *Quæ vero sunt illa, quæ illi de Christo e Scripturis evincere laborant, quæ illic non habentur?*

Est illius, ut loquantur, præteritas, quam duplici scripturarum genere approbare nituntur. Primum ejusmodi est, in quo præternitatem hanc expressam putant. Secundum, in quo licet expressa non sit, eam tamen colligi arbitrantur.

1. Joh.

C 2

Quæ-

I. *Quoniam sunt testimonia Scripturae, quae videntur ipsis eam praeaternitatem exprimere?*

Ioh. 1. 1. Sunt ea, in quibus Scriptura testatur de Christo, ipsum fuisse in principio, fuisse in caelo, fuisse ante Abrahamum.

Quid verò ad primum respondes?

In lococitato nihil habetur de ista praeaternitate, cum hic principii mentio fiat, quod praeaternitati opponitur. Principii verò vox in Scripturis ferè semper ad subjectam refertur materiam, ut videre est Dan. 8. v. 1. Ioh. 15. v. 27. & 16. v. 4. Act. 11. v. 15. Cum igitur hic subjecta sit materia Evangelium, cuius descriptionem suscepit Ioannes, sine dubio per vocem hanc principii, principium Evangelii Ioannes intellexit.

Ad

Ad secundum autem quid respondes?

Neq; hic ullam praeaternitatis mentionem factam expressè. Nam hoc in loco solum hominis, id est, hominem, in caelis fuisse testatur Scriptura, quem citra ullam cōtroversiam praeeternum non extitisse, certum est.

At verò quid ad tertium?

In hoc loco non solum non exprimitur praeaternitas Christi, cum aliud sit ante Abrahamum fuisse, aliud praeeternū; verum ne hoc quidem expressum est, ipsum ante Mariam virginem fuisse. Etenim ea verba aliter legi posse, (nimirum hac ratione: *Amen amen dico vobis, priusquam Abraham fiat, ego sum.*) apparet ex iis locis apud eundem Evangelistam, ubi similis & eadem locutio Graeca habetur, cap. 13. v. 19. *At modo dico vobis, priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis.* Et cap. 14

I. v. 29. *Et nunc dixi vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis.*

Quæ verò ejus sententia foret lectionis?

Admodum egregia. Etenim admonet Christus ludæos, qui eum in sermone capere volebant, ut dum tēpus haberent, crederent ipsum esse mundi lucem, antequam divina gratia, quam Christus iis offerebat, ab iis tolleretur, & ad gentes transferretur. Quod verò ea verba, *Ego sum*, sint ad eum modum supplenda, ac si ipse subjecisset iis, *Ego sum lux mundi*, superius e principio ejus orationis v. 12. & hinc, quod Christus bis seipsum iisdem verbis, *Ego sum*, lucē mundi vocaverit, v. 24. & 28. Ea verò verba, *priusquam Abraham fiat*, id significare quod diximus, e notatione nominis *Abraham*, deprehendi potest. Constat inter omnes Abrahamum notare Patrem multarum gentium. Cum verò Abram non

non sit factus prius Abraham, quam Dei gratia in Christo manifestata in multas gentes redundaret, quippe quod Abraham⁹ unius tantum gentis antea pater fuerit, apparet sententiam horum verborum, quam attulimus, esse ipsissimam.

Quæ verò sunt testimonia Scripturæ, in quibus putat, non exprimi quidem præternitatem Christi, ex iis tamen eā effici posse?

Ea, quæ videntur Dn. Iu su quasdam res attribuire, ab æterno, quasdam verò tēpore certo & definito.

Quanam sunt testimonia, quæ domino Jesu ab æterno res quasdam tribuere videntur?

Sunt ea, ex quibus conantur extruere Christum ab æterno ex essentia Patris genitum.

Ex quibus verò locis extruere conantur, Christum ab æterno ex essentia Patris genitum?

Ex his potissimum, Mich. 5. v. 2. Et

I. *tu Bethlehem Ephrata, minima es in millibus Iuda. Ex te mihi egredietur Dux, qui pascet populum meum Israel, & egressiones ejus ab initio, & a diebus seculi.* Et Psal. 2. v. 7. *Tu es filius meus, ego hodie genui te.* Et Psal. 110. v. 10. ubi secundum vulgatam legitur: *Ex utero ante luciferum genui te.* Et Proverb. 8. v. 23. ubi Sapientia ait de se, *Ab æterno genita sum.*

Quæ verò ad hæc testimonia respondendum est?

Antequàm ad singula testimonia respondeam, sciendum est, eam ex essentia Patris generationem esse impossibilem. Nam si Christus, ex essentia patris genitus fuisset, aut partem essentia sumpsisset, aut totam. Essentia partem sumere non potuit, eò quòd sit impartibilis divina essentia. Neq; totam, cum sit una numero, ac proinde incommunicabilis.

Quæ tamen ad primum Scripturæ testimonium respondendum est?

Id testimoniū de generatione ex

essentia patris nihil prorsus habet: generationem verò præternam nulla probat ratione. Hic enim mentio fit initi & dierum, quæ in æternitate locum non habent, & verba hæc, quæ in vulgata leguntur, *a diebus eternitatis*, in Hebræo extant, *a diebus seculi*. Dies verò seculi idem quod dies antiqui norant, ut Esa. 63. v. 9 & 11. Mal. 3. v. 4. Sententia verò loci hujus est, Christum originē nativitatis suæ ab ipso principio & annis antiquis ducturū, id est, ab eo tempore, quo Deus in populo suo regem stabilivit, quod reipsa in Davide factum est, qui & Bethlehemita fuit, & autor stirpis & familiae Christi.

Ad secundum verò quid?

Neq; in eo de generatione ex essentia Patris, nec de generatione præterna prorsus quicquā haberi. Etenim vox *hodie*, cum certum tēpus designet, præternitatem denotare

I. tare non potest. Quòd verò DEUS
eum genuerit, non evincit eum ex
essentia ejus genitum. Id quod patet
ex eo, quòd hæc eadem verba ego
hodie genui te, primo sensu de Davi-
de dicantur, quem constat neq; ab æ-
terno, nec ex essentia Dei genitum:
deinde, quòd Paulus Apostolus ea-
dem verba ad approbandam resur-
rectionem Christi afferat, & autor ad
Hebræos ad glorificationem Domi-
ni IESU demonstrandam citer: deni-
q; ex ea re, quòd constet Deum ali-
ter quàm ex essentia generare, dum
e Deo genitos credentes scriptura
pronunciat, ut videre est Ioh: 1. v. 13.
& 1. Ioh: 3. v. 9. & Iac. 1. v. 18.

Quid verò ad tertium?

Sciendum est in vulgata & Græca
versione, eum locum malè esse red-
ditum, in Hebræo enim aliter legi-
tur, nempe: *ab utero ante auroram*
tibi res nativitatis tuæ. In quibus
verbis vaticinatur David, de multi-
tudine populi Christiani, instar roris

matutini multiplicandi.

Ad quartum verò quid?

Ut rem meliùs accipias, scito eos
ex hoc loco, ad eum modum argu-
mentari: Sapientia Dei ab æterno est
genita: Christus est Dei sapientia: 1. Cor. 1
Ergò est ab æterno genitus Id Argu- 24.
mentum firmum non esse hinc pa-
tet, primùm, quòd Salomon agat de
sapientia simpliciter & absolutè cõ-
siderata sine additione vocis *Dei*:
Paulus verò non simpliciter & ab-
solutè; sed cum additione, nempe
Dei. Deinde, Salomon agit de sapi-
entia, quæ neq; est persona, nec esse
potest, ut e vartis effectis quæ huic
sapientiz attribuit apparet, & hoc
8, & 7, & 9. cap. ex quibus sunt ea:
*Per me Reges regnant, & Princi-
pes iusta decernunt.* & initio cap: 9.
introducitur Sapientiam omnes ad se
invitantem, & mittentem virgines
suas: Paulus verò agit de sapientia,
quæ persona est. Tertiò, verba hæc,

C 6 quæ

L quæ sunt redditæ ab æterno, in Hebræo extant a seculo. Aliud verò esse ab æterno, aliud a seculo, indicant loci Esaiæ 64. v. 4. Ieremiæ. 2. v. 20. Luca. 1. v. 70. & alii permulti similes. *Quenam sunt ea loca Scripturæ, quæ videntur Christo quadam tempore certo & definito attribuire?*

Ea sunt duplicia: quorum alia nomina, alia facta respiciunt, quæ Christo a Scriptura attribui opinantur.

Quenam sunt quæ Christi nomina respiciunt?

Jerem. 23. 6. Ea, ubi illi arbitrantur Iesum a Scriptura vocari, Iehovam: Dominum exercituum: Deum verum: solum herum: Deum magnum: Dominum Deum omnipotentem: qui fuit, qui est, & qui venturus est: Deum, qui acquisivit proprio sanguine ecclesiam: Deum, qui animam posuit pro nobis.

Quid verò tu ad ea ordine respondes, ac ante omnia ad primū?

Primum, quod ex eo confici non possit necessariò nomen Iehovæ Christo attribui. Eatenim verba: *hoc est nomen ejus, quo vocabunt eum, Iehova iustitia nostra*, referri possunt ad Israellem, de quo paulò superius eodem versu loquitur: *In diebus ejus servabitur Iuda, & Israel habitabit securè, & hoc est nomen ejus &c.* ut e loco simili perspicere potest, apud eundem Prophetam, ubi ait: *In diebus illis & in illo tempore faciam, ut existat Davidi stirculus iustitiæ, & faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus illis servabitur Iuda, & Ierusalem habitabit securè, & hoc (supple nomen) quo vocabunt eum, Iehova iustitia nostra.* Etenim in Hebræo expressè legitur vocabunt eam, quam vocem posteriorem ad Ierusalem referri, prorsus est necesse, & hoc quidem loco Israeli, qui in priore loco positus est, respondet. Videtur igitur prorsus verisimili.

risimile, quòd in priore etià loco, hæc verba, *vocabunt eum*, ad Israëlem referuntur. Ac licet concedamus, nomen Iehovæ ad Christum posse referri, ex altero tamen testimonio apparet asseri non posse, Iehovam simpliciter Christum vocari: neq; ex eo nomine sequi, Christum reipsâ esse Iehovam. Sive igitur de Christo, sive de Israële postrema verba in testimonio Ieremiæ accipiantur, sententia ipsorum est, tum Iehovam unum Deum nostrum, nos iustificaturum. Etenim illo tempore, cum Christus appariturus esset, Deus id in Israële facturus erat.

Ad secundum verò quid respondes?

Locum Zachariæ ad eum modum citant: *Hoc dicit Dominus exercituum: Post gloriam misit me ad gentes, quæ vos spoliârunt. Qui enim vos tæget, tanget pupillam oculi mei, &c.* quæ ad Christum torquent, quòd hic

hic ut arbitrantur, dicatur Dominum exercituum missum esse ad Dominum exercituum. Verùm ea hic non habentur. Quod hinc perspicuum est, quod ea verba, *Post gloriam misit me &c.* sunt ab alio prolata, nempe ab angelo, qui cum Zacharia & alio angelo colloquebatur, ut idem eodem capite paulò ante planum est, a versu quarto initio facto, ubi is angelus loquens introducitur. Quod idem ea ex reviderere est, quòd ea quæ citant verba, *Hoc dicit Dominus exercituum*, in Hebræo legantur sic dicit Dominus exercituum, item illa, *tanget pupillam oculi mei*, leguntur *pupillam oculi ejus*, quæ non ad Dominum exercituum, sed ad legatum referri necesse est.

Quid respondes ad tertium?

In hoc testimonio, Scimus filium Dei venisse, & dedisse nobis sensum, ut agnoscamus illum verum Deum,

1. *Et sumus in illo vero, in filio ejus Iesu Christo. Hic est verus Deus & vita aeterna.* hæc verba, *Hic est verus Deus* nego referri ad Dei filium: non quòd negem Christum esse verum Deum, sed quòd is locus ea de Christo accipi non admittat. Etenim hic agitur, non solum de vero Deo; sed de illo uno vero Deo, ut articulus in Græco additus indicat. Christus verò etsi DEUS verus sit, non est tamen ille ex se unus DEUS, qui per se & perfectissima ratione DEUS est, cum is DEUS tantum sit Pater. Nec verò quicquam juvat adversarios, qui propterea hæc ad Christum referri volunt, quòd verba *Hic est verus Deus*, &c. Christi mentio proximè antecesserit. Etenim pronomina relativa, ut *hic* & similia, non semper ad proximè antecedentia, verum sæpè numero ad id, de quo potissimum sermo est, referuntur, ut patet ex his locis Act: 7. v 19, 20. Do-

1. *nec exortus esset Rex, qui non novèrat Iosephum. Is circumveniens gentem nostram &c.* & Act. 10. v. 6. *Is habet diversorium apud Simonem Coriariam, qui domum habet supra mare: Is dicet tibi, quid te agere oporteat.* & 2. Ioh. v. 7. *Multi seductores exierunt in mundum, qui non consentunt Iesum Christum in carne venientem. Is est seductor, & ille Antichristus.* E quibus locis apparet, pronomèn relativum *hic*, non ad proximè præcedentes personas, sed ad remotiores referri.

Ad quartum testimonium quid respondes?

Quartum testimonium sic habet: *Solum herum & Dominum Iesum Christum negantes*, e quo testimonio, cum in Græco articulus unus duntaxat præfixus sit, id evincere conantur, pro more Græci sermonis, ad unam personam, ac proinde ad Christum ea verba debere referri. Verum

1. rùm tenendum est, eam apud Græcos regulam non esse perpetuam: ubi verò locus illi non sit, id e rei circumstantia deprehendi. Non esse verò eam regulam perpetuam, testimonia ipsius novi Fœderis demonstrant, ut illud ubi scriptum est,
- Matth. 21. 22. *Ejecit omnes vendentes & ementes,* ubi in Græco est unus tantum articulus, præfixus ut vocibus *ementes & vendentes*, quibus similia habes Mar. 11. v. 15. Luc. 19. v. 45. Ac præterea locus Ephes: 5. v. 5. aperte indicat eam regulam non esse perpetuam.

Ad quintum quid respondes?

Quintum testimonium est, *Expectantes illam beatam spem, & apparitionem gloriæ magni Dei, & servatoris nostri Iesu Christi.* Quo in loco epitheton *Magni Dei*, ad Christum referri duabus rationibus convincere conantur: prior est, superius de articulo uno præfixa regula: posterior, quòd adventum non expecte-

pectemus Patris, sed Filii. Verum ad primum argumentum, responsum habes in responsione ad quartum testimonium. Ad alterum respondeo, Paulum non dicere expectantes adventum magni Dei; verum dicere, *expectantes apparitionem gloriæ magni Dei.* Posse verò dici, gloriam Dei Patris illustratum iri, cum Christus ad iudicium venerit, verba Christi ostendunt, cum ait *quòd venturus sit in gloria*, id est, cum gloria Dei Patris sui. Præterea, quòd est incōveniens si dicatur Deus Pater venturus (pro ut illi e vulgata citant) cum filius ad mundum iudicandum venerit? An Christus Dei Patris personam, in iudicio mundi, tanquàm ejus, à quo munus iudicandi accepit, non sustinebit?

Matthi:
16. 27.
Mar. 8.
38.

Quid ad sextum respondes?

Sextum testimonium est, *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus*

I. *us omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est.* Eum verò locum propterea ad Christum referunt, quòd arbitrentur neminem venturum, nisi Christum. Is enim venturus est ad iudicandum vivos & mortuos. Verùm tenendum est, cam vocem quam illi reddidère *venturus est*, reddi æquè posse *futurus est*, ut Ioh: 16. v. 13. ubi Dominus ait de Spiritu quem Apostolis promittebat, quod illis esset futura annuntiaturus, & Act: 18. v. 21. ubi legimus diem festum futurum: in quibus locis duobus, vox Græca est *ἐρχόμενος*. Deinde, quis est qui nesciat, cum priùs dictum sit, *qui erat, & qui est*, & posterius hoc quod additum est, per futurum esse reddi debere, ut ubiq; de existentia ea oratio accipiat: & non in prioribus duobus membris de existentia, in postremo de adventu. Nec est quisquã, qui nō animadvertat hic describi æternitatem

I. *tem Dei, quæ tempus, præteritum, præsens, & futurum comprehendit.* Sed quod crassum errorem hunc detegit est, quod Apoc: 1. cap: v. 4. & 5. legimus: *Gratia vobis & pax ab eo qui est, & qui erat, & qui futurus est, & a septem Spiritibus, qui sunt ante faciem throni eius, & a Iesù Christo, qui est testis fidelis.* E quo testimonio apparet, Iesum Christum ab eo, qui est, qui erat, & qui futurus est vel ut illi credunt venturus, esse longè alium.

Quid ad septimum respondes?

Septimum est, quod ita legimus: *Attendite vobis ipsis, & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quæ acquisivit per proprium sanguinem.* Respondeo, nomen Dei, hoc loco non referri ad Christum necessariò, sed ad ipsum Deum Patrem referri posse, cujus Apostolus, eum sanguinem,

L nem quem Christus fudit, sanguinem vocat, eo genere loquendi, & eam ob causam, quo genere loquendi, & quam ob causam Propheta ait, eum qui tangat populum Dei, tangere pupillam oculi DEI ipsius. Etenim summa quæ est inter Deum Patrem & Christum conjunctio, etsi essentia sint prorsus diversi, in causa est cur Christi sanguis, sanguis ipsius Dei Patris dicatur: præsertim si quis expendat, quatenus is est pro nobis fusus. Etenim Christus est agn^{us} Dei, qui tollit peccata mundi. Unde sanguis in eum finem fusus, ipsius Dei sanguis jure vocari potest. Nec verò prætereundum est silentio, quod in editione Syriaca loco Dei, legatur Christi.

Ad octavum verò?

Octavum ita habet: *In eo cognovimus charitatem Dei, quod is animam suam posuit pro nobis.* Primum igitur sic habeto, nequæ in Græca editione

tione ulla (excepta Complutensi) nec in editione Syriaca, vocem *Deus*, haberi. Verum, etiamsi hæc vox haberetur in omnibus exemplaribus, num idcirco ea vox ille, ad Deum erit referenda? Non certè: non solum ob eam causam, quam paulò superius attulimus in responsione ad testimonium tertium, quod verba ejusmodi, non semper ad propinquiores personas referantur; verum etiam quod *ἐκείν* & vocem Græcam Ioannes in hac epistola sæpè ad eum refert, qui longè antea nominatus fuerat, ut e tertio, quinto, & septimo versu ejusdem capituli in Græco apparet, ubi inquit: & qui habet hanc spem in eo, sanctificat se ipsum, sicut & ipse (Christus nimirum) sanctus est: & Nostis, quia ipse (Christus nempe) apparuit, ut peccata nostra tolleret: & Qui facit justitiam justus est, quemadmodum ipse (Christus) justus est.

Satis

1. *Satisfecisti mihi, quoad nomina Jesu Christi: exponi mihi velim testimonia, quae facta & operationes respiciant, quas Adversarii Christo a Scriptura attribui opinantur.*

Ea sunt in quibus illi existimant à Scriptura eidem attribui, quòd cælum & terram creavit: quòd res omnes creatas conservet: quòd eduxerit populum Israël ex Ægypto: quòd cum eo existens in deserto, cum deduxerit, eiq; benefecerit: quòd ab Esaia gloria ipsius visa fuerit: quòd incarnatus fuerit.

Expone igitur mihi, quibus testimonius approbare contendunt, Christum cælum & terram creasse?

Ioh. 1.3. *Iis, ubi scriptum extat, quòd per eum omnia facta sunt, & sine eo factū sit nihil, quod factum sit. Et iterum: Mundus per ipsum factus est. & rur-*
sus,

sus, Quòd in eo omnia sint condita, & ea quæ in cælis, & ea quæ in terris, & visibilia, & invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates, omnia per ipsum, & in ipsum creata sunt. & Quod Deus per eum secula fecerit. Deniq; & ex eo: Tu in principio Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanes: & omnes ut vestimentum veterascent, & velut amictum mutabis eos, & mutabuntur. Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.

1.
Col. 1.
16.

Heb. 1.
2.

Heb. 1.
10, 11, 12.

Qui verò ad primum testimonium respondes?

Primum, non habetur in primo testimonio creata sunt, verum facta sunt. Deinde ait Ioannes, facta esse per eum: qui modus loquendi non eum, qui prima causa sit alicujus rei verum causam secundam, aut mediam exprimit. Deniq; vox omnia, non pro omnibus prorsus rebus hic
D su.

1. sumitur, sed ad subjectam materiam restringitur omnino: quod frequentissimum est in literis Divinis, præsertim novi Testamenti, cujus rei exemplum singulare extat 2. Cor. 5. v. 17. in quo habetur sermo de re, huic de qua Ioannes tractat admodum simili, ubi dicitur Omnia nova facta esse, cum certum sit multa extare, quæ nova facta non sint. Cum verò subjecta apud Ioannem materia sit Evangelium, apparet vocem *omnia*, de his omnibus, quæ quomodo ad Evangelium pertineant, accipi debere.

Cur verò addidit Ioannes, quòd sine ipso factum est nihil, quod factum est?

Addidit hæc Ioannes, ut eò melius illustraret illa superiora, *Omnia per ipsum facta sunt*, quæ eam vim habere videntur, per solum verbum vel filium Dei omnia illa facta esse, licet ejus generis quædam, & qui-

1. quidem magni momenti, non per ipsum; verum per Apostolos facta fuerint: ut est vocatio gentium, & legalium ceremoniarum abolitio. Licet enim hæc originem, ab ipsis sermonibus & operibus Domini lesu traxerint, ad effectum tamen non sunt perducta, per ipsum Christum, sed per ipsius Apostolos, non tamen sine ipso. Apostoli enim omnia, nomine & autoritate ipsius administrarunt, ut etiam ipse Dominus ait: *Sine me nihil facere potestis.*

Ioh. 15. 1.

Qui verò respondes ad secundum?

Primum, quòd hic non scribat Ioannes, *mundum esse creatum*, sed *factum*. Deinde, eodem loquendi modo utitur, qui mediam causam designet, ait enim Mundum per eum factum. Deniq; hæc vox *mundus*, quemadmodum & alix, quæ prorsus idem in scripturis valent, non solum cælum & terram denotant; verum

J. præter alias significationes, vel genus humanum designat, ut locus præsens ostendit, ubi ait: *In mundo erat, & mundus eum nō agnovit. & Mundus eum sequutus est.* aut etiam futuram immortalitatem, ut apparet Heb. 1. v. 6. ubi ait: *& cum iterum introducit primogenitum in mundum, ait: & adorent eum omnes angeli Dei.* quod de futuro mūdo accipit apparet e cap: 2. ejusdem epistolæ, ubi ait: *Etenim non angelis subjecit mundum futurum de quo loquimur.* At nusquam de eo loquutus fuerat, nisi versu 6. cap: 1. Præterea habes locum capite 10. v. 5. ubi de Christo loquens ait: *Propterea ingrediens in mundum ait: Hostiam & oblationem noluiſti; verū corpus apiaſti mihi,* ubi cum palam sit eum loqui de mundo, in quem ingressus IESUS, sacerdos noster factus est, (ut circumstantiæ omnes demonstrant) apparet non de præſenti, sed de

1oh. 1.
10.
1oh. 12.
19.

de futuro mundo agi, quandoquidem cap: 8. v. 4. de Christo dixerat: *Si in terris eſſet, ne ſacerdos quidem eſſet.*

Quid verò per hæc, Mundus per eum factus eſt, intelligis.

Duplex eorum ſenſus dari poteſt. Prior, quòd genus humanum per Christum reformatum, & quaſi denuò factum ſit: eò quòd ille generi humano, quod perierat, & æternæ morti ſubjectum erat, vitam attulit; eamq; ſempiternam. (quod etiam mundo Ioannes exprobrat, qui per Christum ab interitu vindicatus, cū non agnoverit, ſed ſpreverit & rejecerit.) Is enim mos Hebræici ſermonis, quòd in ejusmodi loquendi modis, verba *facere, creare*, idem valeant, quod *denuò facere: & denuò creare*; idq; propterea, quòd verbis quæ compoſita vocāt, ea lingua create. Poſterior verò ſenſus eſt, quòd illa immortalitas quam exſpectamus

1. mus per Christum, quantum ad nos, facta sit: quemadmodum eadem futurum seculum habitatio-
ne nostri vocatur, licet jam Christo
& angelis sit præsens.

Quid ad tertium?

Præter id, quod & hoc testimoni-
um loquatur de Christo, tanquam
media & secunda causa: verbum
creata sunt, non solum de veteri;
verum etiam de nova creatione in
Scriptura usurpari constat, cujus rei
exempla habes Ephes. 2. v. 10. *Ipsius
factura sumus, creati in Christo Iesu, in
operibus bonis*. Et paulò inferiùs, v.
15. *Ut duos condat in semetipso, in u-
num novum hominem*. & Iacob. 1. v.
18. *Voluntariè genuit nos verbo ve-
ritatis, ut simus initium aliquod ejus
creaturæ*. præterea ea verba, *omnia
in cælis & in terra*, non usurpari pro
omnibus prorsus, apparet non so-
lum ex verbis paulò inferiùs subje-
ctis, v. 20. ubi Apostolus ait, quod
per

per eum reconciliata sint omnia, in
cælis & in terra; verum etiam ex his
ipsis verbis in quibus Apostolus nō
ait, cælum & terram creata esse; ve-
rùm ea omnia quæ in cælis & in
terra sunt.

*Qui verò istud testimonium
intelligis?*

Ad eum modum, quod per Chri-
stum omnia, quæ sunt in cælis & in-
terra, postquam eum Deus a mortu-
is excitavit, reformata sint, & in ali-
um statum & conditionem transla-
ta: id verò, cum Deus & angelis &
hominibus Christum caput dede-
rit, qui antea tantum Deum solum
pro Domino agnoverunt.

*Qui respondes ad quartum
testimonium?*

Eo pacto, quod hic palam scriptū
sit, non Christum fecisse; sed *Deum
per Christum fecisse secula*. Vocem
vero *secula*, non solum præsentia &
præ-

I. præterita; verum etiam futura significare posse, in confesso est. Hic verò defuturis agi id demonstrat, quòd idem autor affirmet, per eum, quem hæredem universorum constituerit Deus, etiam secula esse condita. Nam Iesus Nazareus, non priùs constitutus hæres universorū fuit, quàm cum Deus ex mortuis excitavit. Quod hinc patet, quòd tum demum omnis potestas in cœlo & in terra, eidem data a Deo patre fuerit, cujus potestatis donatione, & non alia re, ista universorum hæreditas continetur.

Ad quintum quid respondes?

Ad id testimonium id respondeo, quod non de Christo, verum de Deo accipiendum sit. Quia verò idem scriptor, illud ad filium Dei referat, expendendum est, sermonem in testimonio non de una re, sed de duabus potissimum haberi expressè: Una est cœli & terræ creatio, altera rerum

rerum creaturarum abolitio. Quòd verò is autor priorem ad Christum non referat, hinc perspicuum est: quòd in eo capite præstantiam Christi demonstrare sibi proposuerit, non eam quam a seipso habeat; verum eam quam hæreditavit, & quàm præstantior angelis effectus sit, ut e versu 4. cuius planum est Cuius generis præstantia, creatio cœli & terræ cum non sit, nec esse possit, apparet manifestè, non in eum finem testimonium ab eo scriptore allatum, ut Christum creasse cœlum & terram probaret. Cum igitur prior ad Christum referri nequeat, apparet posteriorem tantum ad eum referendū esse: id verò propterea quòd Deus cœlum & terram per eum aboliturus sit, tum cum iudicium extremum per ipsum est executurus. Quo quidem, tanto operè præstantia Christi præ angelis conspicua futura est, ut ipsi angeli sint ei e ipsa in

1. remonstraturi. Quæ posterior oratio, cum sine verbis superioribus, in quibus sit cæli terræq; mentio, intelligi non potuerit, cum sit cum eis per vocem *ipsi* conjuncta & eadem illa verba priora idem autor commemorare necesse habuit. Nā si alii scriptores sacri ad eum modum citant testimonia scripturæ nulla adacti necessitate, multo magis huic necessitate compulso id faciendum fuit.

*Vbi verò Scriptores sacri
id fecerunt?*

Inter alia multa testimonia, habes Matth. 12. v. 18. 19. 20. 21, ubi nimis apertum est versiculum 19. tantum ad propositum Evangelistæ Matthæi pertinere, cum id voluerit probare, cur Christus ne palam fieret inter-diceret. Deinde, Act. 2. v. 17. 18. 19. 20. 21. ubi etiam tantum versus 17. & 18. ad propositum Petri Apostoli facit: quod quidem est, ut Spiritum san-

sanctum esse effusum, supra discipulos doceat, & ibidem v. 25. 26. 27. 28. ubi palam est, versum tantum 27. ad propositum facere: quandoquidem id approbet Apostolus, Christum a morte detineri fuisse impossibile. Deniq; in hoc ipso capite v. 9. ubi verba hæc, *dilexisti justitiam, & odio habuisti iniquitatem*, apparet nihil pertinere ad rem, quam probat Apostolus, quæ est, Christum præstantiorem factum Angelis.

Quo verò testimonio docere volunt, Christum conservare omnes res creatas?

Ex eo, ubi scriptum extat, *Christum portare omnia verbo virtutis sue*. Hebr. 1. v. 3.

Quid verò ad id respondes?

Id, hic verbum *omnia* non minus ut in pluribus locis aliis, non omnia in universum sine ulla exceptione designare; verum ad ea tantum, quæ ad Christi regnum perti-

1. neant, referri: de quibus verè dici potest, Dominū Iesum omnia verbo virtutis suæ portare, id est cōservare. Quod vero vox omnia hoc loco ad ea duntaxat referatur, ex ipsa materia subjecta satis apparet. Præterea verbum, quo hīc utitur scriptor *portare*, magis gubernandi vel administrandi rationem, quàm conservandi significat, quemadmodum illa quæ annexa sunt *verbo virtutis suæ* innuere videntur.

Quo verò testimonio, eum eduxisse populum Israëliticum ex Ægypto docent?

Ex epistola Iudæ v. 5. *Iesus populum de terra Ægypti salvans, secundo eos qui non crediderunt perdidit.*

Tu verò quid respondes?

Hanc vocem Iesus in nullo Græco exemplari prorsus haberi, verū loco illius passim legi vocem *Dominus*. Quare id testimonium nullo modo

modo probat id, quod sibi adversarii proposuerunt.

Id verò, quod cum Israëlitis in deserto fuerit, eū duxerit, ei benefecerit, unde probant?

Ex hoc Pauli testimonio: *Et omnes eundem potum spiritualem biberunt. Biberunt autem ex spiritali eos consequente petra: petra autem erat Christus.* & ex eo quod inferiūs paulò Apostolus ait, v. 9. *Neq; tentemus Christum, quemadmodum alii tentaverunt, & a serpentibus perierunt.*

Qui verò ad ea respondendum est?

Quod ad primum attinet, nullo modo Apostolus ait, Christum in deserto fuisse cum populo Israëlitis, & ei benefecisse. Licet enim scribat, illam petram e qua bibit populus Israël, fuisse Christum, nulla ratione tamen asserit, Christum illic reverà fuisse: id verò propterea, quod ea verba Pauli figuratè possint

I.

accipi. Quòd verò eam petram vocet *Spiritualem*, adversam partem nihil juvat, cum ea petra potuerit appellari *spiritualis*, licet fuerit materialis, propter eandem causam, propter quam & ille cibus *Spiritu-
alis* appellatus fuit, quòd in se quid-
dam mysticum contineret: quem-
admodum etiam in Apocalypsi Io-
annes ait, Verbum illam magnam,
in qua Dominus noster crucifixus
est, vocari spiritualiter Sodomam,
& Ægyptum. Quod verò ait, quòd
illa petra eos sit secuta, accipi debet
de aqua, quæ e petra fluxit, & popu-
lum sequuta fuit per desertum, quod
anteà fluente aqua, aut certè ad bi-
bendum idonea caruit, qua de re il-
lud extat apud Esaiam, ubi Domi-
nus ait: *Glorificabit me agri bestia,
Dracones, & struthiocameli: etenim
dedi eis aquas in deserto, fluxus in
loco inuis, ad potandum electum po-
pulum meum.* Quod verò ad secun-
dum

Apo: 11.

2.

Esa: 41.

20.

I.

dum testimonium spectat, ne tente-
mus Christum, sicut quidam tenta-
verunt, ex iis etiam verbis doceri
non potest Apostolum affirmare,
Christum in deserto tentatum re-
verà fuisse. Ut e simili oratione si
quis ita diceret deprehendi potest:
Ne sitis refractarii Magistratui, quæ-
admodum quidam nostrorum ma-
jorum fuerunt: non illicò conclu-
deres eundem numero Magistratū
utrobique designari.

Quod si reperiuntur in scripturis
ejusmodi loquendi modi, in quibus
similis oratio ad eum cujus nomen
paulò ante expressum est, sine ulla
illius ejusdem repetitione refera-
tur, tum hoc ibi fit, ubi nullus alius
præter eum cujus expressum est no-
men, subintelligi possit: ut exem-
plum ejus rei habes, in illo testimo-
nio, Non tentabis Dominum Deum
tuum, quemadmodum tentasti in lo-
co tentationis. Verum in ea oratio-

Deut. 6.
16.

1. ne Apostoli de qua agimus, potest subintelligi alius præter Christum, ut Moses, Aaron, &c. de quo vide Num: 21. v. 5.

E quo verò testimonio docere volunt, gloriam Christi Esaiæ visam?

Ex eo Ioannis 12. v. 41. Hoc dixit Esaias, quando vidit gloriam ejus, & locutus est de eo.

Quod verò responsum ad eam rem affers?

Primum, ea verba ad Christum non necessarîo referri hinc apparet, quòd de Deo Patre accipi possint. Etenim verba paulò superiora, de eodem dicuntur, *excæcavit, induravit, sanavit.* Deinde, gloria quam Esaias vidit, poterat esse tunc erat non præsens, sed futura. Etenim proprium est vatibus, futura videre, unde etiam videntes appellati fuere. Denique, etiamsi de gloria

1. Sam: 9. 9.

gloria ea quæ tum præsens erat Esaiæ visa hæc verba accipias, longè tamen aliud est, gloriam alicujus videre, & aliud ipsummet videre. Et in gloria illius unius Dei, vidit etiam Esaias gloriam Christi Domini. Ait enim ibidem vates, *Plena est terra gloria Dei.* Tum autem hoc reipsâ factum est, cum Iesus Christus illi populo primum apparuit, & post toti mundo annūciatus est.

Esai: 6.
1.

E quibus verò testimoniis Scriptura demonstrare conatur, Christum (ut loquuntur,) incarnatum esse?

Ex iis, ubi secundum eorum versionem legitur: *Verbum caro factum est.* & *Qui (Christus) cum esset in forma Dei non arbitratus est rapinam esse se æqualem Deo, verum se ipsum exinavit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo.* & *Deus manifestatus est in carne.*

Ioh: 1.
14.
Phil: 2.
6, 7.

1. Tim: 3.
16.

I. & Nec enim angelos apprehendit, sed
 Heb. 2. semen Abraham apprehendit. & Om-
 nis spiritus qui confitetur Iesum Chri-
 stum in carne venisse, ex Deo est. &
 2. Joh. 4. Ingressus in mundum (Christus) di-
 cit: Hostiam & oblationem nolui-
 sti, corpus autem aptasti mihi.

Quomodo ad primum respondes?

Ea ratione, quod in eo testimo-
 nio non habeatur Deum, (ut loqui-
 tur) in carnatum esse, aut quod na-
 tura divina assumeret humanam.
 Aliud enim est, *verbum caro factum*
est, aliud, *Deus incarnatus est* (ut lo-
 quuntur) vel natura divina assumeret
 humanam. Præterea, hæc *verbaver-*
bum caro factum est vel potius *ser-*
mo caro factus est, possunt & debent
 ita reddi, *sermo caro fuit*. Possit red-
 di e testimonio, in quibus vox ἐ-
 γένετο (quæ hic per *factum est* trans-
 lata est) verbo *fuit* reddita inveni-
 tur, apparet: ut in eodem capite v.
 6. & Lucæ 24. v. 19. *Fuit homo mis-*
er

I. *sus a Deo &c.* & qui *fuit vir pro-*
pheta, &c. Debere verò reddi per
 verbum *fuit*, ordo verborum Io-
 annis docet, qui valde inconve-
 nienter loquutus fuisset, sermonem
 carnem factum esse, id est, ut adver-
 sarii interpretantur, naturam divi-
 nam assumpsisse, postquam ea jam
 de illo sermone exposuisset, quæ
 natiuitatem hominis Iesu Christi
 subsequuta sunt: ut sunt hæc, Ioan-
 nem Baptistam de illo testatum es-
 se: illum in mundo fuisse: a suis non
 fuisse receptum: quod iis a quibus
 receptus fuisset potestatem dede-
 rit, ut filii Dei fierent.

Quâ ratione istud intelligendum
est, sermonem carnem fuisse?

Quod is per quem Deus volunta-
 tem suam omnem perfecte expo-
 suisset, & propterea a Ioanne sermo
 appellatus fuisset, homo fuerit, o-
 mnibus miseriis & afflictionibus ac
 morti denique subiectus. Etenim

- I. vocem *Caro* eo sensu scriptura usurpat, ut ex iis locis perspicuum est,
 Gen: 6. ubi Deus loquitur: *Non contendet*
 3. *spiritus meus cum homine in aeternum, quia caro est.* & Petrus: *Omnis caro ut fanum.*
 1. Pet: 1.
 24.

Ad secundum quid respondes?

Neque hic extare, quod adversa pars confectum velit. Aliud enim est quod hic Apostolus ait, *cum in forma Dei esset, formam servi assumpsit*, aliud verò, natura divina assumpsit humanam. Etenim hic *forma Dei* designare non potest Dei naturam, cum Apostolus scribat, eam formam Christum exinanivisse: Deus verò naturam suam exinanire nullo modo potest. Nec verò *forma servi* denotat naturam humanam, cum servum esse ad fortunam & conditionem hominis referatur. Ac ne illud quoque dissimulandum est, scripta novi Testamenti hanc vocem formæ semel for-

fortassis tantum alibi usurpare, Mar: 16. v. 12. idq; eo sensu, quo non naturam, sed exteriorem speciem significat, cum ait, Iesum duobus discipulis suis apparuisse in alia forma.

Ex iis verò verbis, quæ Apostolus paulò post subiecit, habitu inventus est ut homo, nonne apparet, eum (ut loquuntur) incarnatum esse?

Nullo modo. Etenim ea oratio, nihil in se habet ejusmodi. De Samsonè enim in literis sacris legimus, quod idem futurus erat, ut homo. Iud: 16. v. 7. 11. & Psalmo 82. Asaph iis hominibus, quos Deos & filios altissimi vocaverat, denūciat, quòd essent morituri ut homines, de quibus certum est non posse dici, eos (ut adversarii dicunt) incarnatos fuisse.

Qua ratione verò locum hunc totum intelligis?

Ad

Ad eum modum, quodd Christus, qui in mūdo instar DEI opera Dei efficiebat, & cui sicut Deo omnia parebant, & cui divina adoratio exhibebatur, ita volente Deo, & hominum salute exigente, factus est tanquā servus, & mancipium, & tanquā unus ex alijs vulgaribus hominib⁹, cum ultro se rapti, vinciri, cædi, & occidi permisit.

Ad tertium verò quid respondes?

Primum quidem, quodd in multis exemplarib⁹ vetustis & in ipsa vulgata non legatur vox *Deus*. Quare ex eo loco certum nihil concludi potest. Deinde, etiamsi ea vox legeretur, nullam esse causam cur ad Patrem referri non possit, cum hæc de Patre affirmari possint, cum apparuisse in Christo & Apostolis, qui caro fuerunt. Quod autem interius legitur secundum ulitatem versionem, *receptus est in gloriam*, id in

Græ-

Græco habetur, *receptus est in gloria*, id est, cum gloria aut gloriosè.

Quæ verò futura est hujus testimonij sententia?

Vt ed meliùs sententiam testimonij hujus assequi valeas, integrum illud recitabo, si quidem Apostolus ait: *Deus manifestatus est in carne, justificatus est in spiritu, apparuit Angelis, prædicatus est gentibus, fides habita est illi in mundo, receptus est in gloria*. Cujus testimonij sententia est hæc: Religionē Christi plenam esse mysteriis: Nam Deus, id est voluntas ipsius de servandis hominibus, per homines infirmos & mortales perfectè patefacta est: & nihilominùs tamen propter miracula & virtutes varias, quæ per homines illos infirmos & mortales editæ fuerant, pro vera est agnita: eadem ab ipsis Angelis fuit demum perspecta: non solum Judæis, verùm etiam gentibus fuit prædicata: omnes

1. nes ei crediderunt, & insignem in modum & summa cum gloria recepta fuit.

Ad quartum ut respondes?

In eo, ne similitudinem quidem incarnationis (ut vocant) apparere: cum is scriptor non dicat, Christum assumpsisse, (ut quidam reddunt, & vulgò eo sensu accipiunt,) sed assumere; nec dicit naturam humanam, sed semen Abraham: quod in literis sacris notat eos, qui in Christum crediderunt, ut Gal. 3. v. 29. videre est.

Qui verò sensus huius erit loci?

Id sibi vult is scriptor, Christum non esse Servatorem angelorum, sed hominum credentium, qui quoniam & afflictionibus & morti subiecti sunt, (quam rem superius expressit per participationem carnis & sanguinis) propterea Christus ultro illis se submisit, ut fideles suos

a mor-

a mortis metu liberaret, & in omni afflictione, iisdem opem afferret.

Quomodo verò respondes ad quintum testimonium?

Etiam in eo nihil prorsus de incarnatione (quam vocant) haberi. Etenim quod apud quosdam legitur, *venit in carnem*, in Græco habetur *in carne venit*. Præterea, non scribit Ioannes, quod *spiritus qui confitetur quod Iesus Christus in carne venerit, ex Deo est*, verum quod *is spiritus qui confitetur Iesum Christum, qui in carne venit, ex Deo est*, quorum verborum sensus est: eum spiritum ex Deo esse, qui confitetur Iesum illum, qui munus suum in terris sine ulla pompa & ostentatione mundana, summa cum humilitate quoad exteriorem speciem, summoq; cum contemptu obli-
verit, mortem denique ignominiosam oppetierit, esse Christum, aut populi Dei Regem.

E

Quid

Quid ad sextum respondes?

Ne hic quidem de incarnatione (ut vocant) ullam mentionem factam, cum is mundus, in quem ingressum Iesus is autor ait, sit ille mundus futurus, ut superius demonstratum est. Vnde etiam ingredi in illum mundum, non nasci in mundum, sed in cœlum ingredi significat. Deinde, illis verbis *Corpus præstati mihi*, corporis vox (ut ex eo apparuit, ubi de ingressu hoc in mundum actum est) pro corpore immortalis accipi potest.

Quæ sententia ejus loci est?

Deum Iesu tale corpus præstasse, postquam in cœlum est ingressus, quod ad obeundum munus Pontificis summi aptum & accommodatum foret.

Exposuisti hætenus scripturas, e quibus id docere de Christo volunt quod in iis non habetur: cœ-

do etiam eas scripturas, e quibus illi perperam conclusiones suas astruere instituunt.

Ex scriptura e quibus illi conclusiones suas perperam conficiunt, aut Christum directè respiciunt, aut per quandam accommodationem ad eum referuntur.

Quenam sunt, quæ directè Christum respiciunt?

Sunt ex, in quibus Christus, aut Deus, aut unum esse cum Deo, aut æqualis Deo, aut filius Dei viventis, aut filius Dei proprius, aut unigenitus, aut primogenitus totius creaturæ, aut omnia habens quæ Pater habet, aut Pater æternitatis, aut Verbum Dei, aut imago Dei invisibilis, aut character substantiæ ejus, aut is quo viso videtur Pater, dicitur: aut in quo habitat omnis plenitudo deitatis corporaliter, aut is qui gloria habuit apud Patrem antequàm mundus esset, aut quod ipse res ipsi in pro-

1. phetis fuerat, aut is qui de coelo descendit, a Patre exivit & in mundum venit, a Patre missus fuerat in mundum, aut quod unicus esset Dominus, Dominus gloriæ, Rex regum, Dominus dominorum, & ad quem fides & honor divinus pertinet.

In quibus verò scripturis Christus vocatur Deus?

Ioannis 1. v. 1. & verbum fuit Deus, & capite 20. v. 28. Thomas ad Christum ait: Dominus meus & Deus meus, & Rom: 9. v. 5. Apostolus scribit, Christum Deum (esse) supra omnes benedictum in secula.

Quid his testimonijs effici potest?

Naturam divinam in Christo ex his demonstrari non posse, præter ea quæ superius allata sunt, hinc manifestum est, quod in primo testimonio agatur de verbo, quod Ioannes testatur apud illum Deum fuisse, in secundo Thomas eum appellet Deum,

1. um in cuius pedibus & manibus clavorum, & latere lanceæ vestigia deprehendit, & Paulus eum qui secundum carnem ex patribus erat, Deum supra omnia benedictum vocat. Quæ omnia dici de eo qui naturam Deum sit nullo modo posse planum est. Etenim ex eo sequeretur, duos esse Deos, quorum alter apud alterum fuerit. Hæc verò, vestigia vulnerum habere, ex Patribus esse, hominis sunt prorsus, quæ ei qui naturam Deum sit ascribi nimis abominum esset. Quod si illud distinctionis naturarum velum quis prætendat, jam superius illud amovimus, & docuimus, hanc distinctionem nullo modo posse sustineri.

Vbi verò Scriptura testatur, Christum cum Patre esse unum?

Ioh: 10. v. 29, 30. ubi Dominus ait: Pater, qui mihi (ovēs) dedit, major omnibus est, & nemo eas rapere potest.

1. *test emanibus Patris mei. Ego & Pater unum sumus.*

Quæ ratione respondes ad id testimonium?

Ex eo, quòd dicatur Christus esse cum Patre unum, effici non posse esse unum cum eo naturâ, verba Christi quæ ad Patrem de discipulis habuit demonstrant: Pater sancte serve eos in nomine tuo, ut sint unum, quemadmodum & nos unum sumus. & paulò inferiùs: Ego gloriâ quam dedisti mihi dedi eis, ut sint unum, quemadmodum nos unum sumus. Quòd verò Christus sit unum cum Patre, hoc aut de voluntate, aut de potentia in salutis nostræ ratione accipi debet, unde naturam divinam non probari ex eodem loco constat, ubi Christus ait, Patrem omnibus esse majorem, ac proinde etiam ipso Domino, quemadmodum idem Dominus expressè fatetur, & quòd eas oves ei dederit.

Ioh: 17.
21.

v. 22.

Ioh: 14.
28.

At Deo æqualem ubi eum Scriptura vocat?

Ioh: 5. v. 18. Propterea ergò magis querebant Iudæi eum tollere, quòd nò solum sabbatum solveret; verùm etiam Patrem suum Deum diceret, æqualem se ipsum faciens Deo. & Phil: 2. v. 6. Qui (Christus) cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualem Deo.

Quæ porro ad ea loca respondes?

Quòd Christus sit æqualis Deo, id divinam in eo naturam nullo modo probat, imò hinc res adversa colligitur. Nam si Christus Deo, qui naturâ Deus est, æqualis est, efficitur quòd is idem Deus esse non possit. Æqualitas verò Christi cum Deo in eo est, quòd ea virtute quam in eum contulit Deus, ea omnia effecerit & efficiat quæ ipsius Dei sunt, tanquàm Deus ipse.

E 4

Filium

At

1. *Filium autem Dei vivētis, filium Dei proprium & unigenitum esse Christum, ubi habetur?*

De hoc Mat. 16. v. 16. legimus, ubi Petrus ait: *Tu es Christus filius Dei vivētis.* & Rom. 8. v. 32. ubi Apostolus ait: *Qui (Deus) proprio filio non pepercit, verum eum propter nos tradidit &c.* & Ioh. 3. v. 16. *Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, & paulò inferiùs v. 18: Et qui non credit, jam judicatus est, quod non crediderit in nomen unigeniti filii Dei.*

Quomodo verò ad hæc loca respondetur?

Ex iis omnibus attributis Christi nullo modo probari posse naturam ejus divinam. Nam quod ad primū attinet, notissimum est Petrum fateri, quod filius hominis sit Christus & filius Dei vivētis, quem constat divinam naturam, qualem illi comminiscuntur, non habuisse: præ-

terea

terea testatur scriptura de aliis hominibus, quod sint filii Dei vivētis, ut ex Osea Rom. 9. v. 26. *Et erit loco ejus, ubi eis dictum est, Non populus meus (estis) vos, illic vocabuntur filii Dei vivētis.* Quod verò secundum & tertium locum attinet, in his legimus proprium & unigenitum Dei filium in mortem traditum, quod de eo qui naturā Deus sit dici non potest. Imò verò ex eo quodd Christus filius Dei sit, apparet Deum illum non esse, alioquin sibi ipse filius esset. Causa verò cur Christo ista attributa competant hæc est, quod inter omnes Dei filios, & præcipuus sit, & Deo charissimus: quemadmodum Isaac, quia Abrahamo charissimus, & hæres extitit, *unigenitus* vocatus est, licet fratrem Ismaëlem habuerit: & Salomon unigenitus coram matre sua, licet plures ex eadem matre fratres fuerint.

E s

Que

Heb. 11.
17.

Prov. 4.

3.
1 Paral.

3. 1, 2, 3.

4. 5, 6.
&c.

I. *Que scriptura eum vocat Primogenitum omnis Creatura?*
Colossenses. I. v. 15.

Quid ad eam respondes?

Nec; hinc naturam divinam Christum habere exculpi posse. Etenim cum Christus primogenitus omnis creaturæ sit, eum unum e numero creaturarum esse oportere necesse est. Ea enim in scripturis vis est primogeniti, ut primogenitum unum ex eorū genere, quorū primogenitus est, esse necesse sit. Ut verò unus et rebus conditus creationis veteris existat Dominus Iesus, nec adversari quidem concedent, nisi Ariani esse velint. Vnum igitur esse e novæ creationis genere Dominum Iesum concedant oportet. Vnde non solum divina Christi natura effici non potest, verum etiam quod nullam naturam divinam Christus habeat, firmiter conficitur. Quod verò eo nomine vocatur ab Apostolo

Ia.

Iesus, ed sit, quodd tempore & præstantiâ res omnes novæ creationis longè antecedit.

Vbi verò scriptura, eum omnia quæ Pater habeat, habere asserit?

Ioh. 16. v. 15. Christus ait; Omnia quæ Pater habet, mea sunt. & infra capite 17. v. 10. Mea omnia tua sunt, & tua mea.

Quid tu ad hæc?

Vox omnia ad subjectam materiam, ut superius aliquoties demonstravimus, fere semper refertur. Quare ex ejusmodi locis non potest ullo modo quod volunt effici. Materia verò subjecta capite 16. est, id nimirū quod Spiritus sanctus Apostolis ad Christi regnum spectans revelaturus erat: & 17. capite constat apertissime agi de discipulis ipsius Iesu, quos ipsi Deus dederat, unde eos etiam suos vocat. Præterea, cum quicquid Christus habeat,

E 6

ha.

I. habeat Patris dono, non autem à se ipso, hinc apparet ipsum divinam istam naturam habere nullo modo posse. Cum naturâ Deus omnia à se ipso habeat.

*At quæ Scriptura Christum
Patrem æternitatis
vocat?*

Esaia. 9. v. 6.

Tu verò quid adhæc?

Ex eo naturam divinam probari non posse, cùm certam ob causam Pater æternitatis Christus sit vocatus, ex ipsis verbis ibidem paulò superius expressis, videre est. Mirum verò est, adversarios hunc locum, ubi agitur de Patre æterno, ad filium referre, quem constat secundum eos ipsos Patrem non esse. Pater verò æternitatis aut futuri seculi propterea dictus est Christus, quòd sit Princeps & autor vitæ æternæ, quæ futura est.

At

*At his encomiis, quòd Verbum
Dei, imago Dei inconspicui, &
character hypostaseos ejus sit, &
qui videat Jesum eum videre Pa-
trem, & in Jesu habitare omnem
plenitudinem divinitatis cor-
poraliter, quæ Scriptura
Iesum insinuant?*

Ioh. 1. v. 1. In principio erat verbum, conjuncto eo quod Apoc. 19. 13. scribitur a Ioanne Verbum Dei. Col. 1. v. 13. Heb. 1. v. 3. Ioh. 14. v. 9. Col: 2. v. 9.

Quid tu adhæc?

Ex eo quòd Verbum Dei sit Christus doceri divina in Christo natura non potest, imò adversum potius colligitur. Cùm enim ipsius unius Dei verbum sit, apparet eum non esse ipsum unum Deum. Quod etiam ad singula hæc testimonia, simul responderi potest. Verbum verò vel sermo Dei Iesus idèò nuncupa-

E 7

tur,

Litur, quòd omnem Dei voluntatem nobis exposuerit, ut ibidem Ioannes **Ioh. 1. 18** inferiùs exposuit, *Deum nemo vidit unquam: unigenitus filius qui in sinu Patris est, ipse nobis enarravit.* quemadmodum etiam eodem sentu & vita & veritas dicitur. Atque hoc idem dici potest de eo, quod imago Dei inconspicui vocatur. Quòd verò *character hypostaseos* ejus dictus sit, hoc intelligi debet, Deum quicquid nobis promisit, jam re ipsa in eo exhibuisse. Quod verò attinet ad dictum Domini Iesu, *Qui me videt videt Patrem*, neq; hinc naturam divinam probari certum cuiq; esse potest, cum ea ratio videnti non possit de essentia Dei accipi, quæ invisibilis sit prorsus; verùm de cognitione eorum quæ dixit & fecit Christus, ut ibidem 10. versu Christus declarat. Nec illis deniq; verbis, quòd *plenitudo divinitatis in eo habitat corporaliter*, probatur natu-

I. natura divina. Primum enim vox hæc *divinitas* designare potest voluntatem Dei, eamq; orationem cum Apostolus opponat non personis, sed Philosophiæ & Legi, hinc perspicuum est eam de doctrina Domini Iesu, non de persona accipi. De hac verò voce *corporaliter*, quid ea notet, inferiùs suo loco audies.

At ubi scriptura ait de Christo, eum habuisse gloriam apud Patrem antequàm mundus fieret?

Iohannis 17. v. 5. ipse Dominus in sua ad Deum precatione ait: *Et nunc glorifica me Pater apud te ipsum, eam gloriam quam apud te habui antequàm mundus fieret.*

Quid ad hoc respondes?

Neq; hinc naturam divinam probari. Possè enim aliquem gloriam habere antequàm mundus fieret apud Patrem, nec tamen hinc effici

1. eum esse Deum, apparet 2. Tim. 1. v. 9. ubi ait Apostolus de credentibus, illis datam fuisse gratiam ante tempora secularia. Præterea hic scriptum est Iesum rogare hanc gloriam, quod naturæ divinæ prorsus repugnat. Loci verò sententia est: Christum rogare Deum, ut ei gloriam reipsa det, quam habuerit apud Deum in ipsius decreto antiquam mundus fieret.

*Quo autem loco scriptura ait,
Spiritus Christi fuisse in
Prophetis?*

1. Pet. 1. v. 10. 11. De qua salute ex-
quisiverunt & perscrutati sunt pro-
phetae, qui de illa in eos gratia prophe-
tauerunt, scrutantes in quod vel qua-
le tempus, significaret in eis Spiritus
Christi, &c.

Quid ad hoc respondes?

Neq; hinc naturam in Christo di-
vinam effici. Nam hic Spiritus, qui
in

in Prophetis erat, Christi dici po-
test, non quòd a Christo datus fue-
rit, sed quòd ea quæ Christi fuerunt
præunciârit, ut ibidem Petrus ait,
præunciâns illas in Christum passio-
nes, & post hæc glorias. Quem lo-
quendi modum etiam 1. Ioh. 4. v. 6.
habes, Hinc cognoscimus Spiritum
veritatis, & Spiritum erroris, ubi
nō propterea Spiritus veritatis, &
erroris spiritus dicitur, quòd veritas
& error tanquàm personæ eum Spi-
ritum conferant; verum eò quòd
Spiritus veritatis loquatur quæ ve-
ritatis sunt, & Spiritus erroris quæ
sunt erroris.

*Ubi verò scriptura de Christo ait,
quòd de cælo descendit, a Pa-
tre exiit, & in mundum
venit?*

Ioh. 3 v. 13. Nemo ascendit in Cælum
nisi qui descendit e cælo, filius homi-
nis qui est vel erat in cælo. & inferi-
us capite 10. v. 36. Me quem Pater

1. *sanctificavit, & in mundum misit, & inferius cap: 16. v. 28. Exiui a Patre, & veni in mundum: rursus relinquo mundum, & eo ad Patrem & inferius cap: 17. v. 18. Sicut me misisti in mundum, &c.*

Quid ad hac respondes?

Ex iis non probari divinam naturam hinc apparere, quòd primi testimonii verba *Descendit e caelo* possint figuratè accipi, quemadmodum Iac. 1. v. 17. *Omne datum bonum & donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum.* & Apoc. 21. v. 2. 10. *Vidi civitatem sanctam Hierusalem novam, descendantem a Deo e caelo, &c.* Quòd si propriè accipi debeant, quod nos per libenter admittimus, apparet non de alio illa dicta, quàm de filio hominis, qui eum personam humanam necessariò habeat, Deus naturà esse non potest. Porro quod scriptura testatur de Christo, quòd *Pater eum misere*

in

in mundum, idem de Apostolis Christi legimus in iisdem verbis citatis superius: *Quemadmodum me misisti in mundum, & ego misi eos in mundum.* Ea verò verba quòd *Christus a Patre exierit* idem valent, quòd *de caelo descendit.* Venire verò in mundum, id ejusmodi est, quòd scriptura post nativitatem Christi extitisse ostendit. Ioh: 18. v. 37. ubi ipse Dominus ait: *Ego in hoc natus sum, & in mundum veni, ut testimonium perhibeam veritati.* & 1. Ioh: 4. v. 1. scriptum est, multos falsos prophetas extitisse in mundum. Quare ex ejusmodi loquendi modis natura divina in Christo probari non potest. In omnibus verò his loquutionibus, quàm Divinū muneris Christi principium fuerit, dūtaxat describitur.

At qua scriptura Christum, Dominum unum, Dominum gloria, Regem regum, & Dominum dominorum perhibet?

1. Cor:

Ioh. 17.
18.

1. Cor. 8. v. 6. *Nobis unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per eum.* 1. Cor. 2. v. 8. *Nam si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.* & Apoc. 17. v. 14. *Cum agno pugnabunt, & agnus vincet eos, quod Dominus dominorum sit, & Rex regum.* & inferiùs capite 19. v. 16. *Et habet in veste & fãmore suo nomen scriptum, Rex regum & Dominus dominorum.*

At quid affers ad hæc tẽ-

stimonia?

Quod ad primum attinet, ex eo quod Christum Apostolus Dominum unum vocet, natura divina effici nequit. Nam eum primò manifestè ab illo Patre quem ibidem Deum unum fatetur secernit, quem solum naturâ Deum esse superiùs docuimus. Deinde hoc ipsum, quod de eo dicit *omnia per ipsum*, eum naturâ Deum esse non ostendit: cū, ut superiùs demonstratum est, hæc parti-

particula *per* non primam, verùm secundam causam designari constet: quod de eo qui naturâ Deus est dici nullo modo potest. Et licet de Patre interdum Scriptura loquatur, *Per eum omnia*, aliter tamen hæc de Patre, quàm de Christo accipiuntur. De Patre enim hæc ided dici constat, quod omnes causæ mediæ, per quas fit aliquid, non aliunde sint, nisi ab ipso, nec sint ejusmodi, ut sine iis ille agere non possit: de Christo verò dicuntur, quod per eum alius quis, nempe Deus omnia operetur, ut Ephes. 3. v. 9. expressè habetur. Nec commemorandum mihi sit, verbum *Omnia* (uti superiùs ostensum est) ad subjectam materiam referri. Quod ita habere inde apparet, quod Apostolus agit de iis omnibus rebus quæ ad populum Christianum pertinent, ut duo hæc verba demonstrant *Nobis & Pater.* Unde efficitur, Christum non sim-

pli-

L. pliciter & absolute, verum certa de causa vocatum Dominum unum, per quem omnia. Quare hinc natura divina non probatur. Quod vero attinet ad secundum testimonium, cum in eo agatur de eo qui crucifixus sit, apparet ex eo naturam divinam non probari, cum de hac illud dici nequeat; verum de homine, qui idem Dominus glorie dicitur, hoc est Dominus gloriosus, quod a Deo gloria & honore coronatus sit.

In tertio vero testimonio cum agatur de eo qui agnus est & qui vestimenta habet, quem & occisum & sanguine suo nos redemisse aperit hinc idem Ioannes fatetur, quæ referri ad divinam naturam nulla ratione possunt, apparet eo naturam divinam Christi astrui non posse. Omnia vero quæ hic Christo in his testimoniis tribuuntur, singularem ipsius potestatem, quam Deus Christo in iis quæ ad novum Fœdus per-

119 CHRISTI.
pertinent dedit, arguunt.

At quæ testimonia Scripturæ proferri possunt pro fide in Christum & honore divino asserendo?

Ioh. 14. v. 1. ait ipse Dominus: *Creditis in Deum, & in me credite.* Et Ioh. 5. v. 22. 23. *Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio: ut omnes honorent Filium, sicut honorant Patrem.* Et Phil. 2. v. 9. 10. 11. *Propterea eum Deus super exaltavit, & donavit ei nomen super omne nomen: ut in nomine Iesu omne genua curvetur, caelestium terrestrium & inferorum, & omnis lingua confiteatur, quod Iesus Christus est Dominus in gloriam Dei Patris. & aliis multis in locis.*

Quid ad hæc respondes?

Quod ad primum locum attinet, tantum abest, ut ex eo probetur Christum naturæ esse Deum, ut po-

I. tius longè diversum effici perspicuum sit. Etenim apertè hìc Christus inter se & Deum unum discrimen ponit, de quo hìc agi articulus in Græco additus est indicio. Quod verò ipsi ajunt, fidem non attribui nisi Deo ipsi, hoc Christus in alio loco solvit ipse, dum ait: *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me.* Vnde perspicuum est, Christum eam fidem sibi non arrogare, quam ipsi Deo debemus. Etenim ea fides ipsi Deo attribuitur, quæ in ipso terminatur, quæq; eum ut rerum omnium primum autorem respicit: eam verò fidem Christo non attribui constat. Etenim eò in Christum fidē collocamus, quòd nos felices efficiendi potestatem a Deo acceperit, & ei muneri sit præpositus, atq; ad eum modum fides nostra in Christum, per eum ad ipsum Deum, tanquàm ultimum finem, dirigitur: quod etiam testatur

Pe.

Petrus cum ait: *Per eum creditis in Deum, qui eum a mortuis excitavit, & gloriam ei dedit, ut fides & spes vestra in Deo sit.*

Verùm illi ex Jeremia asserunt, quòd maledictus sit, qui confidit in homine.

Respondeo: Non dictum est absolute, maledictum esse qui confidat in homine: verùm qui ita confidit, quòd carnem ponat brachium suum, hoc est, in ipsis tantùm viribus humanis suam spem defigat, sine Spiritus & virtutis divinæ auxilio. Id enim per vocem *Caro* prorsus intelligitur, cui etiam addita sunt verba, *Et a Domino recedit cor ejus.* Verùm, qui in Christo spem collocamus non statuimus carnem brachium nostrum, neq; recedimus corde à Deo, imò Christo confidendo Deo confidimus, & sic cor nostrum accedit ad Deum, non a Deo recedit.

F

Ad

Ad alia verò testimonia, quid respondes, quæ de honore Christi divino agunt?

Cum omnia testimonia, quæ de divino Christi honore testantur, testentur etiã apertè satis, honorem Christo divinum certo tempore certamq; ob causam datum & cōcessum esse, naturam in Christo divinam iis non probari planum est. Quod verò opponunt illud Esa. cap. 42. v. 8. *Gloriam meam alteri non dabo: respondeo, satis apparere, quid sibi velit hæc particula alteri: Etenim illicd ea consequuntur, Neq; honorem meum sculptilibus.* De his itaq; eo loco Deus loquitur, qui cum eo communionem nullam habent, & quibus si gloria & honor aliquis tribueretur in eum non redundaret. Verùm nequaquam dicit, se cum eo non communicaturum gloriam suam, qui ex eo pendeat, & qui sit ei subordinatus. Hac ratione

tionē enim nihil decedit ipsius gloriæ, cum universa in eum referatur. Etenim cum Dominus Iesus a Deo pendeat, & ei subordinatus sit, quicquid honoris ei exhibetur, id totum in ipsum Deum redundat.

De iis scripturis, quæ directè Dei Filium videntur respicere, audiri: velim de iis cognoscere, quæ per quandam applicationem Christo accommodantur, & naturam in Christo divinam videntur probare.

Ea testimonia sunt apud Esaiam. Primum 8. cap. v. 14. quod futurus erat lapis offensionis, & petra scandali, quod Lucas cap. 2. v. 34. & Paulus Rom. 9. v. 32. & Petrus Epist. 1. cap: 2. v. 7. repetunt. Secundum Esa. 45. v. 23. ubi Deus ait: *Iuravi per memetipsum quod mihi curvabitur omne genu.* quod de Christo legitur Rom. 14. v. 11. Tertium legimus E-

I. *sa. 41. v. 4. & cap. 44. v. 6. & cap. 48. v. 12. Ego sum primus, ego sum novissimus. De Christo verò idem legimus, Apoc. 1. 17. Quartū Esa. 35. v. 4. 5. 6. Deus ipse veniet & servabit nos, tum oculi cecorum & aures surdorum aperientur, tum claudus instat cervi saliet, & mutorum lingua solvetur. De Christo verò hæc sunt repetita Matth. 11. v. 5. Quintum Zachar. 12. v. 10. Scriptum est: Et aspicienti me, quem transfixerūt. quod Ioannes cap. 19. v. 37. scripsit de Christo. Sextum Psal. 68. v. 19. Ascendisti in altum, captivam duxisti captivitatem, accepisti dona in hominibus. quod idem de Christo repetitum est apud Paulum Ephes. 4. v. 8. E quibus testimonius ad eum modum argumentantur: Quandoquidem quæ dicta sunt de Deo sub Lege, eadem dicuntur de Christo sub Evangelio, apparet Christum esse illum Israëlitis Deum, ac proinde naturā Deum.*

Ad

Ad hæc quid respondes?

Ad omnia ita responderi potest, ut appareat nullo modo ex iis effici divinam in Christo esse naturam. Etenim aliam ob causam, ea quæ dicta sunt de Deo sub Lege, dici potuerūt sub Evangelio de Christo, quemadmodum & dicta sunt: nimirum propter illam summam, quæ inter Deum & Christum est, ratione imperii potestatis atq; muneris, conjunctionem, quæ omnia illum Dei dono consecutum esse, Scripturæ novi Testamenti passim testantur. Quod si Scriptura ea tradit de Mose, eum Israëlitem ex Ægypto eduxisse, Exod. 32. v. 7. & quod redemptor illius populi fuerit, Act. 7. v. 35. & de aliis idem, quod de ipso Deo, apertissimè scriptum extat, cum nec Moses, neq; alii tantum cum Deo conjunctionem haberent, quanta inter Deum & Christum intercessit, multò iustius hæc,

F 3

quæ

I. quæ de Deo primo respectu dicta sunt, Christo accommodari possunt, propter summam illam & ætillimam inter Deum & Christum conjunctionem.

Perspecti Christum naturam divinam non habere, sed verum hominem esse: nunc cedo, quæ cognitio ejus rei ad salutem utilis existat.

Hoc perspicere hinc potes, quòd cognitione ejus rei, quòd Christus homo verus sit, spei nostræ certa eaq; incorrupta subsequatur confirmatio, quæ adversâ sententiâ prorsus convellitur & tantùm non tollitur.

Qui verò istud?

Hac ratione, quod ex adversa sententia sequitur, Christum Iesum non esse verum hominem. Etenim, cum in Christo negent personam hominis, quis non videt eos unâ eademq;

demq; operâ Christum verum hominem negare? Nec enim verus homo esse potest, qui hominis personâ careat. At si Christus verus homo non fuisset, nec mori, ac proinde ne a mortuis quidem exuscitari potuisset. unde spes nostra, quæ resurrectioni Domini Iesu seu basi eundam ac fundamento innititur, facilè convelli ac ferè ruere posset. Ea verò sententia, quæ Christum pro vero homine agnoscit, qui in mundo existens, obediens fuit Patri usq; ad mortem, eundemq; mortuum, & a Deo a mortuis reductum, & immortalitate donatum asserit & certò statuit, spem nostram de salute æterna mirum in modum fulcit, & ante oculos nostros ipsissimam ejus rei imaginem proponit & constituit: nos etiam, licet mortales simus, & moriamur, nihilominus tamen a mortuis tempore suo resurrekturos, & in immortalitatis

eiusdem, cujus ipse particeps jam extiterit, societatem esse venturos, si vestigiis ipsius institerimus.

DE PROPHETICO IESU CHRISTI munere.

Quæ spectant ad personam Christi intellexi: ad ea, quæ munus ipsius sunt, progredere?

OPTIME. Tenendum itaq; tibi est, Christi munus in eo consistere, quod is sit Propheta, Rex & Sacerdos noster.

Ubi verò Propheta in Scripturis vocatur?

De hoc singulare extat testimonium, quod Petrus è Mose repetit, qui ad Patres locutus est: *Prophe- sam. excitabit vobis Dominus Deus*

Act. 3. 22.
Deut. 18. 18.

ve-

vestre & fratribus vestris, quemadmodum me, cum audietis, secundum omnia quæ ad vos locutus fuerit.

In quo verò consistit ipsius munus Propheticum?

In eo, quod nobis voluntatem Dei perfectè manifestavit, & confirmavit.

Vnde apparet Christum nobis Dei voluntatem perfectè manifestavisse?

Hinc, quod ipse IESUS, perfectissima ratione eam a Deo in cœlis sit edoctus, & ad eam hominibus publicandam e cœlo magnificè sit missus, & eam perfectè iisdem enarrarit. Quod ex iis nominibus, quæ ipsi in Scriptura attribuuntur, apertissimum est, cum eum Sermone Dei, Deum, & Dei filium, imaginem Dei inconspicui, splendorem gloriæ Dei, Scriptura vocat: & cum asserit omnem plenitudinem

F 5

dei.

deitatis in cohabitare corporaliter, id est, quodd in doctrina ipsius tota Dei voluntas integrè & reipsa est patefacta.

Vbi verò scriptum est Christum fuisse in cælo, & e cælo missum?

Ioh. 6. v. 38. Descendi e cælo, non ut faciam voluntatem meam, verùm ejus qui me misit. Et inferiùs v. 62. Cum ergò videritis filium hominis ascendentem ubi erat priùs. Et cap: 3. v. 13. Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit e cælo, filius hominis qui fuit in cælo. Et inferiùs v. 31. Qui e supernis venit, supra omnes est: qui de terra est, de terra est, & terrena loquitur: qui de cælo venit, supra omnes est. Et cap. 8. v. 28. Sicut me docuit Pater meus, hæc loquor. Et cap. 16. v. 28. Exivi à Patre, & in mundum veni: rursus relinquo mundum, & abeo ad Patrem.

Quæ

Quæ verò est illa voluntas Dei per Jesum nobis patefacta?

Est illud Fœdus novum, quod cū genere humano Christus nomine Dei pepigit, unde etiam Mediator novi Fœderis vocatur.

Hebr: 8. 6.
1. Tim. 2. 8.

Quid verò hoc novum Fœdus comprehendit?

Duplex rerum genus, quorum unum Deum, alterum nos respicit. pag: 295.

Quod verò Deum respicit?

Sunt perfecta mandata & perfecta Dei promissa.

Caput. I.

De Præceptis Christi quæ Legi addidit.

Quantum sunt perfecta mandata Dei per Christum patefacta?

Pars eorum continetur in præceptis a Mose traditis, una cum iis

I. quæ sunt eis in novo Fœdere addita: pars verò continetur in iis quæ peculiariter ipse Christus præscripsit.

Quenam sunt priora?

Sunt ea quæ in Decalogo continentur.

Ergo sunt alia præcepta a Deo per Moſen tradita?

Sunt: quorum alia ad ritus exteriores vulgò ceremonias vocatos, alia ad iudicia pertinent: verùm ea Christus partim expreſſè, partim tacitè ſuſtulit. Apertè per Apoſtolos, potiſſimùm verò per Paulum Apoſtolum, magnam partem præceptorum ad ritus exteriores ſeu ceremonias ſpectantium, ſuſtulit & abolèvit: alii verò ritus exteriores ſeu ceremoniæ, quæ apertè ſublata non ſunt, proprietate novi Fœderis abolitæ cenſeri debent, propter eandem cauſam, propter quam

quam aliæ ſublatae ſunt, quas apertè ſublatae deprehendimus.

Quæ verò proprietas eſt novi Fœderis?

Ea, quòd planè ſpirituale ſit neq; in ullis rebus externis, verùm in interioribus ſit poſitum. Porro ritus exteriores, vulgò ceremoniæ vocatae, ſpirituales non ſunt, quippe cum exteriorem faciem reſpiciant. Quare niſi de ejuſmodi re quapiam expreſſum in novo Fœdere extet mandatum, nullo modo eam in novo Fœdere ſervandam eſſe credendum eſt: naq; ſtatuendum eſt, quicquid in priſco Fœdere præceptum eſt, quod ad ceremonias vulgò vocatas refertur, ad novum Fœdus nullo modo pertinere.

Quæ verò cauſa eſt, ob quam ceremonia quadam veteris Fœderis apertè ſunt abolita?

Ea eſt, quòd ex ceremoniæ una

1. bræ fuerant rerum futurarum, quæ jam præsentēs sunt, & in Fœdere novo apparuerunt. Quare umbris jam nihil loci relictum est.

Extatne ejus rei aliquod in Scripturis expressum testimonium?

Col. 2.
16, 17.

Extat apud Paulum: Nemo igitur vos judicet in cibo & potu, aut parte dici festi, aut neomeniarum, aut Sabbathorum, quæ umbræ sunt futurorum, corpus verò Christi. Atq; hinc fit, ut omnes aliæ ceremoniæ licet aperte abolitæ non sint, tacite tamen eas abolitas esse sit statuendum, cum omnes umbras extitisse constet eorum, quæ in novo Testamento apparuerunt. Et si quædam præci Fœderis ceremoniæ ejusmodi extiterint, quæ propterea abolitæ sunt, quod tantum ad Fœdus vetus, nullo modo verò ad novum pertinebant.

Cedo

Cedo, quanam ejusmodi ceremoniæ fuere?

Exemplum ejus rei habes in agno pascuali, & die festo tabernaculorum. Hæc, & alia nonnulla similia, non nisi ad Israëlẽ tantum pertinebant, qui sub præci Fœdere Dei populus extitit: ad gentes ad Deum per Christum conversas, quæ hodie sunt maxima populi Dei pars, nullo modo.

Quod verò attinet ad judicialia præcepta, quæ ratione tacite ne an manifeste sunt abolita?

Non manifeste, verum tacite potius, et si causas, propter quas abolitas esse statuendum est, manifestas esse appareat.

Quanam ea sunt causæ?

Tres potissimum: Prima, quod sub præci Fœdere severitas & rigor locum habuit, in novo verò Fœdere

I. gratia & misericordia. Secunda, quòd sub novo Fœdere facta sit promissio perfecta vitæ æternæ, quam antiquum Fœdus non habuit, nihil expressè aliud promittens, quàm hujus vitæ bona temporaria, ut infra patebit. Tertia, quòd sub vetere Fœdere populus Dei, & reipubl. terrenam & illius formam ab ipso Deo præscriptam & constitutam habuerit, quæ reipub. deficiente & ipsæ leges ac judicia ad eam constituendam introducta, evanuerunt.

Ergò magistratus & reipub. terrena regimen & ordinatio evanuit.

Nequaquam, cum omnis potestas à Deo sit, Rom. 13. 1. & potest ipse Christianus magistratum gerere, modò in ipso capessendo & administrando ita se gerat, ne quid contra leges & Christi mandata delinquat.

Expo-

Expone tandem, quanam sunt præcepta Decalogi, & quæ cuiq; eorum Dominus Jesus addiderit?

Primum ordine præceptum est: Non habebis Deos alienos coram me.

Quid verò hoc mandatum in se continet?

Hæc duo: primum, quòd Deus pro nostro Deo habendus sit, & is divino cultu & honore a nobis sit efficiendus: deinde, quòd nullus alius præter eum sit pro nostro Deo habendus, nec divino cultu & honore efficiendus.

Cum superius intellexerim quid Deus pro Deo habendus sit: nunc scire velim, quæ ratione divino cultu & honore efficiendus sit?

Ad eum modum, ut is cultus & honor omnem cultum & honorem

L. humanum, qui ordinariè exhiberi cuicunq; consuèvit, multis partibus excedat: & nos ita in eo nos geramus, ac si Deum oculis nostris, qui tamen inaspectabilis est, coram cerneremus.

Qua verò in re cultus & honor Dei consistit?

Breviter loquendo, in adoratione.

Quo pacto adoratio Deo exhibenda est.

Adoratio quam Deo debemus duplex est, interior & exterior.

Qualis verò est interior?

Ejusmodi, quæ in se comprehendit summam animi nostri in Deum reverentiam: adeò, ut ex ipso cordis & animi sensu, Deum non solum in corpus nostrum; verùm etiam in animas nostras, absolutissimam potestatem habere, usq; leges ponendi, ac eas judicandi auctoritatem illi esse

139 IRE: CH: MUNERE. CAP: 1.
esse summam, agnoscamus & profiteamur.

Qua verò est exterior adoratio?

Quæ corporis nostri summissiorem longè omnium infimam comprehendit, eamq; quæ interioris adorationis testis sit & index, & quæ omnem honorem externum, qui rebus conditis exhibetur, infinitis partibus longè superet.

Nonne ad eandem adorationem, ut coram Deo in genua & facies nostras procidamus, pertinet?

Prorsus: ac præterea eadem exterior adoratio, in se celebrationem nominis divini, ac pro beneficiis acceptis gratiarum actionem publicam, & in necessitatibus impetrationem divini auxilii, continet.

Quid verò ad hæc addidit Dominus Jesus?

I. Primum hoc, quod nobis certam orandi rationem præscripserit.

Qua verò istac est?

Ea, quæ Matth. 6.9 & seq. & Luc. II. 2. & seq. habetur: *Pater noster, qui es in calis, &c.*

Quid verò hac oratio continet?

Duplicis generis petitiones: quarum priores gloriam Dei respiciunt, posteriores ad nostros usus referuntur.

Qua verò sunt, quæ Dei gloriam respiciunt?

Tres priores ordine positæ.

Qua est prima?

Sanctificetur nomen tuum.

Explica mihi eam petitionem.

In hac petitione à Deo, ut nos omni ratione juvet, quod nomen illius, verbis, hymnis, scriptis, aliisq;, qui-

141 IE: CH. MUNERE. CAP: quibuscunq; id fieri possit, modis, a I. nobis celebretur, contendimus.

Qua est secunda?

Adveniat regnum tuum.

Explica illius vim.

In hac petitione rogamus Deum, ut is, eo modo, quo consuevit, novit & potest, sive uno, sive pluribus, nos, ut animum illi nostrum consecremus, inducat: quod potissimum sit, veritatis ipsius & singularissimarum promissionum ejus in animis nostris patefactione & oblatione. Tum enim verè Deus regnat, cum in animis & cordibus nostris regnum exercet.

Qua est tertia petitio?

Fiat voluntas tua, ut in calis, sic & in terra.

Explica vim petitionis istius?

In hac oratione precamur Deum, ut nobis in obedientia præstanda, quæ

1. quæ ei debetur, & quæ vitæ & factis exprimenda est, opem afferat: multum enim opis homo indiget, ut ea quæ Deus ei potissimum sub Evangelio mandavit, præstare possit. Sunt enim ea ejusmodi, quæ vires ipsius multis partibus superent. Est autem in ea petitione, & tacita confessio infirmitatis nostræ, & fiduciæ, quam erga Deum habemus, ac spei quam de divina benignitate concipimus: cum audemus id ab eo contendere, ut nos, non minus quam angelos, qui in coelis sunt, & faciem ejus intuentur, ad obedientiam aptos reddat.

Quæ verò petitiones sunt ad usus nostros spectantes?

Reliquæ tres, quæ easdem ordine sequuntur.

Quæ est prima?

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Ex.

Explica hanc petitionem.

In hac petitione petimus à Deo, primum, ut donum gratiæ spirituali vitæ nostræ sustinendæ atq; fovendæ necessarium, deinde, res omnes quæ ad vitam præsentem tuendam quoquo modo pertineant, nobis conferat.

Quæ secunda est?

Remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.

Expone hanc quoq;.

In hac petitione illud à Deo contendimus, non solum ut ea peccata, quæ postquam nos legibus Evangelii subjecimus, designavimus; verum etiam multò magis illa, quæ ante cognitam veritatem patravimus, nobis condonet. Quandoquidem hæc sunt & longè graviora, & facilius eadem a vitæ æternæ possessione nos excludere, & in dāna-

1. tionem æternam conjicere possunt. Quod verò additum est, *quemadmodum & nos remittimus debitoribus nostris*, statuendum est, nullo modo peccatorum veniam nobis sperandam esse, nisi nos offensas aliis condonemus, idq; ex animo & corde, ita ut ab omni vindictæ cupiditate animum nostrum prorsus avocemus.

Quæ est tertia petitio?

*Et ne nos inducas in tentationem:
Sed libera nos a malo.*

Eam declara.

In hac petitione a Deo petimus, ut nobis succurrat, ne in afflictionibus, quoties in eas vel voluntate Dei vel permissione incidimus, quæ quidem credentibus explorandi causâ immitti solent sapius, succumbamus: utq; nos a Satana liberet, id est, nos his afflictionibus, quibus ille ad nos opprimēdos tan-

quàm

quàm machinationibus quibusdam vitur, opprimi nullo modo patiatur.

Nonne aliter orare licet?

Prorsus. Nec enim Dominus nobis id vel hic vel alibi interdixit, modò illud ne sit ejusmodi, quod voluntati divinæ nobis apertè præscriptæ adversetur. Quod si verò ejusmodi quid sit, de quo non sit nobis Dei patefacta voluntas, tum verò id votum Dei voluntati est planè subjiciendum.

Quo fine ergò Dominus Jesus præcepit, ut ad eum modum ut dixisti oremus?

Ut nobis certò constet, quæ semper & necessariò a Deo sint petenda.

Quid præterea Dominus Jesus huic præcepto primo addidit?

Id, quòd etiam Dominum IESUM

G

pro

- I. pro Deo agnoscere tenemur, id est, pro eo, qui in nos potestatem habet divinam, & cui nos divinum exhibere honorem obstricti sumus.

In quo is honor divinus Christo debitus consistit?

In eo, quòd quemadmodum adoratione divina eum prosequi tenemur, ita in omnibus necessitatibus nostris ejus opem implorare possumus. Adoramus verò eum propter ipsius sublimem majestatem: imploramus opem ipsius propter sublimem & divinam ejus potestatem.

Quid praterèa ad honorem Christi divinum pertinet?

Administratio cœnæ ipsius, de qua inferiùs audies.

Vnde verò probus, divinam Christo deberi adorationem?

In multis scripturæ locis ejus rei

149

)

ex-

extant documenta, nominatim verò Ioh. 5. Christus ait: *Pater omne judicium* (id est regimen & gubernationem) *dedit filio, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant Patrem.* & Phil. 2. 9. 10. 11. *Propterea Deus eum superexaltavit, & donavit illi nomen supra omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium terrestrium & inferorum, & ut omnis lingua confiteatur, quòd Dominus est Iesus Christus ad gloriam Dei Patris.*

Uult qui ostendes nos ad Dominum Jesum in omni necessitate confugere posse?

Primum hac ratione, quòd nobis opem afferre & possit & velit: deinde, quòd ad eam rem habeamus incitamenta, tum ab ipso Domino, tum ab Apostolis ipsius: denique, quòd exempla ejus rei in hominibus sanctis cernere liceat.

G 2

Chri-

1. *Christum Dominum opem nobis
asserre posse & velle, unde do-
ceri potest?*

Ea de re inferiùs audies, ubi de i-
psius Regio & Sacerdotali munere
acturilumus.

*At ubi Dominus, ubi ipsius Apo-
stoli, istac incitamenta no-
bis proposuere?*

Primùm, Ioh. 14. 13. 14. & 15. 16. & 16.
23. 24. 26. ubi Dominus ipse ait: *Quic-
quid petieritis in nomine meo, (id est
confissi nomini & virtuti meæ) ego
faciam.* & Apoc. 3. 18. *Consulo tibi,
ut emas apud me aurum igne proba-
tum.* & Heb. 4. 14. 15. 16. ubi autor ille
ad eum modum scribit: *Habentes
igitur Pontificem magnum, qui pe-
netravit celos, Iesum filium Dei, te-
neamus confessionem: Etenim non
habemus Pontificem, qui non possit
compari infirmitatibus nostris, ve-
rùm tentatum per omnia in similitu-
dinem*

1. *dinem absq; peccato. Accedamus er-
gò cum fiducia ad thronum gratie,
ut consequamur misericordiam, &
gratiam inveniamus in opportu-
num auxilium.* & Rom. 10. 13. *Omnis
qui invocaverit nomen Domini ser-
vabitur.*

Exempla ubi ejus rei extant?

Luc. 17. 5. Apostoli inquirunt: *Do-
mine, adauge nobis fidem.* Similiter
Matth. 8. 25. *Domine serva nos, peri-
mus.* Item Act. 7. 59. ubi Stephanus
invocans in hæc erumpit verba:
Domine Iesu suscipe spiritum meum.
ac iterũ v. 60. *Domine, ne id imputes
ipsis pro peccato.* Item 2. Cor. 12. 7. 8.
*Et ne præstantiã revelationum effe-
rar, datus est mihi stimulus carnis,
angelus Satan, ut me colaphizet, ne
efferrar: propterea ter rogavi Domi-
num, ut a me recedat.* Item 1. Thess. 3.
11. *Ipsè verò Deus & Pater noster, &
Dominus noster Iesus Christus, diri-
gat viam nostram ad vos.* Atq; hoc

1. idem videre est in omnibus salutationibus Apostolicis, in quibus gratiam, misericordiam & pacem, ut a Deo Patre, ita a filio ipsius IESU Christo Domino nostro, credentibus precantur.

Ea verò additione, quòd Christum pro Deo agnoscere, & eum cultu prosequi divino teneamur, nonne hoc præceptum prorsus immutatur?

Nequaquam ipsum præceptum immutatur: omnis enim qui Christo exhibetur cultus, in Dei Patris gloriam redundat: verùm ipsius ratio & modus nonnihil immutatus est. Etenim ante Christum immediatè tantùm, at sub Christo etiam mediatè Deus colitur. Præterea cū a lex velit, ne deos alienos habeamus coram Deo: Christus verò Deus alienus non sit, sed in eo ipso cultu qui ipsi exhibetur, Deo sit sub-

151 IE: CH: MUNERE? CAP: 1.
subordinatus, apparet legem nullo modo mutari, cùm subordinata non pugnare notissimum sit.

Ergò is honor & cultus Christo ad eum modum tribuitur, ut nullum sit inter Christum & Deum, hoc in genere discrimen.

Imò permagnum est. Nam adoramus & colimus Deum tanquàm causam primam salutis nostræ, Christum tanquàm secundam: aut ut cum Paulo loquamur, Deum tanquàm eum ex quo omnia, Christū ut eum per quem omnia.

Quid verò sentis de iis hominibus, qui Christum non invocant, nec adorandum censent?

Prorsus non esse Christianos sentio, cùm reipsā Christum non habeant, & licet verbis id negare non audeant, reipsā negent tamen.

1. *Dixisti nos secundum Deum
Christum colere debere, an quis-
quam præterea colendus
sit, doce.*

Nullo prorsus modo. Nec enim ullum extat divinum testimonium, ex quo cuiquam Christo excepto datam in nos divinam esse potestatem appareat. Quod verò hodie in Romana ecclesia virginì Mariæ & sanctis potestas aliqua divina attribuitur, id totum in ipsorum opinione fundatum est.

*Nonne jure excusari possunt, cū
eo animo id faciant, ut Deo
cultum exhibeant?*

Nequaquam. Nam in cultu divino, non satis est opinione quantumvis speciosa niti, ut omnium est sententia; verum etiam veritate ipsa ad eam rem opus est: aliter is cultus pro idololatria jure censeri debet.

Per-

1. *Perspectum mihi est neminem
præter Deum & Christum colen-
dum esse: verum num non licet
invocare virginem Mariam, &
sanctos, non ut nobis ipsi aliquid
dent; verum ut precibus suis a-
pud Deum & Christum
impetrent?*

Nullo modo licet, ob causam paulò ante expositam: ac etiam quod in his rebus, quæ ad cultum Dei pertinent, certissimè oporteat esse persuasum, hæc quæ fiant, secundum Dei voluntatem fieri posse. Verum è Scripturis sacris nullum testimonium proferri potest, ex quo constet, virginem Mariam & alios sanctos, vel aliquam curam habere eorum quæ à nobis fiant, aut eos vel scire vel intelligere ullo modo, aut preces nostras audire. De quibus tamen certò persuasum esse oporteret eum, qui preces ad eos directas vellet.

G 3

Ar-

1. *Arbitror me, quam hoc præceptum primum in Christiana Religione vim habeat, percepisse: accede igitur ad secundum.*

Præceptum secundum est: *Non facies tibi imaginem, nec ullam similitudinem, eorum quæ in calis sursum, quæ in terra deorsum & quæ in aquis sub terra: Non adorabis ea, neq; coles.*

Quæ est sententia præcepti huius?

Ea, nullam imaginem eo fine fingendam, ut adoretur aut colatur: neq; ejusmodi imago ullo modo fingenda est, quæ occasionem adorationi & cultui ejusmodi dare possit.

Quæ verò sunt imagines ejusmodi, quas homines eo fine faciunt, ut adorentur & colantur?

Sunt ex omnes, quas homines religionis opinione & studio faciunt.

Quæ

Quæ ratione adoratio & cultus ejusmodi perficitur?

Cum non solum imagines ipsæ adorantur; verum etiam ante ipsas imagines adoratio instituitur, & cum religiosè vestiuntur, multò vero magis cum cerei coram iis accenduntur, thura incenduntur, vota iis nuncupantur, ad eas peregrinationes instituuntur.

Verum ajūt hac non imaginibus exhiberi, neq; imagines ipsas, sed eos quos referunt adorari.

Hoc effugium nihil eos juvat. In isto enim interdicto nulla sit mentio ejus differentie, ut hoc imaginum causâ fiat vel non; sed ut prorsus hoc non fiat præcipitur. Hoc verò effugium admitti non debere, ostendunt exempla viruli illius quæ in deserto Israëlita conflaverant, & illorum quos Ieroboamus Israëlitis

I. tisinea terra, quam a Deo inhæreditatem acceperant, adorandos proposuerat. Etenim certum est, cultum illum qui exhibebatur illis vitulis, non ipsis vitulis, sed Iehovæ Deo Israëlitarum exhibitum fuisse: quippe cum Israëlita illis referri Iehovam Deum Israël opinarentur. Eum tamen cultum adversatum fuisse præcepto Iehovæ, ex ipsa historia satis notum est.

Qua ratione verò probabis, Israëlitas in illo vitulo in deserto confiato Iehovam coluisse?

Id quidem e factō ipsius Aaron & populi doceri potest. Ac ex Aaronis factō quidem, quod Aaron precibus populi compulsus, ut iis faceret Deum qui illis præiret, vitulum illum conflavit. Certum porro est Aaronem alium Deum præter Iehovam non habuisse: quod etiam hinc elucet, quod Aaron, de illo

illo vitulo, cum eum dedicaturus esset, ad eum modum locutus sit: *Craserit solennitas Iehovæ.* Exod: 32. 5. Ex Israëlitarum porro factō, quod ii de vitulo dicerent, eum fuisse Deum, qui eos e terra Ægypti eduxisset. Notissimum verò iisdem fuit, neminem nisi Iehovam eos ex Ægypto eduxisse. Etenim tota hæc actio educationis ex Ægypto, opera Mosis sub expresso nomine ipsius Iehovæ peracta fuit.

Qui de illis vitulis, quos Ieroboam fabrefecerat, idem ostendens?

Primum ex eo, quod isti vituli populo ab ipso Ieroboamo propoliti fuerunt, in eum finem, ut adorarentur, idq; iis verbis: *Ecce Deus tuus Israël, qui eduxit te e terra Ægypti.* Deinde ex ipsa historia satis perspicuum est, imò in ea expressum, propterea a Ieroboamo eos vitulos fabrefactos fuisse, ne popu-

L. Ius Hierosolymam, Ichovæ colendi causâ, iret. Etenim nunquàm illi Hierosolymam frequentare destitissent, neq; cultui vitulorum acquievisse, nisi illis persuasum fuisset, in illis vitulis a se Ichovam coli.

*Quid verò additum est in novo
Federe huic praecepto?*

Ut non solum imagines non adoremus, verum etiam easdem prorsus fugiamus, ut habemus I. Joh. 5. 21. *Filii fugite idola* & I. Cor. 8. & cap. 10. 14. *Propterea fratres dilecti, fugite ab idololatria.*

*Qua ratione verò vitanda
sunt idola?*

Ne vel illic ubi adorantur aut coluntur imagines simus, neq; iis consecratorum participes existamus, ut ex iisdem locis quos superius paulò citavimus, perspicuè satis apparet.

Dic,

Dic, quod tertium sit praeceptum?

Non assumes nomē Domini Dei tui in vanum. Nec enim impunè dimittet eum Dominus, qui nomen ipsius assumpserit in vanum.

Quid verò est, nomen Domini in vanum assumere?

Est Deum testem vocare in rebus falsis.

*Quid huic praecepto additum
sub novo Federe?*

Primò, quòd non solum Deum, verum etiam Dominum Iesum Christum in testimonium vocare possimus, cum Dominus Iesus corda & renes scrutetur, Apoc. 2. 23. Deinde, quòd nobis non solum pejerare non liceat, verum etiam, ne in veris quidem jurare, nisi longè gravissimis causis adactis, usq; quibus Dei gloria nitatur, ad idq; non temerè, verum cum magno Dei metu &

I. cautione summa accedendum.

Vbi ea de re scriptum est?

Mat. 5. 33. 34. 35. 36. 37. Audistis dictū fuisse antiquis: Non pejerabis, sed red- des altissimo vota tua. Ego verò dico vobis: Ne juretis omninò, neque per eælum, cùm sit thronus Dei: neq; per terram, cùm sit scabellū pedum ejus: neq; per Hierosolymam, cùm sit urbs magni regis: neq; per tuum ipsius caput jurabis, cùm nec atrum nec album pilum facere queas. Sermo verò vester sit, Ita, Ita, Non, Non: Quod verò supra hæc est, a malo est. Qua de re etiam Iacobi 5. 12. habetur.

Ergò cum Dominus jurare vetet omninò, unde probabis in gravissimis causis licere jurare?

Ea vox omninò, non cum sensum habet, ac si nullo modo jurare liceret. Est enim opposita jurementis spontaneis & à levitate profici-

I. ficiscentibus, qualia, modò vera essent, lex Mosaica non prohibebat, cui hac in parte Dominus Iesus doctrinam suam opponit. Præterea legimus Apostolos jurasse, ut videre est Rom. 1. 9. 2. Cor. 1. 23. & cap. 11. 31. Phil. 1. 8. 1. Thes. 2. 5. 10.

Cur verò Dominus Iesus etiam in veris ultrò ac leviter jurare vetat?

Vt nomen Dei altissimi & ipsius Domini Iesu apud nos sit in summa veneratione: deinde, ne levitate jurandi pejorare consueamus:

Licetne jurare per alios, excepto Deo & Christo?

Non licet ullo pacto. Nec enim cuiquam Deus id, ut scrutator cordium esset, Christo excepto, dedit.

Quod est quantum preceptum?

Memento ut diem sabbathi sanctifices, &c.

*Quid verò de hoc præcepto
censes?*

Esse sublatum sub novo Fæde-
re, quemadmodum alias ceremo-
nias, ut vocantur, censeo.

*Cur verò decalogo inser-
tum est?*

Ided, ut absolutissimam legis Mo-
saicæ partem, non fuisse perfectam
appareret, & quoddam indicium
extaret ejus rei, legem successuram
Mosaicæ legi, longè perfectiorem,
legem nempe Domini nostri IESU
Christi.

*Nonne Christus constituit, ut
diem quem vocant domini-
cum, sabbathi loco obi-
remus?*

Nulla modo: cùm religio Chri-
sti, quemadmodum alias ceremo-
nias, uti vocantur, ita delectum die-
rum prorsus tollat, uti Col. 2. 16. a-
per-

petè scribit Apostolus. Verùm
cum diem dominicum antiquitùs
celebrari a Christianis videamus,
nos eandem libertatem omnibus
Christianis permittimus.

Expone quintum præceptum.

Honora patrem tuum, & matrem
tuam, ut prolongentur dies tui supra
terram.

*Quid porro est honorare pa-
rentes?*

In omnibus iis dicto audientem
esse, quæ modò non pugnent cum
Dei præceptis, & omnem in gratum
animum iis pro beneficiis acceptis
præstare. Ephes. 6. 1. 2. 1. Tim. 5. 4.

*Quod verò officium est pa-
rentum?*

Ne liberos irritent, verùm eos e-
nutriant in disciplina & admonitio-
ne Domini. Ephes. 6. 4. Col. 3. 21.

*Quid verò est, irritare li-
beros?*

Est,

I. Est, vel sine causa eos castigare, vel modum in castigando excedere, vel semper jus suum persequi, & nihil eis ignoscere. His enim rationibus animum despondent liberi. Apostolus verò mandat, ne patres irritent liberos, quò animum non despondeant.

Quid est, eos enutrire in disciplina & admonitione Domini?

Est eos in vias Domini introducere, & conservanda Dei præcepta, tum piis colloctionibus, tum adhortatione, tum exemplo & conversatione, uti Deut. II. 19. singulare ea de re præceptum Dei extat, ubi Deus mandat, ut manè, vespèri, non domi tantum; verum etiam in itinere, de lege ipsius, parentes cum liberis colloquantur.

Quid Dominus Jesus huic præcepto addidit?

Ni.

I.

Nihil huic additum apparet: nihilominus ea omnia, quæ de subditis & magistratu, de uxoribus & maritis, de servis & dominis, in literis divinis tradita sunt, huc referenda videntur, propter mutua, quemadmodum inter liberos & parentes cernere est, officia.

Quod verò officium est subditorum erga magistratum?

Vt magistratui pareant, non solum propter metum; verum etiam propter conscientiam: tributa, census, vectigalia pèdant, honore prosequantur, cum metuant. Rom. 13. 5.

Quod officium magistratus erga subditos?

Vt potestatem sibi in alios collatam divinitus agnoscat, in defensionem bonorum & metum facinorosorum, quemadmodum Rom. 13. 1. ad 5. fusè docetur.

Quod

*Quod verò officium uxorū
erga maritos?*

Vt in omnibus maritis pareant,
ut ecclesia Christo, & eisdem me-
tuant. Ephes. 5. 24. 33. 1. Petr. 3. 5.
Col. 3. 18.

*Quod officium est maritorum
erga uxores?*

Vt eas ament, quemadmodum
Christus dilexit ecclesiam, & quem-
admodum suum ipsius corpus, &
tanquam vasi infirmiori, honorem
exhibeant, & ne adversus eas saevi-
ant. Ephes. 5. 25. & 28. 1. Petr. 3. 7.
Col. 3. 19.

*Quod est officium servorum
erga dominos?*

Eph. 6.
5. 6. 7. 8. Vt dominis obsecundent, cum
metu & tremore & sinceritate cor-
dis, tanquam Christo: non ad ocu-
lum servientes, velut hominibus
placantes; verum ut servi Christi
voluntatem Dei facientes ex ani-
mo,

mo, cum benevolentia servientes
tanquam Domino, & non homini-
bus: scientes, quod quisq; quicquid
boni fecerit, id reportaturus sit a
Domino, sive liber, sive servus. & 1.
Petr. 2. 18. Vt subiecti sint dominis,
cum omni metu, non solum bonis
& æquis; verum etiam iniquis. &
Tit. 2. 9. 10. Vt dominis placeant, nō
contradicentes non fraudantes; ve-
rūm omnem fidem ostendētes. & 1.
Tim. 6. 1. 2. Vt quicūq; servi sint sub
jugo, dominos ipsorum omni ho-
nore dignos judicent, ne nomen
Dei & doctrina blasphemetur: &
qui dominos habent fideles, ne eos
despiciant, quod fratres sint; verūm
impensius serviant, quod fideles sint
& dilecti, ejusdem beneficii parti-
cipes.

*Quod verò officium est domini-
rum erga servos?*

Vt servis quod justum & æquum Eph. 6.
est tribuant, minas remittant, scien-
tes

I. tes quòd & suus & eorum Dominus
Col. 4. est in cœlis, nec apud eum est acce-
1. ptio personarum.

Expone sextum mandatum.

Non occides.

*Quid huic addidit Dominus
Iesus?*

Ne fratri irascamur, neq; verbis
asperis ex ulciscendi libidine pro-
deuntibus eum offendamus, quæ
Dominus IESUS vocibus Racha &
fatue expressit: quòd illa verba perti-
nent, Ephes. 4. 31. *Omnis amdrutudo;
& excarescentia, & ira, & clamor,
& maledicentia tollatur a vobis, cum
omni malitia.*

*Quid verò est dicere alicui
Racha vel fatue?*

Est hoc, ac si quem nomines ho-
minem nihili, aut flocci, aut ratio-
ne carentem.

Quod

*Quod si contingat ut fratrem of-
fendamus, quid facien-
dum est?*

Summo studio reconciliandus
est. Nisi enim reconciliemur fratri,
religio nostra inanis est, & pericu-
lum ne in iudicium Dei incidamus.

*Ergò nulla ratione irasci
licet?*

Hac ratione, quemadmodum Do-
minus vetat, irasci non licet, id est,
ultionem expetere: verùm tamen, si
quis irascatur rei turpitudine mo-
tus, nec tamen ultionem ullam me-
ditetur, neq; in ira persistat, ad eum
modũ irasci nequaquam vetitũ est.

*Quid praterea huic præcepto ad-
iecit Dominus Iesus?*

Inhibuit omne ultionis genus,
non solum privatum; verùm eti-
am quod fit per magistratum: ea ra-
tione, quòd si quis vel corpus vel
fortunas, vel nomen nostrum læse-

H

rit,

I. Matth.
5. 23. 24.
25.

CAP: DE PROPHETICO 170

I. rit, ut paratiores simus aliam injuriam potius accipere, quam nos ulcisci. Quod Dominus Iesus illis verbis docuit: Ego vobis dico, ne resistatis malo. Verum si quis percusserit dextram maxillam tuam, exhibe ei alteram: & qui voluerit tecum iure contendere, ac tuam tunicam tollere, permitte ei & pallium: & qui te sollicitaverit ad miliare unum, abi cum eo duo.

Ergo ea verba Domini non simpliciter accipienda sunt ut sonant?

Ioh. 18. Non. Legimus enim de ipso Servatore, cum cum alapa ei impacta fuisset, non solum non exhibuisse malā alteram; verum etiam se percutienti ea verba opposuisse: si male loquor, ede testimonium de malo: sin bene, quid me cedis? Idem legimus de Apostolo Paulo, Act. 23. 3.

Nō licet ergo per magistratū iure agere, & injurias persequi?

Li.

171 IE: CH: MUNERE. CAP: 1.

Licet, modò ab sit ultio. Hanc quippe solam vetat Servator. Ultio verò est, ubi quis ei qui in ipsum injurius extitit, par pari referre studet: ut in lege concessum fuit, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pro pede pedem, pro ulatione ulationem, pro livore livorem petere.

Quod verò est septimum mandatum?

Non mœchaberis.

Quid huic addidit Dominus Iesus?

Primum, ne mœchemur, non solum reipsā; verum etiam ne mulierem, ita ut eam concupiscamus, aspiciamus: id innuens, eum qui eam concupiscat in corde suo, adulterium patravisse. Præterea idem addidit, eum qui uxorem exceptā causā adulterii dimittat, & aliam ducat, mœchari: & qui etiam dimissam du-

H 2

xerit,

I. xerit, cum pariter mœchari. Po-
 1 Cor. 6. stemò, omnem scortationem &
 9. 10. 13. impuritatem, ac etiam omnem ser-
 18. monem turpem & obscœnum, &
 Heb. 13. scurrilitatem & jocos nobis inter-
 4. dixit,
 1 Theſ. 4. 3. 4. Ephes. 5. 3. 4. 5.

*Quid ad idem mandatum
 pertinet?*

Id, ne fidelis infidelem uxorem
 1. Cor. 7. 39. ducat, nec fidelis uxor infideli ma-
 Exod. 1. rito nubat, ne per ejusmodi connu-
 34. 16. bium fidelium corda seducantur:
 Deut. 7. ob quam causam in lege videmus
 9. 4. a Deo ipso expressè vetita hujus-
 modi connubia.

*Quòd si ex infidelibus alteri con-
 tingat fidelem fieri, num infi-
 delis fideli deserendus est?*

Nullo pacto, si infidelis cum fide-
 1. Cor. 7. li habitare consentiat: quod si no-
 20. 11. 12. lit infidelis cum fideli habitare, non
 31. est in hujusmodi subjectus servitu-
 ti fidelis, ut Paulus docet.

Quod

*Quod est octavum manda-
 tum?*

Non furtum facies.

*Quid prohibetur hoc man-
 dato?*

In his rebus quæ ad commodum
 proximi spectant, omnis ratio
 intervertendi: quod sit, ubi vel
 ea quæ habet tollimus, aut cum
 possumus, non ei egeno opem as-
 ferimus.

*Qua ratione proximo quod
 ejus est tollitur?*

Aut per vim, aut per interversio-
 nem dolosam. Qua ratione per
 vim, cuius planum est. Interversionis
 verò callidæ multæ sunt ratio-
 nes: aut enim in emptione vel ven-
 ditione, aut in permutationibus, aut
 conducto & locato, aut in commo-
 dato & aliis actionibus eas invenire
 facile est. Ut habemus quò ad ven-
 ditiones vetus interdictum divinũ,

H 3

Lev.

1. Lev. 19. 35. 36. & Deut. 25. 14. 15. Non habebis in domo tua duplex Ephab: verum justum pondus habeto, & justum Ephab. &c.

Nonne usura huc etiam referenda est?

Proflus,

Quid verò est usura?

Exo. 22. 25. Lev. 25. 36. 37. Deut. 23. 19. 20. Est a pecunia commodata extorsio commodi, cum oppressione alterius: quod apparet ex Hebrææ vocis, quæ usura in Testamēto veteri appellatur, quæ sonat morsum: unde apparet, commodū a pecunia commodata percipere, sine morsu vel detrimento alterius, nec peccatum esse, nec usuram. Quo factum est, ut in Evangelio nusquam vetita sit ejusmodi commodi perceptio, nisi tum, ubi avaritia aut rapina prohibetur: licet ea omnia, quæ contra Spiritum sint & doctrinam Iesu Christi, non uno in loco spectati-

Quid ad id præceptum adjecit Dominus Jesus?

Ne simus avari.

Quid verò est avarum esse?

Est plus habere velle, quàm ad tuendam vitam, tum tuam, tum tuorum omnium, pertineat.

Qua verò id fit ratione?

Ea nimirum, dum homines præter privatam & justam necessitatem, aut querunt, aut recondunt: ut Luc. 12. 15. & seq: a Christo docetur.

Qua verò justa necessitas ad tuendam vitam pertinet?

Victus cultusq; corporis, ac ea sine quibus vita præsens conservari nequit.

In quos igitur usus vertere debent Christiani, quæ justa necessitati supersunt?

Ea omnia vel in usus gloriæ divi-

Luc. 12. 15.

Heb. 19. 5. 1. Tim. 6. 9. 10. 11.

I. nā, vel ad sublevandos pauperes, Inprimis domesticos fidei, vertere debent: ea tamen cautione adhibita, ut ne quid studio privata gloriæ faciāt, quod docet illis verbis Christus: *Nesciat sinistra tua, quid faciat dextra tua.*

Match.
6.3.

Qui verò victui cultuiq; corporis ponendus modus?

Eo pacto, ne qui luxur, aut corporis voluptas in nobis inveniatur.

Qui verò luxur & corporea voluptas vitari potest?

Cum cibi & potus usum ad valetudinē tuendam accommodabimus, cultum verò eum adhibebimus corpori, in quo nec luxur, nec levitas appareat.

Luc. 21.

34.

Rom. 13.

13.

Gal. 5.

21.

Quid verò in ciborum & potus usu luxur vocas?

Gulam & ebrietatem, quò pertinent comestiones, quas prohibet

pa-

I. palam Servator, uti scripta novi Testamenti apertissimè planum faciunt.

Quod est nonum preceptum?

Non falsum testimonium dices in proximum tuum.

Quid ad preceptum hoc pertinet?

Mendacium quodvis, quod non solum ab animo fallendi cupido proficiscitur, verum etiam ex levitate: præterea omne obrectationis & detrectationis & damnationis genus.

Apoc.

21. 8.

Eph. 4.

25.

Rom. 1.

29. 30.

1. Pet. 2.

7.

Match.

7. 1.

Luc. 6.

37.

Quod est decimum mandatum?

Non concupisces domum proximi tui, nec concupisces uxorem ejus, nec servum, nec ancillam, nec bovem, neq; asinum, nec ullam rem ex iis quæ ipsius sunt.

Quid est concupiscere domum proximi sui?

H 5

Est

2.

Est in corde constituere, ut rem proximi tui quam appetis consequare, etiam iniquissima ratione.

Quid verò huic praecepto additum est in novo Federe?

Non solum ad eum modum concupiscere non licere; verum etiam rei cupitæ nullo modo animum adjiciendum esse, etiam si ut eam assequatur, nullo modo cogitet, verum eâ ipsâ tantum concupiscentiâ voluptatem aliquam in corde suo quærat. Quod enim facere vel possidere turpe est Christiano, id ne concupiscendum quidem illi est.

Caput II.

*De Præceptis Christi
sigillatim ab eo traditis.*

Ex-

2.

Exposuisti mihi praecepta Christi, quæ mandatis Dei per Moysen expositis, & iis quæ Christus Moysæ adiecit, continentur: superest, ut ea quoque exponas, quæ Christus nominatim proposuit?

EA sunt duplicia: quædam enim mores, quædam externos actus religiosos, qui vulgò Ceremoniæ vocantur, respiciunt.

Quæ verò respiciunt mores?

Hæc: Abnegatio sui ipsius: Cru- Matth. 16.24.
cis tolerantia & perperio: Imitatio Christi.

Quid verò est abnegatio sui ipsius?

Est privata voluntatis, & cupiditatum malarum, mundanarum & carnalium, renunciatio.

Quæ verò sunt ista cupiditates?

H 6

Sunt

2. Sunt eæ, quæ vel ad voluptatem
 1. Ioh. 2. carnis, vel ad opes & divitias, vel ad
 25. 16. vitæ fastum referuntur. Quod Io-
 hannes in his verbis comprehendit:
*Ne ametis mundum, neq; ea quæ in
 mundo sunt. &c. Nam quicquid (est)
 in mundo, concupiscentia carnis, con-
 cupiscentia oculorum, & fastus vitæ,
 non est ex patre, sed ex mundo. Quæ
 quidem Ioannes, non solum cum
 incommodo valetudinis, aut alio-
 rum injuria, vel contumelia quæri
 prohibet; verum etiam, si citra hæc
 fidelibus contingant, despici atq;
 contemni vult ab iis omnino.*

*Quid verò est, istæ crucis
 portanda ratio?*

Est animi, non solum ad afflictio-
 nes qualvis; verum etiam ad mor-
 tem vel acerbissimam & ignomi-
 niosissimam, Christi causæ subeun-
 dam, præparatio, & exceptio isto-
 rum voluntaria, atq; cum quadam
 etiam voluptate tolerantia & per-
 pelliō.

Quæ

*Quæ porrò est Christi imi-
 tatio?*

2.

Est vitæ nostræ ad vitæ Christi
 regulam compositio.

In quo ea consistit?

In conservatione earum virtu-
 tum, quæ Dominus IESUS nobis in
 seipso, tanquam in vivo exemplari,
 repræsentavit.

Quæ verò hæ sunt virtutes?

Præcipuæ sunt: Fiducia in Deum
 Charitas perfecta, Humilitas, In-
 precibus assiduitas perpetua.

Quæ est in Deum fiducia?

Inferius ea de re audies.

Quæ charitas?

Ea vel Deum, vel proximum spe-
 ctat.

*Quæ in Deum charitas
 perfecta?*

Vt Deum ex toto corde, ex tota

H 7

ani-

2. anima, & totis viribus, supra omnia ames.

Qua charitas in proximum?

Ea vel in fratrem, vel inimicum dirigitur.

In quo perfecta charitas consistit erga fratrem?

1. Ioh. 9. Ea in re, ut vitam etiam pro eo
16. profundamus: quod etiam Domi-
2. Ioh. 13. nus IESUS mandatum suum vocat
24. & 15. novum. Vnde apparet fratrem esse
12. amandum, non solum ut nos ipsos,
verum etiam supra nos ipsos.

Quid verò est, animam seu vitam pro fratre profunderè?

- Rom. Vt fratrem serves, non solum
26. 3. 4. nullis aliis rebus parcere; verum et-
Phil. 2. tiam discrimen vitæ non recusare:
30. quemadmodum à Paulo, in Priscilla & Aquila, & Epaphrodito, ejus
rei

rei exemplum propositum videmus. 2.

In quo verò consistit erga inimicum charitas?

Vt inimicus multiplex est, ita charitas in eum diversa. Nam nos execrantib: tenemur bona precari: his qui nos oderunt bene facere: pro iis verò qui nos affligunt & persequuntur, orare: cum rogant, iis dandum est: cum esuriunt, sunt cibandi: cum sitiunt, potandi: & cum multud sumere velint, in necessitate vera atq; propria, à nobis nequaquam sunt rejiciendi.

Matth.

5. 44.

Lucæ 6.

27. 28.

Rom.

12. 20.

Quid est humilitas?

Est animi tui summissio, etiam si summus sis, & ministeriorum etiam Phil. 1. 3. 4. am vilissimorum aliis quantumvis vilibus præstandi promptitudo: quam in seipso expressit Christus, Ioh. 13. 4. 5. & 6. cum servorum suorum, Apostolorum nempe, pedes lavit.

H 8

Quid

2. *Quid est deniq; assiduitas in precibus perpetua?*

Est animi nostri, quàm sapissimè ad Deum, quovis in loco, sublatio, eidem commendatio omnium necessitatum, tùm credentium, tùm omnium hominum, potissimum regum, & eorum qui præsunt cum imperio.

3. Tim.
2. 1. 2.

Quibus rebus instructi esse debent orantes?

Iac. 1. 6. Vt Deo confidant, cum nempe
Mar. 11. possit dare quod petunt, nequa-
24. quam dubitent: ut secundum Dei
1. Ioh. voluntatem precentur, id est, ea
3. 14. quæ Deus promissit: deniq; volun-
1. Ioh. 3. tatem Dei compleant, potissimum,
22. ut si quid adversus aliquem habeant
Ioh. 9. offensæ, remittât, atq; ita manus pu-
31. ras tollant sine ira & disceptatione:
1. Tim. 2. 8. quam quidem ad rem, multùm ju-
vat jejunium, quod credentes ultra ob
eam causam sibi ipsis imponunt,
in

185 IR: CH: MUNERE. CAP: in quo maximè vitanda hypocrisis. 2.

Quid est jejunium?

Iejunium de quo hic agitur, nihil aliud est, quàm à cibo & potu ad certum tempus continentia, ut & multis exemplis in sacris literis propositis observare licet.

Nonne est jejunium, ubi homines a certis cibis abstinent?

Ex jejunii descriptione deprehendere poteris à certo ciborum genere abstinere nequaquam esse jejunium: sed potius ciborum delectum, quem Apostolus redarguit, & inter dogmata Satanæ recenset.

1. Tim.
4. 3.

Jejunantes an certis diebus astringi debeant?

Nulla pacto. Id enim est contra proprietatem & libertatem religionis Christianæ, quæ spiritualis est, necullo modo ullis temporibus astringitur. Nec verò jejunium est

H 9

Deo

3. Deo acceptum, nisi id Dei gloria aut nostra salus & aliorum, aut alie necessitates, exprimant. Quare totum illud tempus, quod jejunio tribuitur, impendendum est in studia Christiana, ut sunt exercitatio in lege Domini, ardentis preces, & pia colloquia, &c.

Caput III.

De Cœna Domini.

Quæ verò sunt præcepta Domini JESU, ut vulgò vocant, ceremonialia?

EST unum duntaxat, Cœna nempe Domini.

Quid verò est Cœna Domini?

Est Christi Domini institutum, ut fideles ipsius panem frangant & comedant, & ex calice bibant, mortis ipsius annunciandi causâ, quod per-

permanere in adventum ipsius oportet.

Quid verò est annunciare mortem Domini?

Est publicè ac sacrosanctè Christo gratias agere, quòd is, pro ineffabili sua erga nos charitate, corpus suum torqueri, & quodam modo frangi, & sanguinem fundi passus sit, & hoc ipsius beneficium laudibus tollere & celebrare.

Cur verò huius potissimum rei memoriam Dominus in cœna suo celebrari voluit?

Ed quòd ex omnibus Christi actionibus, ea sit summa, & ei maxime propria. Licet enim a mortuis resurrectio, & exaltatio Christi, sint longè majores; eas tamen Deus ipse pater, non autem Christus ipse peregit.

Non-

3. *Nonne alia causa, ob quam cœnam instituit Dominus, supere est?*

Nulla prorsus: etsi homines multas excogitârunt, cùm alii dicant esse sacrificium pro vivis & mortuis: alii usu ipsius se consequi peccatorum remissionem, & firmare fidem sperant: & quod eis mortem Domini in mentem revocet, affirmant.

Quid verò de his opinionibus statuendum est?

Nullam ex illis subsistere posse. Etenim cùm is finis cœnæ Domini usurpanda sit, ut pro beneficiis acceptis Christo gratias agamus, apparet non eò institutam esse, ut aliquid illis sumamus: imò qui vult dignè cœnæ Domini participare, cum de remissione peccatorum ex parte Dei certum ac fide confirmatum esse oportet, & prorsus

3. sus ita animatum, ut ex illius animo nunquàm mortis Domini excidat memoria.

De ea re verò, Cœnam Domini esse sacrificium pro vivis & mortuis, quidnam censendum est?

Hanc opinionem summum prorsus esse errorem. Etenim Scriptura testatur, oblationem Christi nunc in cœlis peragi, nec in terris peragi posse. Præterea cùm Christus ipse sit & Sacerdos & oblatio, efficitur ut Christum offerre nemo possit, nisi Christus ipse. Deniq; cùm oblatio Christi sit usquequaq; perfecta, cum sit una, quâ in æternum consummavit sanctificatos, certè repetitione nulla opus habet: alioquin non esset perfecta & absoluta.

Quæ verò sententia illorum verborum, hoc est corpus meum?

Non uno eodemq; modo ab omni-

Heb. 8.
1. 2 3. 4.
Heb. 9.
24.

Hebr. 7.
27.
Hebr.
10. 14.

3. omnibus accipiuntur. Etenim alii censent, panem in corpus, vinum in sanguinem, reipsâ mutari, quod illi transubstantiationem vocant: alii corpus Domini, in pane, sub pane, cum pane, esse sentiunt: sunt deniq; qui in cœna Domini verè corporis & sanguinis Domini participes existere se autumant, spiritualiter tamen: quæ opiniones sunt omnes fallaces & erroneæ.

Quis verò istud monstrabit?

Ea ratione quòd in his verbis, *hoc est corpus meum*, particula *hoc*, ad universam frangendi & sumendi panis, & fundendi vini actionem refertur potest. Quare nequaquam ad panem & vinum ab adversariis refertur necessariò, neq; hinc captiosæ illorum opiniones necesse & confici possunt. Prater eà, quod attinet ad ipsam transubstantiationem, ut vocant, cùm Scriptura panem què sumimus, in ipso usu panem vocet, ut

ut e verbis Pauli perspicuum est, 3. apparet panem illic remanere sine ulla prorsus in corp^o Domini transmutatione. Ad hæc, eadem Scriptura testatur, corpus Christi in cælis esse, & illic ad restitutionem omnium esse oportere. Quare in terris existere nequit amplius. Deniq; si panis in corpus Christi converteretur, efficeretur modo corporeo sumi corpus immortale, quali Christum nunc præditum esse inter omnes constat. At hoc fieri nequit, ut corpus immortale modo corporeo sumatur: quare nec illud, ut panis vertatur in Christi corpus. Quod verò ad secundam opinionem attinet, ea ut ob rationes superiores consistere nequit, potissimum verò hanc, quòd Christi corpus in cælis versetur, ita propter hoc in conveniens, quòd ea opinio proprietates corpori Christi prorsus detrahat. Deniq; tertia opinio locum habere

ne-

1. Cor.
10. 16. &
cap. 12.
26. 27. 28

3. nequit, cum ea pugnent inter se, reipsa Christi corporis esse participem, & spiritualiter illius participem esse. Et opinionem istam nullo modo certam esse ipsi produnt, cum fatentur modum hunc sumendi corporis Christi, esse prorsus inexplicabilem, aut qui id fiat se planè ignorare.

Quid verò statuendum est, de corporis & sanguinis Christi usu, Ioh. 6. ?

Non agit eo loco Christus de cœna sua. Etenim illic ei, qui carnem ipsius manducârît, & biberit sanguinem, ascribitur citra ullam conditionem, vitam æternam: ei verò, qui non manducaverit carnem ipsius, nec biberit sanguinem, adimitur vitam æternam. Quod de cœna Domini non dici hinc perspicuum est, quòd possit quis cœnæ Domini esse particeps, periretamen: ac vice versa, etiamsi illius non existeret par-

particeps, servari. Verùm agit illic Christus de causa fidei in se, quæ est jugis mortis Christi meditatio, e qua vires sumimus ad vitam piam & immortalem capeßendam.

Quæ verò illa Pauli verba accipienda sunt? Calix benedictionis quem benedicimus, nonne est communio sanguinis Christi? & panis quem frangimus, nonne est communio corporis Christi?

1. Cor.
10. 16.

Ad eum modum, quòd ii omnes qui calicem hunc benedicunt, id est, eo uli, sanctè nomen Domini celebrant, similiter qui panem communiter frangunt, aperte testantur faciunt, quòd participes sint corporis & sanguinis Domini, id est, omnium bonorum, quæ Christus nobis per mortem suam peperit: ut inferius paulò de Israhæitis etiam ait, Israhæitas qui victimas manducabant, altaris participes fuisse, id est,

3. ad ea omnia, quæ in illa religione promissa fuere, peruenisse.

Expone igitur mihi verum & genuinum illorum verborum Domini Hoc est corpus meum, sensum.

Nativus & genuinus horum Christi verborum sensus est, ac si Christus dixisset: Hæc actio frangendi & manducandi panis hujus, est commemoratio & adumbratio quædam ejus quod corpore meo futurum est: & hæc actio fundendi & bibendi vini hujus, commemoratio & representatio quædam est, quid sanguine meo fiet: vel (ut verba Pauli Apostoli explicemus. 1. Cor. 11 25.) bibitio ex eo calice est commemoratio illius ingentis divinæ charitatis, quæ nobis in novo Fœdere exhibita, ac morte Christi est confirmata. Atq; ad eum modum scriptum extat, de illo inſueto agni

agni paschalis edendi more, (etenim 4. lumbos erant succincti, pedes cal- ^{Exod. 12. 11. 27} ceati, ac baculum manibus gerentes, ^{Ezech. 5. 2, 3, 4} & comedebant eum festinantes) eum fuisse transitum Domini: tum etiam de illorum crinium parte secta, parte exusta, parte dissipata, parte servata, & ex iis quadam igne consumpta: hoc esse Hierusalem.

Caput IV.

De Baptismo aquæ.

Quid verò sentis de aquæ baptismo?

Id, quodd sit ritus exterior, quo homines vel e Iudaismo vel e Gentilismo ad religionem Christianam accedentes, manifestè profitebantur, se Christum pro suo Domino agnoscere.

Num ergo ad eum ritum inſantes pertinent?

Nullo pacto. Nam nec in scripturis ullum mandatum aut exemplum ea de re habemus, neq; ipsi (ut res ipsa indicat) Christum pro suo Servatore agnoscere per ætatem possunt.

Quid verò de iis sentiendum est, qui infantes baptizant?

Quantumvis hac in re errent, nō licet tamen idē eos condemnare, modō alioquin idololatræ non sint, sed pie secundū Christi præcepta vivant, & alios sententiam ipsorum repudiantes non persequantur. Non consistit enim regnum Dei in huiusmodi externis, sed in iustitia, pace & gaudio in Spiritu sancto.

Quid verò ea de re statuis, quod sint qui putent se hoc ritu regnerari?

Falluntur vehementer ejusmodi: Etenim regeneratio nihil aliud est,

est, quā rationis & voluntatis nostræ transformatio, & ad Christi conservatoris nostri doctrinam compositio, ut ipsa vox regenerationis indicat. Verū ejusmodi transformatio in infantibus locum habere nequit, qui ignorent quæ dextra & sinistra sit, tantum abest, ut res tanti momenti in eos cadat, Adultos verò, in quibus mentis & voluntatis transformatio locum habet, aquā regenerari posse tantum a veritate abest, ut etiam videatur quidpiam hoc idololatriæ simile: cum rei materiæ hoc ascribitur, quod ipsi Deo & sacro ejus verbo tantum ascribendum est, cum is sit, qui nos volens genuit verbo veritatis suæ, & semen illud non corruptibile, sed incorruptibile quo nos regenerari oportet, sit illud verbum Dei vivum, & in æternum perseverans.

Iac. 1.
18.

1. Pet. 1.
23.

4. *At Apostolus ait, Deum nos servasse per lavacrum regenerationis.*

Ephes.
5. 26.

Hebr.
10. 22.

Verum est Apostolum ita loqui, at non affirmare lavacrum illud regenerationis esse aquæ baptismi. Nec verò in scripturis inulitatum est, purgationem animorum nostrorum quæ verbo fit, figuratè lavacrum dici. Paulus enim ad Ephes. scribit, Christum sanctificasse ecclesiam suam, eam purgatam lavacro aquæ in verbo, id est, per verbum. Et autor ad Hebr. hortatur eos, qui Christo nomen jam pridem dederant, nec amplius aquæ baptismo egebant, ut corda aspersa haberent a conscientia mala, & corpus ablutum aqua mundam. Deniq; ipse Apostolus eodem loco ipso, quem præ manibus habemus, seipsum explicat, quid per lavacrum regenerationis intelligat, ea verba subiiciens, quæ superioribus lucem afferunt,

199 IE: CH: MUNERE. CAPA
runt, & renovationem Spiritus sancti. Hanc autem particulam &, tantum valere posse quemadmodum hoc est, superius demonstravimus.

4.

At de illis verbis Anania Paulum compellantis, surge, baptizare, & ablue peccata tua, quid statuendum est?

Act. 22.
16.

Tenendum id prorsus est, quod etiam multis aliis locis scripturæ lucem afferre poterit, Cum in scripturis novi fœderis actui vel ceremoniæ exteriori id ascribitur, quod ad salutem prorsus pertinet, nulla ratione eò id fieri, ac si ceremonia illa exterior eam vim haberet; sed eò, quod actu illo duntaxat adumbratio quædam rei illius, quæ ad salutem prorsus pertinet, fiat. Ita cum dicitur: *Calix benedictionis quem benedicimus*, nonne est communio sanguinis Christi? & *panis quem frangimus*, nonne communio corporis Christi? &

1. Cor.
10. 16.

4. alibi: *quotquot in Christū baptizati estis, Christū induistis.* Gal 3.27. Atq; hacratione Ananiæ verba & intelligi possunt, & debent. Etsi ad eum quoq; modum accipi possint, Ananiam non id egisse, ut Paulus per baptismum aquæ peccata ablueret; verum ut baptizaretur, & peccata ablueret invocando nomen Domini: cum tempus jam illud venisset, quo omnis invocans Dominum servandus esset.

AG. 2.
II.
Rom.
10.13.

Nonne ipse Servator Christus cū Nicodemo agit de aqua baptismi?

Ioh. 3.5.

Nulla modo. Etenim illic agit Dominus de generatione superna, id est cœlesti, præterea de ejusmodi generatione, sine qua nemo in cœlum intrare potest, quod dici non posse de aquæ baptismi ipsa ratio indicat. Quod verò illic ait de aqua & Spiritu, ea non esse diversa, verum per aquam ipsum Spiritum, vel aquam

5. aquam spiritualem intelligi, ex eo videtur planum esse, quod ea particula &, hoc loco significare possit id est, ut in simili oratione significare videmus, ubi dicitur, quod Christus baptizaturus esset *Spiritu & igne.* Atq; ideo etiam Christus in eodem colloquio progressu, nullam amplius aquæ, sed tantum Spiritus mentionem facit.

Caput V.

De promisso vitæ æternæ.

Exposuisti mihi perfectæ Christi mandata: illius quoq; promissa exponi velim.

MAXIMUM omnium & quod omnia in se comprehendit, est vita æterna: verum etiam aliud superest

5. ad prius obtinendum vehementer pertinens.

Quod verò istud est?

Donum Spiritus sancti.

*At nonne eadem promissa comprehensa fuere in lege
Mosis?*

Imò nullum illorum comprehensum fuit. Etenim nusquam in lege Mosis reperies, vel vitam æternam, aut donum Spiritus sancti, obedientibus præceptis legis, promissum: quemadmodum in lege per Christum data promissa esse constat.

Attamen prorsus aliquam spem vite æternæ in Dei populo ante Christum fuisse apparet.

Nihil obstat sperare quidpiam etiam si promisso Dei careas, modò res ea sit summopere expetenda, & ejusmodi, quam credibile erat, eam Deum cultoribus suis daturum. Vi-

5. tâ verò æternâ, nec magis est quicquam expetendum, nec est quicquam credibilius, quàm Deum cultoribus suis eam daturum, tanquàm mercedem, quæ ipsius personæ vehementer conveniat, sine qua cætera bona, etiam si a Deo proficiantur, vix sint digna divinæ mercedis nomine.

Id verò quamobrem?

Utibus de causis: primùm, quòd non tam ipsum bonum, quàm illius perpetuitas, divinum quiddam habere videatur: deinde, quòd constet, aliorum bonorum, exceptâ vitâ æternâ, esse participes etiam eos, qui Deo non serviunt, imò eum blasphemant.

Habiturine sunt vitam æternam ii qui eam sperârunt, licet iis promissa non fuerit?

Prorsus, at non omnes, verùm ii qui ex animo Deum coluerunt, &

5. dicto audientes ei suere. Nec enim obstat quicquam, quò minus plus præstet, quàm promiserit Deus: & Christus id apertè docet, cum everbis ipsius Dei & verè & subtiliter ratiocinatur, Abrahamum, Isaacum & Iacobum resurrecturos a mortuis, & victuros: quem imitatus autor ad Hebræos ait, Deum non erubescere eorum vocari Deum, eò quòd paraverit iis urbem, & eos æternum victuros statuerit.

Lue. 20.
27. 38.

Hebr.
II. 16.

Si Deus daturus erat vitam æternam illis hominibus, cur eam non promisit?

Tam excellens promissum distulerat Deus in tempus quod noverat oportunitum, ut tantò evidentius appareret omnibus, tam excellens bonum esse proprium ipsius munus e mera benignitate ipsius profluens. *Nonne in novo Fœdere, præter vitam æternam, sunt etiam vitæ hujus promissæ factæ?*

Scri-

Scriptura sanè testatur, pietatem etiam sub novo Fœdere promissionem habere non futuræ solùm; verùm etiam præsentis vitæ: ac etiam si quis Christi causâ & Evangelii ejus omnia relinquat, eum centuplicia in hac vita recepturum cum persecutione, & in seculo futuro vitam æternam.

5.
1. Tim.
4. 8.
Mar. 10.
29. 30.

Ergò quòd ad promissæ vitæ præsentis exæquatum est novum Fœdus veteri?

Cùm ex aliis scripturis constet, hominem Christianum acquiescere debere iis tantùm, quæ ad vitam tuendam sunt necessaria, apparet promissæ vitæ hujus sub novo Fœdere factæ, etiam plenissima & uberissima, sic accipi debere, ne Christiano homini desit quicquam, quod ad hanc vitam tuendam necessariò requiratur. Verùm sub veteri Fœdere, non solùm quærere licuit, & possidere plura, quàm vitæ hujus usus

1. Tim.
6. 8.

I 7

re-

6. requireret ; sed etiam e superfluo, voluptates & alia, sine quibus esse in hac vita possumus, parare ; modo id sine alterius fieret injuria. Propterea promissa vitæ hujus sub veteri Fœdere, non contrahenda sunt, sed ut verba sonant accipienda. Vnde etiam cernere est, vitam æternam in veteri Fœdere, non fuisse promissam : alioquin novum Fœdus non haberet præstantiora promissa, quàm habebat vetus, contra quàm superius docuimus.

Caput VI.

De promisso Spiritus Sancti.

Expone mihi alterum promissum, & explica quid sit donum Spiritus sancti.

DONUM Spiritus sancti in novo Fœ-

6. Fœdere promissum, duplex est: unum perpetuū manens, alterum ad tempus, quod visibile fuit, ut illud invisibile.

Quod verò est ad tempus concessum, id est, aspectabile donum ?

Est donum edendorum aut possidendorum miraculorum, quod ab initio in Christum credentibus manifestè dabatur.

Cur verò donum id non semper duravit ?

Propterea quòd ad confirmandum novum Fœdus concessum fuit, quod ubi satis Deo confirmatum visum est, ejus arbitrio & consilio desit.

Quid verò per hæc verba tibi vis, satis fuisse novum Fœdus confirmatum ?

Id volo, eos qui ad credendum Evangelio apti fuere, ex eo quod ad confirmationem Fœderis factum e-

6. rat, satis in posterum, ut crederent, habuisse.

Quinam verò ii sunt apti?

Qui vel animi probitate præditi sunt, vel ab ea non alieni: Etenim noluit Deus, ut ii qui ex eorum genere non essent, causam rejiciendæ Christi doctrinæ nullam haberent, non habituri, si ea confirmatio perpetua fuisset. Nec enim quisquam tam improbus fuisset, qui doctrinam Christi pro vera non agnouisset, atq; eam, non tam virtutis & pietatis amore, quam illius expectendi boni, vitæ nempe æternæ, quam Christus suis promittit, desiderio incitatus & inflammatus, amplexus fuisset. Quo factum fuisset, ut in religione Christiana, quæ Dei consilio improbos a probis erat secretura, discrimen inter bonos & malos nullum appareret.

Dic igitur mihi, quod est Spiritus sancti donum perpetuò manens?

An-

Antequàm id exponam, demonstrandum est, sub novo Fœdere esse quoddam Spiritus sancti donum, quod perpetuò, hoc est omni tempore, in Christi ecclesia duret.

Jmò id a te peto.

Sic igitur habeto, præter alia testimonia, ex illis verbis id perspicuum haberi, Luc. 11.13. Deum filiis suis, id ab eo contendentibus, Spiritum suum dare, & semper dare velle.

Quid verò is Spiritus sanctus est?

Vt facilius intelligas, quid is sit Spiritus sanctus, sic habeto primum, in scripturis novi Fœderis, Spiritus sancti voce designari ipsum Iesu Christi Evangelium, ut locus 1. Cor. 2. 10. apertè indicat, si cum loco 2. Tim. 1.10. conferatur. Quod enim in primo loco ait Apostolus, Deum nobis revelasse per Spiritum suum, idem Apostolus in altero lo-

6. co inquit, Christum illuminasse per Evangelium - id verò est vita æterna, & eâ consequendi via atq; ratio. Vocatur autem Evangelium Spiritus, partim quòd in eo cõtenta ab ipso Deo sunt patefacta, nec ullo modo ingenio humano indagari nec investigari potuere: partim quòd hominis spiritum respiciant, & nos spirituales reddât, quod lex non habuit. Præterea etiã Apostolus se ipsum 2 Cor. 3. 6. ministrum nõ literæ, id est, legis; sed Spiritus, aut novi Fœderis, vocat. Quo sensu cum accipitur vox Spiritus sancti, tum omnib⁹ datur, quibuscunq; annũciatur Evãgeliũ. Deinde, ea vox Spirit⁹ sancti, designat Dei donum, quod certis hominibus datur, quod cùm

2 Cor. 1.
22. & 5. 5.
Eph. 1.
14.

cer-

certam vitæ æternæ nobis promissa spem, cuius in cordibus nostris gustum sensumq; percipiamus.

Nonne eam spem vitæ æternæ concipimus per ipsam Evangelii predicationem?

Sanè concipimus aliquo modo. Etenim ex ipsa prædicatione Evangelii, ipsa spes vitæ æternæ acquiri potest, quæ in ea est promissa, (alioquin cur promitteretur?) verum tamen ad inferendam animis nostris firmam & certam spem, cuius virtute in omnibus tentationibus invicti in fide subsistam⁹, videtur necessariò requiri, ut ea promissio exterius per Evangelium proposita, interius a Deo in cordibus nostris obsignetur.

Omnibusne illa interior obsignatio contingit, quibus exterior, hoc est, quibus Evangelium

annunciatur?

Ne.

6. Nequaquam: verum is tantum, qui Evangelio sibi annunciato crediderint, & exteriorem illam rationem, quam Deus in confirmanda promissione vitæ æternæ adhibet, amplexi, eoque usi quemadmodum oportet fuerint. Etenim si illud donum Spiritus sancti, quod ad tempus duravit, non dabatur nisi credentibus Evangelio: multò magis id Spiritus Sancti donum, quod perpetuum est, aliis non dari statuendum est, nisi qui & Evangelio planè crediderint, & illud ex animo amplexi fuerint.

Nonne ad credendum Evangelio, Spiritus sancti interiore dono opus est?

Nullo modo. Nec enim in scripturis sacris legimus, cuiquam id conferri donum, nisi credenti Evangelio.

Postquam exposuisti mihi, quod-
nám

nám sit donum Spiritus sancti: 6.
velim etiam doceri, an Spiritus
sanctus sit persona deita-
tis?

Spiritum sanctum non esse in deitate personam, hinc discere potes primum, quòd ea quæ Spiritui sancto in scripturis attribuantur, nulla prorsus ratione personæ convenient, ut sunt: quòd detur, quòd ex eo detur, ^{AA. 5.} idque aut secundum mensuram, aut ^{32.} abiq; omni mensura, quòd effundatur ipse, & ex ipso effundatur, & ^{1 Ioh. 4.} quòd eo potètur homines, quòd au- ^{13.} geatur, in duplo detur, in partes di- ^{Eph. 4.} stribuatur, tollatur ipse, & ex ipso ^{7.} tollatur, quòd interdum sit, interdum ^{Ioh. 3.} non sit, deniq; quòd extingatur, & ^{34.} similia in scripturis extant. Deinde, ^{Act. 2.} idem ex eo patet, quòd non sit extra ^{17. & 33.} Deum naturam, sed in ipso Deo. Nisi enim ^{1. Cor.} naturam Deo inesset, nò potuisset ^{12. 13.} Paulus Spiritum Dei, cum Spiritu homi- ^{Eph. 5.} nis, qui homini inest naturam cōferre, ^{18.} idq; ^{2. Reg.} ^{2. 9.} ^{Ioh. 7.} ^{39.} ^{1. Thef.} ^{5. 19.}

6. idq; eo loco, ubi ait: *Quis hominum*
 1. Cor. 2. 11. *novit, quæ sunt hominis, nisi spiritus*
hominis, qui est in homine: ita quæ sūt
Dei nemo novit, nisi spiritus Dei. Quo
niā verò spiritus sanctus in Deo est,
nec tamē in spiritu sancto recipro-
cē dici potest esse Deum, hinc appa-
ret spiritum sanctum non esse per-
sonam. Præterea, cū superius de-
monstratum sit, unam tantū esse
in Deitate personam, & spiritus S.
 Luc. 24. 49. *Dei virtus sit, ut verba Christi ad*
Apostolos indicant: Vos verò ma-
nere in urbe Hierusalem, donec indua-
mini virtute ex alto. efficitur spiri-
tum sanctum non esse personam
divinam. Deniq; si spiritus sanctus
esset persona, essentiam quoq; divi-
nam eum habere oporteret. nam ea
attribuuntur illi, quæ propriæ sunt
essentiæ divinæ: at superius docui-
mus substantiam divinam unam es-
se numero, nec tribus personis esse
posse communem. Quamobrem
 Spi-

6. spiritum sanctum non esse deitatis personam planum est.

Qui verò ii scriptura loci acci-
piendi sunt, in quibus Spiritui
sancto actiones personarum pro-
priae, & ad Deum ipsum spe-
ctantes, attribuuntur?

Ad eum modum, quod in scri-
 pturis rebus id attribuitur sæpenu-
 mero, quod personatum est, neq; Rom. 7.
 II.
 tamen res illæ propterea personæ Rom. 8.
 19. 7
 censentur: ut peccato, quod dece- Gal. 3. 5.
 perit, quod occidit: & legi, quod 1. Cor.
 loquatur: & scripturæ, quod prospiciat
 & prænunciet; & charitati, quod sit
 longanimis, benigna, non invidet, non
 sit morosa, non inficitur, non agat indecorē,
 non quærat quæ ipsius sunt, non irritetur,
 non cogitet malum, non gaudeat super
 injusticia, congaudeat veritati, omnia
 ferat, omnia credat, omnia speret,
 omnia sustineat: deniq; spi-
 11.

6. ritui, id est vento, quod spiret ubi
 10h. 3. velit, & vocem ejus audias, verum
 8. unde veniat & quod vadat ignores.
 Quoniam verò spiritus sanctus vir-
 tus Dei est, hinc fit, ut ea quæ Dei
 sunt, spiritui sancto attribuantur,
 & sub nomine spiritus sancti sæpe
 Deus ipse intelligatur, quatenus
 suam virtutem Deus per spiritum
 suum exerit.

Qui verò ais spiritum sanctum
 Luc. 1. esse Dei virtutem, cum distinctè
 35. nominentur spiritus sanctus &
 virtus altissimi, in illis angelis ad
 Mariam virginem
 verbis?

Sæpius in scripturis una eadem-
 q; res duobus diversis vocibus ex-
 primi solet, ut tantò sit certior &
 evidentior: cujus rei exemplum ha-
 bes, Matth. 3. 11. Luc. 3. 16. ubi de
 Christo scribitur, cum baptizaturū
 spiritu sancto & igne; quod tamen
 apud

apud Marcum simpliciter scriptum
 extat, baptizaturum spiritu san-
 cto.

7.
 Mar. 1.
 1.

Caput VII.

De confirmatione divi- nae voluntatis.

Quemadmodum JESUS divi-
 nam voluntatem nobis patefecer-
 it, declaratum est: ut confir-
 mavit, declarari amplius
 velim.

QVod ad ea attinet, quæ Christus
 ipse ad confirmandum divinam
 voluntatem quam patefecerat,
 fecit, ea tria occurrunt: Absolu-
 ta vitæ innocentia, miracula ad-
 modum magna & innumera, &
 mors: quemadmodum ex illo testi-
 monio Ioannis, ut alia præterea
 1. Joh. 5.
 ■

7. *Tres sunt qui testantur super terram, Spiritus, Aqua & Sanguis. Etenim sine dubio voce Spiritus, Dei Spiritus designatur, cuius virtute illa mirabilia facta constat: Aquâ verò illius vitæ puritas, quemadmodum Sanguine ipsius mors notatur.*

Quæ verò fuit innocentia vitæ Domini Jesu, & qui per eam voluntas Dei confirmata fuit?

Innocentia vitæ ipsius tanta erat, ut non solum peccatum nullum designaverit, nec dolus inventus sit in ore ipsius, nec peccati ullius convinci potuerit; verum aded sanctè vixit, ut nec ante eum, neq; post eum, quisquæ eum sanctitate æquarit, adeo ut ad ipsū Deū sancti unioni proxime accederet, Deoq; hac magnopere similis esset. Vnde efficitur, doctrinā ab eo allatā fuisse verissimā.

Qualia verò miracula fuere, & quomodo ea divinam voluntatem confirmant?

quomodo ea divinam voluntatem confirmant?

Tanta miracula fuere, qualia nemo ante ipsum patravit, & tot, ut Ioannes scribere non dubitaret, si sigillatim descripta fuissent, non mundū quidem libros ipsos capturum fuisse. Ad eum verò modum confirmatur iis Dei voluntas, quod tantam virtutem patrandi miracula, quæ prorsus divina esse oportuit, Deus nunquā alii, nisi qui ab eo esset, collaturus fuisset.

Ioh. 15.
24.
Ioh. 23.
25.

Caput II X.

De morte Christi.

Qualis verò fuit mors ipsius, & qua ratione voluntas Dei per eam confirmata est?

Eiusmodi, quā varix afflictiones præ-

8. præcesserant, & quæ per se fuit atrocissima & ignominiosissima: addèd ut scriptura testetur, cum propter eam fratribus fuisse in omnibus similem.

Heb. 2.
27.

Quare scriptura testatur de Christo, eum fuisse sepultum, neq. in sepulchro Deum ipsius oblitum fuisse?

Propterea, ut appareat eum verè mortuū fuisse, nec tamen in morte relictum: atq; ad eum modum credentes spem haberent, etiamsi ab ipsa morte absorbeantur, non tamen se perituros.

At cur necesse erat Christum tot pati, & tam atrocem mortem subire?

Eò quòd ab ipso servandi iisdem afflictionibus & morti ejusmodi plerumq; sunt obnoxii.

Ad

8. *At qua causa erat easdem afflictiones & mortem Servatori Christo perferendi, quibus credentes sunt obnoxii?*

Dux ejus rei extitère causa, quemadmodum duplici ratione Christus etiam suos servat. Primum enim exemplo suo, ut in salutis via, quam sunt ingressi, persistant, suos movet: deinde iisdem in omni tentationum laborum & periculorum certamine adest, opitulatur, & tandem ab ipsa æterna morte liberat. Verum qua ratione Christus, suo ipsius exemplo credentes, ad persistendum in illa singulari pietate & innocentia, sine qua servari nequeunt, movere potuisset, nisi atrocem mortem, quæ pietatem facillè commitari solet, gustasset? aut qui curam suorum in tentationibus & periculis, iisq; ab omnibus malis liberandis, tantam gerere potuisset, nisi quantopere graves & naturæ hu-

8. manz per se intolerabiles essent, i-
 3. Petr. psc expertus esset. Atq; hæc appro-
 2. 31. bare videntur illa Petri Apostoli:
*Christus passus est pro nobis, relinques
 nobis exemplū, ut sequamur vestigia
 ejus. & illa quæ Iieb. 2. 18. habentur:
 Cqristus in eo in quo passus est ipse
 & tentatus, potens est & eis qui ten-
 tantur auxiliari. Et inferiūs in ea-
 dem epistola cap. 4. 15. Potest nobis-
 cum ferre infirmitates, tentatus per
 omnia in similitudinem.*

*Nonne Deus facere poterat, ne
 credentes afflictionibus & a-
 troci morti forent obno-
 xii?*

Poterat quidem, si rerum natu-
 ram mutare voluisset. Verū hęc
 Deus non facit, nisi interdum, idq;
 rarò admodum, atq; in rebus qui-
 busdam singularibus, & ad tempus;
 verū non semper, neq; commu-
 niter, quemadmodum hic prorsus
 opus fuisset, si credentes in Chri-
 stum

223 IH: CH: MUNERE.
 stum afflictionibus & morti exem-
 ptos voluisset.

*Cur autem id prorsus necesse
 fuisset?*

Idcirco, quòd credentes in Chri-
 stum præditi sint singulari pietate
 & vitæ innocentia, & quòd non li-
 ceat eis de quoquam vindictam ex-
 petere: quorum alterum naturâ suâ
 efficit, ut omnium malorum odio
 sint expositi, & ita graviter ab iis
 affligantur, ac etiam morti, sicubi
 occasio vel opportunitas invitave-
 rit, subjiciantur: alterum verò ma-
 gis etiam malis est incitamento, &
 facultatem suppeditat ista omnia
 ad finem perducendi.

*Quæ verò sanguis aut mors Chri-
 sti nobis voluntatem Dei con-
 firmavit?*

Duplici ratione: primū, quòd
 nos manifestè de ingenti in nos Dei
 charitate certos reddiderit, idq; a-
 dedò,

Ioh. 3.
 16.
 Rom. 5.
 2.

8. deò, quòd Deus velit nobis id donare, quod in novo Fœdere promittat: unde etiam sanguis novi Fœderis est dictus, qui præstantiora loquatur, quàm sanguis Abel, & ipse Christus testis verax & fidelis dictus est: deinde, quòd resurrectione Christi, quæ non nisi morte ipsius interveniente fieri potuit, de resurrectione nostra, & porro vita æterna consequenda certiores facti sumus, si præceptis Domini Iesu pareamus.

Heb. 13.

29. & 12.

24.

Apoc. 1.

3. & 3. 14

Expone eam rem fusiùs, qua ratione resurrectione Christi atquæ ad eum modum ipsius morte, de resurrectione nostra & vita æterna confirmati sumus.

Primum morte & resurrectione Christi certi sumus facti de nostra resurrectione ad eum modum, quòd in exemplo Christi propositum id nobis spectemus, eos, qui Deo obtem-

temperent, e quovis mortis, quantumvis atrocis, genere liberari: deinde, quòd jam prorsus nobis constet, Christum eam consequutum esse potestatem, quâ possit suis, id est, iis, qui ipsi parent, vitam æternam donare. Etenim resurrectio Christi mortem ejus subsequuta, ejusmodi erat, ut ex mortuis resuscitatus, potestatem omnem in cœlo & in terra consecutus sit.

Qua ratione ea Christi potestas, quam morte interveniente Christus consequutus est, nos magis de promissione Dei certos reddit, quàm si eâ Christus caret?

Duplici ratione: primum, quòd jam videamus quoddam principium impletionis ipsius Dei promissionis, præsertim quod Deus nominatim promissit ipsum Christum nos a morte liberaturum, & datu-

8. rum nobis vitam æternam: deinde, quod similiter videam⁹ implendæ promissionis divinæ nobis factæ potestatem esse in manu hujus, quæ non pudet nos fratres appellare, & qui afflictiones omnes, quibus nos expositos esse oportet, si ei parere velimus, gustavit, eodq; potest nostri misereri, & infirmitatum nostrarum sensu affici, uti ea de re superius differuimus.

Hinc igitur perspicio, longè plus in resurrectione, quàm in Christi morte situm esse, in nostra salutis negotio.

Ita prorsus res habet. Ad eum enim modum ea de re testantur sa-

Rom. 5. cræ literæ: Si enim inimici Dei cum
10. essemus, reconciliati sumus per mortem filii ejus, multò magis reconcili-

Rom. 8. ati servabimur per vitam ipsius. Ec
14. rursus: Quis est qui condemnet? Christus est qui mortuus est, magis verò & excitatus, qui etiam est in dexte-

Cur verò ita crebrò omnia hæc mortis Christi ascribit scriptura?

Propterea, quod mors via ad resurrectionem & exaltationem Christi fuerit, adeò ut sine ea, secundum Dei decretum, pervenire ad illa non potuerit: deinde, quod ex omnibus, quæ Deus & Christus nostræ salutis causâ fecerunt, mors Christi potissimum nobis Dei & Christi charitatem ostendat, & ante oculos ponat.

Nonne est etiam aliqua alia mortis Christi causa?

Nulla prorsus. Etsi nunc vulgò Christiani sentiunt, Christum morte sua nobis salutem meruisse, & pro peccatis nostris plenariè satisfecisse, quæ sententia fallax est, & erronea, & admodum perniciofa.

8. *Qua ratione?*

Quod ad id, quod fallax sit & erronea attinet, id hinc perspicuum est, quod non solum de ea nihil extet in scripturis; verum etiam scripturis & sanæ rationi repugnet.

Demonstra id ordine.

Id non haberi in scripturis argumento est, quod istius opinionis assertores nunquam perspicuas scripturas afferunt ad approbandam istam opinionem; verum quasdam consequutiones neunt, quibus, quod asserunt, efficere conantur, quas ut admittere æquum est, cum ex scripturis necessario astruuntur, ita ubi scripturis repugnant, eas nullam vim habere certum est.

Qui verò scripturæ repugnant?

2. Cor. 5. 19. Rom. 7. 24. 25. Ad eum modum, quod scripturæ passim, Deum peccata hominibus gratuito remittere, testentur, potissimum

simum verò sub novo Fœdere: at 8.
remissioni gratiæ nihil adveisa- Ephes. 2
tur magis, quàm satisfactio. Cui e- 8.
nim creditori satisfit, vel ab ipso 18. 23.
debitore, vel ab alio debitoris no- & seq:
mine, de eo dici non potest verè, e-
um debitum gratuito ex ipsa gratia
remisisse.

Cedo qui istud rationi repugnet.

Id quidem hinc perspicuum est, quod sequeretur, Christum æternam mortem subiisse, si Deo pro peccatis nostris satisfecisset, cum conster, poenam quam homines peccatis meruerant, æternam mortem esse: deinde sequeretur, nos Christo quàm Deo ipsi devinctiores esse, quippe qui satisfactione multum gratiæ nobis ostendisset, Deus verò exacta satisfactione nullā prorsus gratiā nos prosequutus fuisset.

*Cedo etiam qui hac opinio est
perniciosa.*

Ad eum modum, quod hominibus fenestram ad peccandi licentiam aperiat, aut certè ad socordiam in pietate colenda eos invitet. Scriptura verò testatur, eum inter alios etiam Christi mortis finem esse, ut redimeremur ab omni iniquitate, ex hoc seculo nequam eriperemur, & redimeremur ex vana conversatione a patribus tradita, & munderemur conscientia a mortuis operibus ad serviendum Deo viventi.

*Quamamverò ratione hanc suam
opinionem tuentur?*

Conantur primùm ratione quadam id efficere, deinde scripturæ auctoritate.

Quæ verò hac ratio est?

Ajunt in Deo justitiam & misericordiam esse naturalem. Ut verò est misericordiae peccata remittere,

ita

ita ajunt justitiæ esse proprium, quodvis peccatum punire. Cum verò Deus vellet, ut misericordiae ipsius & justitiæ simul satisfaceret, eam rationem invenit, ut Christus loco nostri mortem perferret, atq; eo modo justitiæ Dei satisfaceret, atque sic a natura humana satisfaceret Deo, a qua offensus fuerat.

*Quid verò ad eam rationem
respondes?*

Ea ratio specie plausibilis est, reipsa tamen nec veri neq; solidi quidquam habet. Etsi enim nos fateamur, & hinc summa voluptate afficiamur, Deum nostrum esse misericordem mirum in modum, & justum; tamen eam misericordiam & justitiam, qualem hic adversarii nostri volunt, negamus Deo inesse naturaliter. Nam quod attinet ad misericordiam, eam Deo non ita naturâ inesse, ut isti sentiunt, hinc patet, quod, si naturâ Deo inesset, non

K 8

pos.

8. posset Deus ullum peccatum prorsus punire: atq; vicissim, si ea iustitia naturâ Deo inesset, ut illi opinantur, nullum peccatum Deus remitteret, sed semper illud puniret. Adversus enim ea, quæ Deo insunt naturâ, numquàm potest quidquam facere Deus. Exempli causâ, cum sapientia Deo insit naturâ, numquàm contra eam quidquam Deus facit; verùm quæcunq; facit, omnia facit sapienter. Verùm cum Deum constet remittere peccata & punire quando velit, apparet Deo ejusmodi misericordiam & iustitiam qualem illi opinantur, non inesse naturâ, sed esse effectus ipsius voluntatis. Præterea eam iustitiam, quam adversarii misericordiæ opponunt, quâ Deus peccata punit, nusquàm literæ sacræ hoc nomine iustitiæ insigniunt; verùm iram & furorem Dei appellant: imò iustitiæ Dei in scripturis hoc attribuitur,

tur, cum Deus peccata condonat, 8.
1. Ioh. 1. 9. Rom. 3. 25. 26.

Quæ verò tua est ea de re sententia?

Ea nimirum, cum eam misericordiam & iustitiam, quas adversarii inesse Deo naturâ opinentur, Deo non inesse naturâ docuerimus, nullo modo opus fuisse ea ratione, quâ misericordiæ isti & iustitiæ satisfaceret, & quâ veluti temperamento quodam in Deo inter se conciliarentur. Equidem non diffitemur, iusticiam esse Deo naturalem, verùm eam, quæ rectitudo nominatur, & pravitati opponitur. Atq; ea quidem in omnibus Dei operibus elucet, unde eadem omnia iusta & recta & perfecta apparent, idq; non minùs cum Deus peccata remittit, quàm cum eadem punit.

Quæ verò sunt scripturæ, e quibus illi opinionem suam adstruere conantur?

8. Ex, quæ testantur Christum vel pro nobis, vel pro peccatis nostris mortuum: deinde, quod nos redemit, aut dedit semetipsum & animam suam redemptionem pro multis: tum, quod noster mediator est: porro, quod nos reconciliavit Deo, & sit propitiatio pro peccatis nostris: denique ex illis sacrificiis, quæ mortem Christi ceu figuræ adumbraverunt.

Quæ ad hæc loca respondes?

Quod attinet ad illa testimonia, in quibus habetur, Christum pro nobis mortuum, ex iis satisfactio- nem aditui necessariò non posse, hinc manifestum est, quod scriptu-
 1. Joh. 1. ra testetur, etiam nos pro fratribus
 16. animas ponere debere, & Paulus
 Colos. de se scribat: Nunc gaudeo in affli-
 1. 24. ctionibus meis pro vobis, & suppleo reliquias afflictionum Christi pro corpore ejus, quæ est ecclesia. Cer- tum autem est, nec fideles pro fra-
 tri-

tribus, cuiquam satis facere, neq; Paulum cuiquam pro ecclesia satis fecisse.

At horum verborum, Christum pro nobis esse mortuum, qui sensus est?

Is, quod hæc verba pro nobis, non significant loco vel vice nostri; verum propter nos, uti etiam Apostolus 1. Cor. 8. 11. expressè loquitur. Quod etiam similia verba indicant, cum scriptura loquitur pro peccatis nostris mortuum esse Christum: quæ verba cum sensum habere nequeunt, loco seu vice peccatorum nostrorum mortuum esse; verum propter peccata nostra esse mortuum, ut Rom. 4. 25. manifestè scriptum legimus. Ea porro verba, Christus pro nobis esse mortuum, hanc habent vim, cum ideirò mortuum, ut nos salutem æternam, quam is nobis cœlitus attulit, & amplecteremur & consequeremur, quod
 qua

8. qua ratione fiat, paulò superiùs accepisti.

Quid verò ad ea testimonia, quæ nos a Christo testantur redemptos, respondes?

E verbo redimendi non posse effici satisfactionem hanc, hinc est planum, quòd de ipso Deo, & in novo, & in prisco Fœdere scribatur, eum redemisse populum suum ex Ægypto, cum fecisse redemptionem populo suo. Deinde, quòd scriptum sit, quòd Deus redemerit Abrahamum & Davidem, & quòd Moses fuerit redemptor, & quòd simus redempti e nostris iniquitatibus, aut e vana conversatione nostra, aut e maledictione legis. Certum autem est, Deum nemini satisfacisse, nec verò iniquitatibus, aut conversationi vanæ, aut Legi satisfactum dici posse.

Quam autem vim ea verba putas

8. *tas habere, quòd Jesus nos redemerit, & seipsum pretium redemptionis dederit?*

Vox redemptionis simpliciter liberationem notat. Porro de Christi morte dicitur, quòd nos per eam liberaverit, quòd ea interveniente liberationem consequuti sumus, & ab ipsis peccatis ne eis amplius serviamus, & ab eorum pœna, ut e faucibus æternæ mortis erepti in perpetuum vivamus.

Cur verò ea nostra liberatio voce redemptionis exprimitur?

Propterea, quòd maxima interveniat similitudo inter liberationem & redemptionem propriè acceptam. Ut enim in propriè accepta redemptione oportet esse captivum, & eum qui captivum detineat, tùm redemptorem, deniq; redemptionis pretium: ita in nostra liberatione est homo captivus, qui ho-

Esa. 29.

22.
Psalm. 31.

A. 2. 7.

35.

Tit. 2.

14.

3. Petr.

1. 18.

Gal. 3.

39.

8. hominem captivum detinent, sunt peccatum, mundus, diabolus, mors, est præterea Deus & Christus captivi redemptor, denique redemptionis pretium ipse Christus, vel anima ipsius a Deo & ipso Christo impensa: tantum eo differt, quod in nostra hac liberatione, nemo est qui accipiat aliquid liberationis nomine, quod in vera redemptione semper inveniri necesse est.

Cur verò Spiritus sanctus voce metaphorica potius, quam propria utitur?

Propterea, quod metaphorica hac voce charitas & labor Dei & Christi in liberatione nostra ostensus, exprimitur disertius. Liberatio enim contingere potest sine charitate: at tam insignis redemptio sine charitate confici nullo modo potuit.

Quid

Quid ad hæc dicis, quod Christus sit mediator inter Deum & homines, aut novi Fœderis?

Cum legatur Moses fuisse mediator (puta inter Deum & populum Israel & prius Fœderis) neque eum satisfecisse Deo ullo modo cõter, ne hinc quidem, quod mediator Dei & hominum Christus sit, colligi certò poterit, eum satisfactionem aliquam, quâ Deo pro peccatis nostris satisfaceret, peregisse.

Cur Christo nomen mediatoris scriptura tribuit?

Propterea, quod Fœdus novum idque sempiternum nomine Dei cum hominibus sanxerit, & omnem Dei voluntatem, per quam aditus nobis ad Deum patefactus est, exposuerit.

Ad hæc verò, quod nos Deo reconciliavit, quid affers?

Primum, nusquam scripturam asserere, Deum nobis a Christo recon-

8. conciliatum; verum id tantum, quod nos per Christum, aut mortem ejus, sumus reconciliati, vel Deo reconciliati, ut ex omnibus locis quæ de hac reconciliatione agunt, videre est. Quare nullo modo ex his omnibus locis ea satisfactio extrui potest. Deinde verò, quod aperte in scripturis extat, Deum nos sibi reconciliasse, id opinionem adversariorum prorsus falsam esse convincit.

Quid verò de hac reconciliatione sentis?

Christum Iesum nobis, qui propter peccata nostra Dei inimici eramus, & ab eo abalienati, viam ostendisse, quemadmodum nos ad Deum converti, atq; ad eum modum ei reconciliari oporteat.

*Ad ea verò quid respondes,
Christum peccata nostra
tulisse?*

Ne

Nehinc quidem istam adstrui satisfactionem id argumento esse, quod de Deo in Hebraico textu scriptum sit, ipsum esse qui misericordiam millibus servet, & portet iniquitatem & peccata. Et Matthæus disertissime ait, tum cum Christus multos morbos curasset in populo, impletum fuisse illud per Esaiam scriptum: *Ille infirmitates nostras sustulit, & morbos portavit.* Nihilominus Deus nec pro peccatis cuiquam satisfecit, neq; Christus pro morbis hominum.

Quid verò sibi volunt hæc verba?

Id nimirum, quod Christus omnia peccata & peccatorum poenas a nobis abstulit, atque si ea in regionem longè distantem deportasset: uti etiam Scriptura, eum esse agnum Dei, qui tollat peccata mundi: et, oblatum esse semel, ut multorum peccata tolleret.

L

Ad

Exod.
34. 7.
Num.
14. 18.

Matth.
8. 17.

Esa: 53.
4.

Ioh. 1.
29.
Heb. 9.
28.

2. Cor.
5. 18.
Col 1.
20. 22.

8. *Ad hæc verò, quòd Dominus
Jesús propitiatio vocetur,
quid respondes?*

Hinc non extrui necessariò satisfactionem vel id argumento est, quod Scriptura tradat, ipsum Deum proposuisse propitiationem Christum, uti Apostolus aperte loquitur. Deinde ex eo, quòd etiam illud operculum arcæ Dei propitiatio seu propitiatorium sit vocatum, cum nimis apertum sit, ipsum Deo nequaquam satisfacisse. Denique, aliud est satisfacere alicui, aliud eū reddere propitium: cum is, qui propitius redditur seu placatur, possit multum de jure suo remittere; cui verò satisficit, nullo pacto de jure suo remittit.

*At de re qua tua est
sententia?*

Ea, quod Deus in Christo mirum in modum se nobis propitium exhibi-

8. hibuerit, & omnia quæ nos scire voluit, per eum revelârit, maximè verò cum filium suum in mortem dedit, unde Apostolus in loco superius citato adjecit, *in sanguine ipsius.*

Quid verò ad ea testimonia respondes, in quibus traditur, illis sacrificiis prisci Fœderis mortem Christi figuratam & adumbratam fuisse?

Primum tenendum est, non ipsa sacrificia prisci Fœderis mortem Christi figurasse; verum mactatio illius pecudis tantum, quæ quorandam mactabatur, & cujus cum sanguine summus Pontifex in sancta sanctorum ingrediebatur, Christi mortem adumbrabat: quæ ut nō erat ipsum sacrificium; verum quædam ad sacrificium præparatio, & illius inchoatio quædam, Sacrificium verò ipsum tum peragi certum erat,

8. erat, cum summus Pontifex ingrediebatur cum illo sanguine in sancta sanctorum: ita etiam mors Christi non erat ipsum sacrificium; verum quædam ad sacrificium præparatio, & sacrificii inchoatio. Sacrificium verò ipsum tum peractum fuit, cum Christus in ipsum cælum ingressus est, qua de re inferius audies. Præterea, quamvis illa sacrificia mortem Christi figurassent; hinc tamen non efficitur, Christi morte Deo fuisse satisfactum pro peccatis nostris: cum nulquam testetur Scriptura, illa sacrificia eam vim habuisse, ut Deo pro peccatis satisfacerent. Et tamen necesse est inter figuram & figuratum aliquam similitudinem intervenire.

Quid verò de illis sacrificiis sentis?

Id imprimis, quod per ea, peccata populi Dei expiata fuere, id est, gratiã

Caput IX.

De Fide.

Intellexi ea qua ex parte Dei ad Fœdus novum pertinent: expono etiam ea, qua ex parte nostri ad idem videntur spectare.

Id, quod ex parte nostri ad Fœdus novum spectat, est fides in Dominum nostrum Iesum Christum.

Quid verò est fides in Dominum Iesum Christum?

Hæc duplici ratione in scripturis consideratur: interdum notat eam fidem, quam salus non consequitur necessariò: interdum eam, quam salus necessariò consequitur.

9. *Quæ verò est, quam salus non consequitur necessario?*

Est assens^{us} tantum, quo Iesu Christi doctrinâ esse veram attestamus: quem non consequi prorsus salutem, apparet e principibus illis, de quibus Ioannes ait, multos in Dominum credidisse; verum propter Phariseos eum confiteri recusasse, ne e synagoga eicerentur.

Quæ verò fides est, quam necessario consequitur salus?

Est fiducia per Christum in Deum; unde apparet eam in Christum fidem duo comprehendere: unum, ut non solum Deo; verum & Christo confidamus: deinde, ut Deo obtemperemus, non in iis solum, quæ in Lege per Moysen lata præcepit, & per Christum abrogata non sunt; verum etiam in iis omnibus, quæ Christus Legi addidit.

Er-

247 IE: CH: MUNERE.
*Ergò tu obedientiam sub si-
de comprehendis.*

Sic est. Etenim res ipsa indicio est, neminem inveniri posse, qui spem certam vitæ æternæ animo concipiat, quam Christus tantum sibi obtemperantibus promissit, qui non Christo dicto audiens sit: quandoquidem ejusmodi bonum est immortalitas, ut illud nemo sciens volens aspernari queat. Præterea Iacobus apertissimè testatur, ut corpus absq; anima mortuum est, ita sine operibus fidem mortuam esse: Et paulò superius idem ait, ex operibus fidem Abraham fuisse consummatam. Quapropter etiam in scripturis, homines pii & Deo obedientes duntaxat, fideles vocantur: quare re autor ad Heb. cap. ii.

Cur verò Apostolus Paulus fidem operibus opponit?

In iis locis, ubi Apostolus fidem
L 4 op-

Rom. 3.
23. & 4. 5.
Gal. 2.
16.
Ephel.
2. 8. 9.

9. opponit operibus, de operibus ejusmodi agit, quæ & perfectam & perpetuam obedientiam continent, qualem sub lege Deus ab hominibus requirebat; verum non de his operibus, quæ obedientiam, quam Deus a nobis, qui in Christum credidimus, requirat, comprehendunt.

Qua verò est ista obedientia?

Ea, ut primum veterem hominem cum operibus ipsius exuentes, ab omni peccato antea acto desistamus, quam quidem rem Scriptura poenitentiam vocat: deinde, ut pro virili voluntatem Dei exequamur, adeo ut non secundum carnem ambulemus; verum spiritu opera carnis mortificemus: in summâ, nullius peccati habitum contrahamus, omnium verò virtutum Christianarum habitus comparemus.

CA-

Caput X.

De libero arbitrio.

Estne id situm in nostra potestate, ut ad eum modum Deo obtemperemus?

Proterus: Etenim certum est, primum hominem ita a Deo conditum fuisse, ut libero arbitrio præditus esset: nec verò ulla causa subest, cur Deus post ejus lapsum illum eo privaret: ac neque justitia Dei admittit: nec etiam inter poenas, quibus Adæ peccatum punivit Deus, ejusmodi poenæ ulla mentio extat.

Nonne peccato originis hoc liberum arbitrium vitiatum est?

Peccatum originis nullum prorsus est: quare nec liberum arbitrium vitare potuit: nec enim e scri-

L 5

ptu-

10. ptura id peccatum originis doceri potest: Et lapsus Adæ, cum unus a-ctus fuerit, vim eam, quæ deprava-re ipsam naturam Adami, multò minùs verò posterorum ipsius pos-set, habere non potuit. Ipsi verò id in pœnam irrogatum fuisse, nec Scriptura docet, uti superiùs expo-suimus: & Deum illum, qui omnis æquitatis fons est, incredibile pro-rus est, id facere voluisse.

Verùm tamē esse peccatum ori-ginis illa testimonia docere vi-dentur, Genes. 6. 5. Omnis cogi-tatio cordis humani maligna fo-lùm omni die. Et Gen. 8. 21. Co-gitatio cordis humani mala a pueritia sua.

Hæc testimonia agunt de peccato voluntario. Ex his itaque effici ne-quit peccatum originis. Quod enim ad primum attinet, Moses id pecca-tum ejusmodi fuisse docet, cujus causa

10. causâ pœnituisse Deum, quòd ho-minem creâisset, & eum diluvio pu-nire decrevisset, apertè demon-strat: quod certè de peccato, quod homini naturâ inesset, quale pecca-tum originis censent, affirmari nul-lo pacto potest. In altero verò testi-monio docet, peccatum hominis eam vim habiturum non esse, ut Deus mundum diluvio propter il-lud puniret: quod etiam peccato o-riginis nullo modo convenit.

Quid verò ea de re sentis, quod David ait Psal: 51. 7. quòd in ini-quitate conceptus sit, & in pec-cato calefecerit eum ma-ter ipsius?

Animadvertendum est, hic Davi-dem non agere de quibusvis homi-nibus, sed de se tantum: nec simpli-citer, sed habita ratione lapsus suis & eo loquendi modo usum esse, cu-jus exemplum apud eundem Davi-

10. dem habes Psal. 58. 4. *Aversi sunt ab utero impii, erraverunt a vulva falso loqui. Quamobrem nec eo testimonio effici prorsus potest peccatum originis.*

Et Paulus Rom. 5. 12. ait, in Adamo omnes peccasse?

Non habetur eo loco, in Adam omnes peccasse; verum in Græco verba sunt ἐφ' ᾧ, quæ passim interpretes reddunt Latine *in quo*, quæ tamen reddi possunt per particulas *quoniam* aut *quatenus*, ut e locis similibus Rom. 8. 3. Phil. 3. 12. Hebr. 2. 18. 2. Cor. 5. 4. videre est. Apparet igitur neq; ex eo loco extrui posse peccatum originis.

Postquam igitur docuisti, liberum arbitrium originis peccato vitari non potuisse; expone porro, quàm longè vis ipsa liberi arbitrii pateat?

Communiter in hominibus naturâ

10. turâ exiguæ admodum sunt vires, ad ea, quæ Deus ab illis requirit, perficiendum; at voluntas ad ea perficiendum omnibus adest naturâ: nihilominus tamen eæ vires, non ita prorsus exiguæ sunt, ut homo, si vim sibi facere velit, divino auxilio accedente, non possit voluntati divinæ obsecundare. Auxilium verò suum nemini Deus prorsus denegat ex iis, quibus voluntatem suam patefecit: alioquin Deus nec castigare, neq; punire justè contumaces posset, quod tamen utrumq; facit.

Quodnam est auxilium istud divinum?

Auxilium divinum istud, duplex est: interius, & exterius.

Quod verò exterius est?

Sunt promissa, & minæ, quorum tamen promissa vim habent longè majorem. Unde etiam, quod sunt sub novo Fœdere longè præstantiora

10. tiora promissa quam sub vetere fuerint, facilius est sub novo, quam sub vetere Fœdere, voluntatem Dei facere.

Quod autem interius?

Id nimirum, cum Deus, in cordibus eorum qui ipse obediunt, quod promissit, obsignat.

Si liberum sit arbitrium, uti docessur cur igitur tot sunt, qui illud oppugnant?

Faciunt idcirco, quòd certa Scripturæ testimonia se habere opinentur, quibus efficere se posse confidunt, nullum esse liberum arbitrium.

Quæ verò sunt ea testimonia?

Duplicis generis sunt: alia quidē ex quibus id efficere se posse sibi persuadent: alia verò, quibus expressè tolli liberum arbitrium putant.

Quæ

Quæ verò sunt, e quibus id efficere conantur?

Ea omnia, quæ de prædestinatione Dei agunt.

Quanam eorum est de prædestinatione Dei sententia?

Ea, quòd Deus ab æterno certos quosdam nominatim homines, ex omni hominum, quotquot unquam futuri essent, genere, sententia irrevocabili & immutabili prorsus ad salutem elegerit & designaverit; alios verò omnes æternæ damnationi subjecerit; non eò quod horum contumaciam, illorum verò obedientiam prospexerit; verum eò quòd illi ita placuerit, & decretum ipsius de utriusq; prorsus immutabile sit.

Quid verò tu ea de re censes?

Ea de prædestinatione Dei sententia prorsus fallax est, id verò du-

10. as ob causas potissimum: quarum una est, quòd totam religionem corruere esset necesse: altera, quòd Deo multa inconvenientia attribui oporteret.

Cedo, quì hac sententiâ ad missâ, religio prorsus corrueret.

Id inde perspicuum est, quòd omnia ad pietatem & religionem spectantia, necessariò nobis inessent: quo admissò, quid juvaret an-niti, & laborare, ut pii essemus? Omnis enim conatus & studium illic prorsus superfluum est, ubi omnia fiunt necessariò, ut ipsa ratio docet. At ex ipsa pietate & religione conatu & studio sublato, pietatem & religionem interire oporteret.

*Cedo etiam, qua Deo incon-
venientia attribuerentur, si hac
sententia admitteretur.*

Ea sunt quatuor numero: Primū
injustitia: Etenim id nunis injustum
esset,

esset, punire aliquem propterea quòd non fecerit, quod facere nullo modo potuit. At cum Deus impios, & verbo suo refractarios punit, quid facit aliud, quàm eos punit, qui non faciunt, quod facere non possunt? Nam siquidem ad-versariorum sententia vera est, eos propter immutabile prorsus Dei decretum, ne pios quidem & obtemperantes Deo esse posse ulla ratione, nimis perspicuum est. Secundum inconueniens esset, hypocrisis cum deceptione conjuncta: Etenim Deus decreto suo magna imò maxima eorum parte, quibus Evangelium annunciat, a salute exclusa, omnibus nihilominus in illa Evangelii prædicatione salutem offert: & ita aliud agit, aliud simulat, quod propriè hypocritarum est, & eorum qui dolo malo agunt: & quod pejus est, facit illud in re tali, quàm aliam maximo opere circumve-

10. niri perspicuum est. Tertium inconueniens foret, summa imprudentia: Etenim videretur Deus ejus rei suspicere curam, quam certò novit non posse perfici. Quid verò ineptius, & quæ levitas major, quàm id curare, & præ se ferre quòd id summo studio perficere coneris, quod tibi certò constet, fieri nulla posse ratione, & ita ludibrio te ipsum exponere. Quartum est pravitas, quòd Deus ipse peccati auctor constitueretur: Etenim cùm damnationem peccata præcedere prorsus oporteat, certè qui decrevit aliquem necessariò damnare, idem, ut is peccet, necessariò statuit.

Qui verò istam suam de ista prædestinatione sententiam tuentur?

Conantur eam asserere, quibusdā testimoniis Scripturæ, in quibus illud est præcipuum, ubi Apostolus ait:

259 IE: CH: MUNERE. CAP: 10.
ait: scim⁹, quòd iis, qui Deum amant, omnia cooperentur in bonum, qui secundum propositum vocati sunt: Etenim quos præscivit, & prædestinavit, cōformes fieri imagini filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinavit, hos & vocavit: & quos vocavit, hos & justificavit: quos autem justificavit, illos & glorificavit. Rom. 8. 28. 29. 30

Quid verò ad id testimonium respondendum est?

Ve id testimonium, & similia in scripturis intelligere possis, primum declarandum tibi est, quid prædestinatio, electio, & vocatio in scripturis notet.

Id mihi exponi velim.

Prædestinatio Dei in scripturis aliud nihil notat, quàm Dei ante conditum mundum de hominibus decretum ejusmodi, Quòd iis, qui in ipsum crederent, ei⁹; obedi-

rent,

10. rent, daturus esset vitam æternam: eos verò, qui in eum credere, & ei parère recusarent, æterna damnatione puniturus esset. Quod hinc apparet, quòd Christus div inæ voluntatis perfectus interpres, ita hoc Dei consilium, atq; decretum nobis exposuerit, Eum, qui in ipsum crederet, vitam æternam certo habiturum esse: qui verò non crederet, eum certò condemnatum iri.

De electione verò quid ais?

Electio, cum de salute nostra agitur, duplicem significationem in scripturis habet: Etenim interdum ii, qui assentiuntur prædicato Evangelio, dicuntur a Deo electi: interdum verò etiam ii, qui non solum Evangelio assentiuntur, verùm etiam ex ipsius præscripto vitam instituunt, electi vocantur. Prioris significationis exemplum habes, 1. Cor. 1. 26, 27. *Videris vocationem vestram fratres, quòd non multi sa-*
pientes

*pientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles; sed elegit Deus stulta mundi hujus, ut pudefaceret sapientes: & infirma mundi elegit Deus, ut pudefaceret fortia. Vbi electio & vocatio pro eodem sumuntur. Alterius exemplum habes Mat. 22. 14. ubi Christus ait multos vocatos, paucos verò esse electos. Vtriusq; verò exemplum habes in illis Apostoli Petri verbis: 2. Petr. 1. 10. 11. *Studete ut firmam vocationem & electionem vestram reddatis per opera bona, ut quædam habent exemplaria.**

At de vocatione quid ais?

Vocatio, cum ad salutem nostram refertur, eadem significata habet in scripturis, quæ & Electio, ut e locis citatis apparet.

Qua ratione verò ad illud testimonium respondes?

Ad eum modum, quod hoc testimo-

10. monium, ad prædestinationem adversæ partis atruendam, nihil prorsus faciat. Siquidem pars adversa prædestinationem sine ulla prorsus bonorum operum ratione constituit; at Paulus hinc de ejusmodi Dei prædestinatione loquitur, quæ ejusmodi hominum rationem habet, qui Deum diligunt: & demonstrat, ejusmodi hominibus afflictiones nihil obesse; verum etiam ad bonum opitulari. De his verò ait, eos vocatos esse secundum propositum, ut demonstrer, eos demum secundum propositum Dei Evangelio credidisse, & ad salutem prædestinatos esse, qui Deum diligant. Id verò in potestate hominis situm esse, superius expositum est.

Hunc igitur locum mihi explicari velim.

Simplex ejus loci sententia hæc est: Apostolum docere, iis hominibus,

bus, qui Deum diligant, & Evangelio Christi crediderunt, omnes afflictiones in bonum cooperari. Quod Apostolus ea ratione demonstrare nititur, quòd ad ea omnia præfiniti sint, quæ Dominum ipsum perferre oportuit. Quemadmodum verò illa aditum ad immortalitatem Christo intercludere non potuerunt, ita nec eis illa eadem posse. Quod cum demonstrasset Apostolus, gradus quosdam describit, quibus immortalitatem homines consequuntur, explicans Deum, quos prædestinavit ut essent conformes in afflictionibus & immortalitate filio ipsi, hos per prædicationem Evangelii ad credentium ecclesiam aggregare, deinde ab omnibus peccatis liberatos justificare, deniq; via quadam perfectiore ad immortalitatem & vitam æternam præscire.

Quæ

10. *Quæ verò sunt testimonia, quibus illi expresse liberum arbitrium opinantur tolli?*

Ea spectant, vel ad omnes, vel ad certas quasdam personas.

Quæ verò sunt quæ ad omnes spectant?

Rom. 9. Sunt inter alia hæc: *Non est volentis neq; currentis; sed misericordis Dei.* Et ubi Iesus ait: *Nemo venit ad me, nisi eum traxerit qui misit me Patrem.* & quod Lucas ait: *Crediderunt quotquot ordinati fuerunt ad vitam æternam.*

Quid ad primum locum respondes?

Non agit eo loco Apostolus de voluntate atq; conatu præceptis Dei obediendi, cum id scripturis omnibus repugnet, quæ vix aliquid crebrius inculcant, quam studium secundum præcepta Dei vivendi; verum agit de voluntate & conatu ejus-

ejusmodi, quo Deum præveniamus & moveamus, ut nobis sua beneficia proponat atq; offerat. Quod ita esse ex ipsa thesi Apostolica apparet, quæ ejusmodi est: Nō omnes qui secundum carnē ex Abrahamo nati sunt, verē ipsius esse filios, & ad illas promissiones, quibus Abrahamæ posteritati felicitas æterna est promissa, pertinere; verum eos duntaxat filios Abrahamæ esse, quibus Deo placuit illam gratiam donare, nulla nativitatis quæ secundum carnem est habita ratione: ii verò sunt, qui in Deum per Christum crediderūt, (quibuscunq; tandem parentibus orti sunt) atq; hac ratione filii Abrahami spirituales facti sunt. Unde non oportere jam salutem & justitiam ex lege a Mose data petere, quæ quondam Abrahamæ & Israëlitis secundum carnem filiis a Deo tradita sunt; sed per fidem IESU CHRISTI, quæ deinde ab ipso eodem Deo

M

Abra-

10. Abrahæ & Israël's spiritualibus filiis in sempiternum proposita fuit. Atq; hæc genuina est huius loci sententia. Quamobrem quemadmodum nos libenter ei rei accedimus, neminem esse hominem, qui voluntate & cursu suo hoc obtinere potuerit, vel possit, ut Deum ad conferendum beneficium aliquod in illum moverit: ita vicissim postquam Deus gratiam suam obtulit, hominem vel gratiam oblatam excipere, & amplecti, aut ex præscripto divinæ voluntatis vitâ instituire non posse, pro pernicioso errore ducimus,

Quid porro ad secundum respondes?

Et ea trahendi ratio non tollit liberum arbitrium: Nec enim fit ea ratio ne, ut vis a Deo fiat hominibus; verum promissionum suarum Deus & præstantia & firmitudine ostendit.

ostensa, homines ad filium suum trahit. Quod verò ea trahendi ratio non ut fiat, primum ex his quæ Christus ibidem subiecit, apparet, ubi rationem istam trahendi explicat: *Et erunt omnes docti a Deo. Qui itaq; a Patre audit, & didicit, is venit ad me.* Vbi manifestum est, a Patre trahi, nihil aliud esse, quam a Patre audire, & doceri. Id verò quod fiat, ex verbis Christi paulò inferius expressis, planum est: *Non quòd quisquam Deum viderit, nisi is qui a Deo est, is vidit Patrem.* Deinde hinc etiam perspicuum est, quod ea trahendi ratio ad omnes pertinet, ad quos Evangelium pervenit, ut ex illo loco colligere promptum est, ubi IESUS ait: *Ego cum exaltatus fuero de terra, omnes traham ad meipsum.*

Ad tertium verò quid offers?

Hoc testimonio non tolli libe-

10. rum arbitrium hinc animadverti potest, quòd hic nulla mentio Dei fiat, qui homines illos ad vitam æternam, ordinaverit; verùm simpliciter tantùm scriptum est, credidisse quotquot ordinati fuerunt ad vitam æternam, quod de ipsis hominibus intelligi potest, quòd ipsi ordinati fuerunt, id est, apti ad amplectendam Christi doctrinam, ac proinde vitam æternam capessendam;
46. ut paulò superiùs in eodem capite scriptum extat in re huic contraria, alios seipso indignos judicasse vitæ æternæ: & quemadmodum inferiùs Christus ait, sibi multum populum fuisse Corinthi, non alia de causâ,
- AA. 18. 10. quàm quòd apti fuerint, ut populus Christi fierent.

Quæ verò testimonia sunt, quæ ad certas personas spectent?

Sunt inter alia, in quibus scriptum extat, Deum indurasse Pharaonem,

& Iudam qui Apostolus Domini fuerat, Dominum prodere, ut e scripturis apparet, coactum fuisse.

Quid verò tu ad hæc respondes?

Fateor, Deum interdum quosdam homines ita a gratia sua rejicere, ut nec resipiscere, nec corrigi possint. Verùm ea Dei opera actionesq; nullo modo tollūt simpliciter loquendo liberum arbitrium, cum ea exempla, in quibus illa apparent, sint singularia: quæ Deus idcirco extare vult, quòd homines, cum licuit, Deo tamen parère recusarint, eòq; a multo tempore digni extiterint, in quos Deus judicia sua extenderet; quæ tandem, cum illi libet, extendit: qualis erat Pharaon, qui Dei populum multo ante per tempus diuturnum afflixit, ita etiam Iudas, qui a multo tempore fur & avarus erat; idcirco Deus iis ad perficienda

CAP: DE PROPHECYCO 270
II. enda illa tam nefaria flagitia est a-
bulus.

Caput XI.

De Justificatione.

*Cum perceperim, & quid fides
sit, & quatenus in nostra potesta-
te sit, expone porrò quid ea fi-
de consequamur.*

PER fidem in Christum consequi-
mur justificationem.

Quid verò est justificatio?

Iustificatio est, cum nos Deus pro
iustis habet, quod ea ratione facit,
cum nobis & peccata remittit, &
nos vitâ æternâ donat, de quo aper-
tè testatur Paulus dum ait, in eo bea-
titudinem hominis consistere, cui
Dominus imputat iustitiam: deinde
in Psalmo addit, *Beatus vir, cui non
imputat Dominus peccatum.*

Er-

271 I B: CH: MUNERE.
*Ergò sine fide in Christum ne-
mo justificatur?*

Nemo prorsus. Verùm id de eo
tempore intelligendum est, quo
Christus patefactus est: de quo eti-
am illa Petri verba accipienda ^{Act. 13.}
sunt, non esse nomen sub cœlo da-
tum hominibus, per quod nos ser-
vari oporteat, nisi nomen hoc Ie-
sus. Nam quod attinet ad tempus
quod Christi patefactionem ante-
cessit, de eo id affirmari non potest.
Etsi enim omnes, qui unquam in
Deum crediderunt, ob fidem iusti-
ficabuntur, (ut e cap. II. Hebr. aper-
tè colligi potest,) nihilominus ea
justificandi ratio in Fœdere per Mo-
sen dato non fuit comprehensa,
verùm ab ipsa Dei gratia merè pe-
pendit: at nunc ea justificandi ratio
per fidem in Christum, in ipso Fœ-
dere continetur. Vnde illorum fi-
des fidem in Christum non inclu-
debat, eòq; Apostolus ait, fidem ^{Gal: 3.}
^{22, 23.}

M 4

Ve- 24, 25.

II. venisse per Evangelium. Atq; ad eum modum, illi non propter fidem in Dei filium, sed in ipsum Deum sunt iustificati.

Verum tamē locus ille Act. 15. 11. repugnare videtur huic sententia, ubi ait Apostolus, nos per gratiam Domini Jesu Christi servatum iri, quemadmodum & illi patres.

In eo loco non habetur vox *patres*, verum ejusmodi oratio, *quemadmodum & illi*. Eaverò vox *illi*, non refertur ad propiora verba, in quibus patrum fit mentio, (nec enim de patribus illic erat sermo) verum refertur ad verba remotiora, in quibus sermo de gentibus habetur, de quibus propriè agitur, qui superiùs aliquoties Iudæis credentibus opponuntur, prout ipsi Iudæi gentibus itidem credentibus. Sic enim legimus: *Dens ergò qui novit*

¶ 1. 9.
(30. 11.)

cor-

corda, dedit eis (intellige gentibus) *testimonium, dato eis spiritu sancto, quemadmodum & nobis* (Iudæis) *neq; discrevit inter nos & illos, fide purgans corda ipsorum* (gentium) *Nunc verò quid tentatis Deum, imponentes jugum* (legem ceremonialem intellige) *cervicibus discipulorum* (gentium) *quod nec patres nostri, neq; nos portare potuimus: verum per gratiam &c.* Nec verò officere quicquā huic interpretationi, quòd vox *patres* propior sit quàm vox *gentes*, e superioribus quos attulimus in re simili locis patère arbitramur. Ac ne id quidem alicujus momenti est, quòd vox *illi* sit masculini, vox verò *gentes* in Græco neutrius generis, edq; vocem hanc *illi* ad gentes referri non posse: cū malibet etiam vox *gentes*, in scripturis reperiatur aut conjuncta masculino generi, vel ad illud relata. Aut si hanc interpretatio-

M 5

nem

Rom. 2.
14.
Matth.
28. 19.

nem quispiam nolit admittere, tum vox illi ad vocem discipuli, quæ proximè antecedit, commodè referri potest, quæ etiam masculini generis est, quemadmodum & vox illi. Certum autè est, voce discipulorum gentes credentes intelligi.

DE OFFICIO CHRISTI REGIO.

*Percepi omnia, quæ officiū Propheti-
cū Christi cōplectatur: pro-
gredere ad alia ipsius mune-
ra, Regium nempe & Sa-
cerdotale.*

Rectè sanè. Sic igitur habeto, mu-
nus Christi Regium duplici ratione
considerari, tū regni ipsius, tū
ipsius populi, qui ei subest, ratione.

*Quæ verò ipsius regni est
ratio?*

Ea,

Ea, quod Deus cum suscitatum a
mortuis, & in cœlos assumptum, a
dextris suis collocavit, ei potestate
in cœlis & in terra omni data, & o-
mnibus, ipsius pedibus, se excepto,
subjectis, ut fideles suos gubernare,
tueri, & æternū servare possit.

Ubi hæc scripta sunt?

Plena est horum Scriptura. Ea
tamen de re singulari ratione testa-
tur Apostolus, Deum supereminen-
tē magnitudinē virtutis suæ erga nos
re ipsa ostendisse in Christo, dum eum
a mortuis excitavit, & collocavit ad
dextram suam in cœlestibus &c. Et in
actis Apostol. ait Petrus: Deus pa-
trum nostrorum excitavit Iesum,
quem vos sustulistis, suspensum in li-
gno. Hunc Deus Principem & Ser-
vatorem exaltavit dexterā suā, ad
dandam Israëlī penitentiam & re-
missionem peccatorum.

*Verū illi ajunt, Christum sei-
psū a mortuis excitasse.*

M 6

Fal-

Eph. 1,
19. 20.
12.

Act. 7.
30. 31.
21.

Falluntur vehementer, cum ut audisti, manifestè in locis infinitis Scriptura loquatur, Deum Abrahami, Isaac, Iacobi, qui Pater Christi sit, Christum a mortuis excitavisse. Quod adeò verum est, ut scripta novi Fœderis, sæpius Dei nomine nõ expresse, ita eum describant: *Is qui Christum excitavit a mortuis.*

Rom. 4.
24. & 8.
11.

At cur in ea sunt sententia?

Arbitrantur quædam Scripturæ testimonia id continere, ut cum Servator ait: *Dissolvite hoc templum, & tribus diebus excitabo illud.* Et infra: *Propterea amat me Pater, quia ego animam pono, ut eam rursus assumam. Nullus eam tollit a me, verum ego eam pono a meipso. Et habeo potestatem ponendi eam, & habeo potestatem iterum sumendi eam.* Et cū Apostolus ait: *Christus semel passus est, iustus pro injustis, ut nos* ad

Ioh. 2.
19.
cap. 10.
17. 18.

1. Petr.
3. 18.

ad Deum adduceret, mortificatus quidem carne, vivificatus autè spiritu.

Quid ad primum locum respondes?

Primum respondeo, adeò pauca & figurata & obscura testimonia, tot Scripturæ perspicuis testimoniis opponi non posse, ut ea quæ & numero sunt pauca, & adeò obscura, ea quæ & tot sunt numero, & adeò clara & perspicua, explicent; verum & pauca & obscura omnino, juxta sententiam & plurium & clariorum accipienda sunt. Deinde quod ad primum testimonium allatum attinet, Græca vox *ἐγώ*, quæ est reddita latinè *excitabo*, potest reddi *erigā*. Unde sensus erit, Christum a Deo excitatum ex mortuis, suum corpus erexisse. Deinde in his figuratis loquendi modis, non tam verba ipsa, quam res attendenda est, maxime si secundum verba ali-

quid falsi, aut quod aliis scripturis repugnet, constituendum sit. Deniq; si quis obstatè vocem *excitabo* urgere velit, is animadvertat Luc. 17. quid D. Iesus alibi dicat, Eum qui
83. perdiderit animam, vivificaturum illà: ubi si quis insistere vellet ipsis verbis, eū colligere oporteret, credentes etiam ipsos sese vivificaturos, & a mortuis excitaturos esse.

Quæ verò hoc intelligendum?

Ad eum modum, Christum hinc ita loqui velle: Etiam si vos me sustuleritis, nihilominus post tres dies a mortuis resurgam.

Ad secundum quid respondes?

Ea oratio non efficit Christum mortuum aliquam virtutem in se habuisse, quâ seipsum excitaturus erat, cum & de credentibus legamus, ipsis datam esse potestatem, ut filii

Dei

Dei, id est immortales fierent: licet hoc certum sit, Deum donata eis immortalitate, eos filios suos effecturum. Vnde apparet hujus loci hanc esse sententiam: Ut non in vestra potestate ut me tollatis e medio; verum in voluntate Patris mei situm est: ita nec in voluntate vestra erit, ut in morte maneam. Verum ea voluntas Patris est, ut ego positâ animâ perveniam ad resurrectionem a mortuis, & accipiam a patre vitam æternam. Quod etiam subsequencia verba indicant: Hoc
7.11 *mandatum accepi a Patre meo.*

Ad tertium quid respondes?

Neq; ex eo ullo modo apparere, Christum seipsum a mortuis excitasse: cum in hoc loco non sit scriptum, cum spiritu proprio esse vivificatum; verum id solum, spiritu vivificatum. Quod de Spiritu Dei

M 8

pro-

prorsus accipiendum est, siquidem
superius ostendimus, quod virtute
sua filium Deus Pater excitaverit.

*Quo verò in corpore Christus
est excitatus?*

In eo prorsus, in quo crucifixus fu-
it: quippe cum legamus eum come-
disse atq; bibisse post resurrectio-
nem cum discipulis suis, & vulne-
rum vestigia, in manibus, pedibus,
& latere iisdem ostendisse.

*Cur verò Christus in ejusmodi
corpore fuit excitatus?*

Vt Apostolos, discipulosq; suos
de resurrectione sua certos redde-
ret, quæ causa etiam erat, cur per
dies quadraginta cum iis ageret, &
de regno Dei colloqueretur, ac su-
binde iis appareret, postquam a
mortuis excitatus fuisset.

*At quale Christus nunc ha-
bet corpus?*

Ha-

Habet corpus immortale, glorio-
sum, potens, spirituale, cum tactus
sit in spiritum vivificantem.

1. Cor.

15. 42.

43. 44.

41.

*Fideles verò ipsius, qualia cor-
pora habituri sunt?*

Similia corpori glorioso Domi-
ni IESU Christi.

Phil. 3.

21.

*Vbi verò ea de re testatur Scri-
ptura, Christum in caelos as-
sumptum?*

Testatur ea de re Lucas nomina-
tim 24. 50. 51. Vbi legimus, Et eduxit
eos foras usq; in Bethaniam, & su-
blatis manibus benedixit eis. Et fa-
ctum est, cum benediceret illis, disjun-
ctus est ab eis, & sursum ferebatur in
caelum. De quo etiam Mar. 16. 19. &
Act. 1. 9.

*Cur autem in caelos sublatus
est?*

Propterea, quod in caelis habitet
immortalitas, & illic sit domicili-
um & respub. omnium Dei filio-
rum,

1. Petr.

3. 13.

Phil. 3.

20.

M 9

Heb. 6. rum, quò ille tanquàm præcursor
 20.
 Ioh. 14. corum, omnes prævenit, ut iis lo-
 23. cum pararet.

*At ubi Scriptura tradit, Jesum
 ad dexteram Dei consedis-
 se, & omnia subiecta ha-
 bere?*

Ephes. 1. 20, 21, 22. ubi hac de re ex-
 pressè Apostolus agit, & 1. Cor. 15.
 27. & 1. Petr. 3. 22. Heb. 2. 7, 8.

*Quid autem est, sedere ad
 dexteram Dei?*

Est vices Dei gerere, ac virtutem
 efficacem habere ad gubernan-
 dum & conservandum Dei popu-
 lum: quæ in eo eminet, quò Chris-
 tus in corpora & animas absolu-
 tam habeat potestatem, nec homi-
 nibus tantùm; verùm etiam angelis
 & bonis & malis, & morti ac infer-
 no dominetur.

Cur

*Cur eam potestatem in corpora
 & animas hominum habet
 Jesus?*

Vt in omni necessitate & spiri-
 tuali & temporali iis subvenire pos-
 sit: & quòd sit constitutus vivorum
 & mortuorum iudex, & cuiq; se-
 cundùm opera ipsius redditurus, &
 secundùm occulta cordis quemq;
 iudicaturus sit.

*At in angelos bonos & ma-
 los cur dominatur?*

Angelis bonis idcirco domina-
 tur, ut iis vti possit ad omne mini-
 sterium, quo vel regni ipsius fines
 promoveri possint, vel credentes
 in necessitate quavis juvari. In ma-
 los potestatem habet, ut eorum co-
 natus & machinationes reprimat,
 qui in eo toti sunt, ut genus huma-
 num universum, potissimùm verò
 credentes, qui immortalitatem cõ-
 secuturi sunt, deleant & extermi-
 nent,

DE MUNERE CH: 284
nent, utque eorum potestate cum
vult utatur, vel ad puniendum
aut coercendum homines, qui aut
honori ipsius, aut credentium salu-
ti obstant, aut quoquo modo, quan-
tum in ipsis est, nocere velint, aut
vel ipsi, vel credentibus adversari
existant.

*Mortis verò & inferni cur
habet imperium?*

Ut credentes, licet a morte absor-
pti fuerint, denuò vitæ reddere, &
immortales præstare possit. *Quam-*
obrem ipse Christus expressè ait
habere se claves inferni & mortis.

Apoc. 1.
18.

DE MUNERE CHRISTI SACER- DOTALI.

Expofuisti munus Christi Regi-
um:

285 SACERDOTALI. *um: expone etiam Sacer-* *dotale.*

Licet jure hîc progredi debeam
ad explicandam doctrinam de po-
pulo IESU Christi; quia tamen mu-
nus Christi Sacerdotale, cum mune-
re Christi Regio nimis arctè con-
junctum est, priùs te de illo instru-
am. Munus igitur Sacerdotale in
eo situm est, quòd, quemadmodum
pro Regio munere potest nobis in
omnibus nostris necessitatibus sub-
venire: ita pro munere Sacerdotali
subvenire vult, ac porrò subvenit.
atq; hæc illius subveniendi seu opis
asserendæ ratio, sacrificium ejus ap-
pellatur.

*Quare hæc ejus opis asserenda ra-
tio sacrificium vocatur?*

Vocatur ita figurato loquendi
modo, quòd, quemadmodum in
prisco Fœdere, summus Ponti-
fex ingressus in sancta sanctorum,
ca

ea quæ ad expianda peccata populi spectarent, perficiebat: ita
 Hebr. 2. Christus nunc penetravit cælos, ut
 17. illic Deo appareat pro nobis, & omnia
 4. 14. ad expiationem peccatorum
 5. 1. nostrorum spectantia peragat.
 9. 24.

*Quid porro est peccatorum
 expiatio?*

Est a pœnis, quæ peccata tûm temporariæ tûm æternæ comitantur, & ab ipsis etiam peccatis, ne eis serviamus, liberatio.

*Quæ expiationem peccatorum
 nostrorum Jesus in calis
 peragit?*

Primum a peccatorû pœnis nos liberat, dum virtute & potestate quam a Patre plenam & absolutam consecutus est, perpetuè nos tuetur, & iram Dei, quæ in impios effundi consuevit, interventu suo quodammodo a nobis arceret: quod Scriptura exprimit, dum ait cum pro nobis interpellare. Deinde ab ipso-

ipforum peccatorum servitute nos liberat, dum eadem potestate ab omni flagitiorû genere nos retrahit & advocat: id verò in sua ipsi⁹ persona nobis ostendendo, quid consequatur is qui a peccando desistit: vel etiam aia ratione, nos hortando & monendo, nobis opem ferendo, ac interdû puniendo, a peccati jugo exolvit.

*Quodnam est discrimen inter
 veteris & novi Fœderis peccatorum
 expiationem?*

Expiatio peccatorum sub novo Fœdere, non solum distat ab expiatione peccatorum sub vetere plurimum; verum etiam longè præstantior, & excellentior est, id verò duabus potissimum de causis: Prior est, quod sub veteri Fœdere, iis tantum peccatis expiatio per illa legalia sacrificia constituta fuit, quæ per imprudentiam, vel per infirmitatem

tem admiffa fuere, unde etiam infirmitates & ignorantiae nuncupantur: verum pro peccatis gravioribus, quae transgressiones erant mandati Dei manifestae, nulla sacrificia instituta fuerant, sed mortis poena fuit proposita. Quod si talia Deus alicui condonabat, id non vi Foederis fiebat, sed misericordia Dei singulari, quam Deus citra Foedus, & quando & cui libuit, exhibebat. Sub novo vero Foedere peccata expiantur non solum per imprudentiam & infirmitatem admiffa; verum etiam ea, quae apertissimorum Dei mandatorum sunt transgressiones, dummodo is cui labi ad eum modum contigerit, in eo non perseveret; verum per veram poenitentiam resipiscat, nec ad illud peccatum amplius relabatur. Posterior vero causa est, quod sub prisco Foedere ad eum modum peccatorum expiatio peragebatur, ut

po-

poena temporaria tantum, ab iis quorum peccata expiabantur, tolleretur. Sub novo vero ea est expiatio, ut non solum poenas temporarias, verum etiam aeternas amoveat, & loco poenarum, aeternam vitam in Foedere promissam, iis quorum peccata fuerint expiata offerat.

*Qua ratione verò utrumq;
demonstras?*

Peccata quae sub veteri Foedere expiari non potuerunt, omnia sub novo expiari testatur Apostolus Paulus in actis, ubi ait: *Notum igitur sit* Ac. 13.
18, 19.
vobis viri fratres, quod per eum annuntiatur vobis peccatorum remissio, & ab omnibus a quibus per legem Moysi justificari non poteratis, per hunc qui credit justificatur. Idem habetur Rom. 3. 25. & Heb. 9. 15. Quod verò ea ratione expientur peccata sub novo Foedere, ut etiam aeterna poena amoveatur, & vita æ-

N.

ter-

DE MUNERE CHI. 290
terna donetur Heb. 9. 12. habetur,
ubi ait: *Christus per proprium san-*
guinem introiit semel in sancta, æ-
terna redemptione inventa.

Cur id sacrificium Christi in
cælis peragitur?

Ideò, quòd tale tabernaculum re-
quireret, qualis ipse esset Sacerdos,
quale & ipsius sacrificium existe-
ret. Cùm enim Sacerdos ipse esset
immortalis, & sacrificium ipsius
prorsus incorruptibile, in æternum
tabernaculum ipsum intrare oportuit.
At tale tabernaculum cùm
tantum cælum existat, sedes & do-
micilium Dei, idcirco necesse erat,
ut in cælos profectus, sacerdotali
munere fungeretur, ut apertè autor
epistolæ ad Hebræos testatur, dum

Heb. 7. ait: *Talis nos decebat Pötifex, scilicet,*
26. *innocens, impollutus, segregatus a*
peccatoribus, & excelsior cælis su-
cap. 8. 4. *ctus.* & inferius ait: *Si in terris esset,*

291 SACERDOTALI.
ne Sacerdos quidem esset. & inferius
rursus: Hostiam & oblationem pro ca. 10. 3. *peccato noluisti, corpus autem apta-*
sti mihi &c.

Quid? annon erat Sacerdos, an-
tequam in cælos ascenderet, &
presertim cruci affixus pen-
deret?

Non erat. Nam ut modò audisti, Hebr. 8. 4.
apertè is Scriptor divinus testatur,
si in terris esset, cum ne Sacerdo-
tem quidem futurum. Præterea,
cùm idem autor testetur, ipsum
fratribus similem per omnia esse
debuisse, ut misericors fieret & fi-
delis Pontifex in iis quæ ad Deum,
perspicuum est, quamdiu fratribus
similis per omnia, id est, in afflictio-
nibus & morte nō erat, tamdiu ei-
psa cum Pontificem nostrum mise-
ricordem non fuisse. Atq; ad eum
modum afflictiones & ipsa mors
non erant sacrificium ipsum, ve-

DE MUNERE CH: 292
rūm via quadam & præparatio ad
illud peragendum.

*Cur verò Apostolus ait, Christum
tradidisse semetipsum victimam
& oblationem Deo, in odo-
rem suavitatis?*

Eph. 5.
2.

Primum tenendum est, nos mor-
tem Christi ab ipsius oblatione
non sejungere, imò verò con-
stanter asserere, Christum non ali-
ter seipsum quàm morte ipsius in-
terveniente obtulisse: tantum hoc
asseveramus, oblationem ipsius
non fuisse antea reipsa consumma-
tam, nec absolutam, antequàm a
mortuis excitatus cœlos ascende-
ret. Nam & in illo sacrificio legali
anniversario, quod potissimum sa-
crificium Christi adumbravit, ad
consummandum sacrificium, o-
minò mactatæ pecudis sangui-
nem in sancta sanctorum inferri o-
portuit, ut autor epistolæ ad Hebræ-

Hebr. 13.
7.

293 SACERDOTALI
os testatur. Deinde in illo loco ci-
tato expendendum est, Apostolum
non ita loqui, quòd Christus sei-
psum obtulerit Deo pro nobis.
Nam hoc verbum tradidit, non de-
bet conjungi cum voce, Oblatio-
nem, verum per se debet legi, quòd
Christus semetipsum tradiderit,
subintellige in mortem. Nam eo
sensu verbum tradendi usurpat a-
liis in locis Scriptura. Porro se-
quentia verba *victimam & oblationem*
Deo in odorem suavitatis, sunt
veluti illustratio & commendatio
istius operis Christi quòd semeti-
psum tradidisset. (Hac verò Aposto-
lus credentes ad imitandum istud
Christi factum in amando proximo
cohortatur) Quemadmodum simi-
li loquendi genere, alibi alia bona
opera commendantur, ut Phil. 4. 18.
Atq; idè beneficentia & commu-
nicatio sacrificia vocantur, quibus
delectatur Deus, ut etiam omnia

Ephes.
5. 25.
Gal. 2.
20.
Rom. 6.
32.

Heb. 13.
16.

1. Pet. 2. bona opera, quæ credentes in Christum faciunt. Quæ bona opera Christianorum illis sacrificiis legalibus adumbrata fuere.

Heb. 1. *Illius verò loci Scriptura, Christum per semetipsum purificatione peccatorum facta, consedisse in dexterathroni majestatis in excelsis, quæ erit sententia?*

Non eò loquitur autor ille ad eum modum, ac si Christus antequàm in cœlos exaltatus esset, sacrificium suum per mortem consummasset: verùm eò quòd modus expiandi & purgandi peccata, ex quo Christus a mortuis excitatus profectus est in cœlum, & illic seipsum pro nobis Deo obtulit, perfectus & absolutus fuit, hoc est, id factum est, quo nos ad amplectendam peccatorum remissionem, quam Deus nobis obtulit, movemur: & Christus potestatem habet nobis dandi reipsa pec-

peccatorum remissionem. Vnde postmodum sequitur perpetuò, ipsa peccatorum purgatio & mundatio, & a pœnis peccatorum vera liberatio.

Cur verò Scriptura, ubi agit de munere Christi Sacerdotali, commemorat ipsum pro nobis interpellare?

Rom. 8.

34.

Heb. 7.

25.

Cum Scriptura testatur Christum pro nobis interpellare, non propterea fit, ac si ille preces pro nobis ad Deum propriè fundat: hoc enim simul non consistit cum perfecta ipsius potestate, quam Deus ei reipsa concessit, & ob quam ipse rex noster est: verùm eo fit, ut in mentibus nostris infigatur prorsus, potestatem omnem, quam Christus habeat, non ex sese habere, verùm Dei Patris dono; & ita omnia opera efficere, ac si ad ea efficienda virtutem precibus interve-

nien-

I. nientibus subinde obtineret: id verò Spiritus sanctus propterea facit, ut prærogativa & eminentia Patris integra & inviolabilis persistat.

DE ECCLESIA

CHRISTI.

Intellexi quæ de regno Christi tradidisti: expone porrò qui sit ipsius populus.

Est Ecclesia aut cœtus Christianorum: isq; visibilis vel invisibilis.

Caput I.

De Ecclesia visibili.

Quæ verò Ecclesia visibilis est?

Est cœtus eorum hominum, qui doctrinam salutarem tenent & profitentur. Eaque potest considerari

I. ri in genere & in specie. In genere, cum omnes cœtus Christi visibiles per totum mundum dispersi, pro uno Christi cœtu, vel pro una ecclesia considerantur. In specie, cum singuli cœtus in certis locis existentes, pro ecclesia Christi accipiuntur.

Cum nunc passim omnes cœtus Ecclesie Christi nomen sibi vendicent, doceri velim, an sint aliqua signa, e quibus Ecclesia Christi agnosci queat?

Non multum juvat signa veræ Christi Ecclesie inquirere, cum tibi exposuerim, quid veram Ecclesiam constituat; nimirum salutis doctrina, quam quicumq; cœtus habet & profitetur, est vera Christi Ecclesia: Qui verò cœtus salutarem doctrinam non habet, nec proficitur, etiamsi nescio quæ signa proferrat atq; prætendat, pro vera Ecclesia Christi haberi non potest. At te-

1. nere salutarem doctrinam, cum Ecclesie Christi sit natura, signum illius si proprie loquaris, esse non potest, cum signum ipsum a re cuius signum est differre oporteat.

Ergo ad cognoscendum, quæ sit vera Christi Ecclesia, satis est cognovisse salutarem doctrinam.

Rem probè percepisti. Etenim qui salutarem doctrinam amplectitur, jam est in ipsa Ecclesia vera. Quare nihil est, cur de notis Ecclesie quærat, e quibus Ecclesia agnoscatur. Salutaris porro doctrina quæ sit, e nostro sermone colloquutioneque discere potuisti.

Caput II.

De regimine & gubernatione Ecclesie Christi.

Quan-

2. *Quandoquidem exposueris mihi, Ecclesiam Christi visibilem, doctrina salutari constare, qui ordo in eadem doctrina illi præscriptus sit, doceri abs te velim.*

Ordo is situs est in officiis personarum, quibus Ecclesia Christi constituitur, Et accurata animadversione & observatione, ut singulæ personæ officiis suis fungantur.

Quæ verò sunt persona, quibus Ecclesia constat?

Earum alie sunt, quæ præsunt: alie, quæ dicto sunt audientes.

Quæ porro præsunt?

Apostoli, Prophetæ, Evangelistæ, Doctores, Pastores, Episcopi, Seniores & Diaconi.

Quod est officium earum personarum, quos Apostolos vocas?

N 6

In

2. In mundum univcrsum ire, & Evangelium Christi annunciare, cuius gratiâ a Christo & electi primum, & ab ipso missi fuere, unde etiam Apostoli vocati sunt, quos etiam Christus Spiritu sancto iis visibilem in modum misso, & virtutibus ingentibus armaverat.

Quod officium Prophetarum est?

1. Cor. 14. Futura prædicere, & difficilia intellectu ad religionem Christianam spectantia interpretari.

Quod Evangelistarum munus?

Apostolis in annunciando Evangelio opem afferre, & illud itidem per diversas regiones spargere & plantare, quales erant Philippus, Timotheus, & alii.

A&. 21.
3.
2. Tim.
4.5.

Quæ Doctorum, Pastorum, Episcoporum & Seniorum officia?

Aliis

Aliis in sermone præire, ordinem in Ecclesia Domini in omnibus tueri, & pro populo Dei preces fundere.

2.
1. Tim.
5. 17.
A&. 6.
4.

Quod autem Diaconorum munus?

Necessitatibus ecclesiæ præfer. A&. 6. tim pauperum servire. 2.4.

Num ergo hodie in Ecclesia Christi, omnes hæc persone, quas aliis præesse asseruisti, & quarum officia descripsisti, inveniuntur?

Quod attinet ad Apostolos & Prophetas, certum est, nullum amplius in Ecclesia Christi eos locum habere. Etenim causa, ob quam illi & electi & missi a Domino fuere, desit. Ea verò fuit, quod per eos Deus, doctrinam filii sui mundo annunciari & confirmari voverit. Quapropter illi vocati etiam fuere fundamenta Ecclesiæ Christi

Eph. 2.
20.

2. Paulo. Postquam igitur doctrina Christi, secundum Dei consilium & patefacta & confirmata fuit abunde, iis personis quæ eam patefacere & confirmarent, nihil est amplius in ecclesia loci relictum.

Cur Apostolos & prophetas fundamentum Ecclesie Christi vocas, cum ipse Christus sit illius fundamentum?

1. Cor. 1.
11.

Alio sensu Apostoli & prophetæ vocantur fundamentum ecclesiæ Christi, alio ipse Christus ecclesiæ suæ fundamentum existit. Cum enim Apostoli & prophetæ vocantur fundamentum ecclesiæ Christi, sit hoc respectu aliorum hominū, qui ad eandem ecclesiam Christi pertinent, & doctrina prophetarum & Apostolorum prorsus nituntur. Ac tum Christus consideratur ut quiddam majus, id est, tanquam lapis angularis illius fundamenti.

menti, ut ibidem ad Ephesios scriptum est. Cum verò Christus ipse ^{Eph. 2. 20.} fundamentum ecclesiæ suæ vocatur, tum verò non solum aliorum hominum; verum etiam ipsorum Apostolorum respectu illud sit, qui Domino sunt superstructi, quemadmodum & credentes alii.

De Evangelistis quid ais?

Eos pariter cum Apostolis desisse. Nam tum unà cum Apostolis doctrinam novam annuntiabant, quæ nunc pro vetustissima habetur.

De aliis autem personis quid censes?

Cum eorum ministeria etiam nunc persistant, & ipsas personas permanere prorsus judico, quippe quæ illorum causâ constitutæ fuerint.

Quâ ratione verò ad id ministerium constituuntur?

Ad eum modum, ut in doctrina

CAP: DE ECCLESIA 304
2. Apostolica præscriptum habemus.

Qui verò?

De Doctorum, Pastorum, Episcoporum & Presbyterorum seu Seniorum munere & officiis satis abunde Paulus differit: Oportet Episcopum esse irreprehensum, unius uxoris maritum, vigilantem, prudentem, ornatum, hospitalitatem sectantem, aptum ad docendum: non vinosum, non percussorem, non turpis lucri cupidum, verum temperantem, non pugnacem, non pecunie cupidum, qui domui suæ bene præsit, liberos habeat in subjectione, cum omni castitate. Nam si propriæ domui præesse non noverit, quomodo Ecclesiæ Dei curam geret? Non novitium, ne inflatus incidat in iudicium diaboli. Oportet autem eum & testimonium habere ab iis qui foris sunt, ut nō in opprobrium incidat, & laqueum diaboli. Consumiliter ad Titum: Episcopus irreprehensus sit, tanquàm Dei

1. Tim.
3. 2. 3. 4.
3. 6. 7.

Tit. 1. 6.
7. 8. 9.

305 CHRISTI. CAP:

Dei æconomus, non arrogans, non iracundus, non vinosus, non litigiosus, non turpis lucri cupidus, hospitalis, amator boni, prudens, iustus, pius, temperans, tenax fidelis sermonis secundum doctrinam, ut adhortari possit per sanam doctrinam, & contradicentes redarguere.

Nonne ii qui docent in ecclesia, & ordini tuendo & conservando invigilant, ut singulari aliqua ratione mittantur opus habent?

Nulla modo. Etenim illi nunc nullam novam, nec antea inauditam doctrinam afferunt; sed Apostolicam, antiquit̃s ab omnibus exceptam tantum proponunt, inculcant, utq; secundum eam vitant instituant homines, hortantur. Unde etiam Apostolus, describens diversas personas ejusmodi pertinent, nul-

2. nullam missionis facit mentionem. Nihilominus tamen, cum personæ ejusmodi ex præscripto Apostolicæ doctrinæ constituuntur, & his duabus rebus præstant, vitæ innocentia & ad docendum aptitudine, propter ejusmodi constitutionem meritò apud omnes auctoritatem justam invenire debent.

Rom. 10.15. *Quid verò de illis verbis Apostolicis dicis, ut prædicabunt, nisi mittantur?*

Id, quòd in his verbis non loquitur Apostolus de quavis prædicatione, verùm de prædicatione novæ duntaxat & antea inauditæ doctrinæ, qualis prædicatio fuit Apostolica, & aliorum, qui ipsorum adjutores in eodem opere fuerant, quæ omninò missionem requirebat: Cùm verò Doctorum horum temporum ejusmodi non sit prædicatio, ut paulò ante docuimus, ejus-

Diaconos verò qui creare oportet?

Ea de re Paulus ad Timotheum: 1. Tim. 3.8.9.10. *Diaconi similiter graves, non bilivales, nò vino multo deditos, non turpe lucrum sectantes, habentes mysterium fidei in pura conscientia. Et hi probentur prius, deinde ministrent, existentes sine reprehensione, &c. Et infra: Diaconi sint unius uxoris mariti, liberis bene præsidentes, & propriis domibus. Etenim qui bene ministraverint, gradum sibiipsis bonum acquirunt, & multam libertatem in fide quæ est in Christo Iesu.*

Exposuisti personas quæ præsunt: exponas etiã ea, quæ ad auditores pertinent.

Auditorum vel juniorum officium est, ut dicto audientes sint eorù qui præsunt, in his omnibus quæ e-

ver-

3. verbo Dei præscribunt, de quo in
 Hebr. 13. 17. epistola ad Hebr. legimus: *Obedite
 ducibus vestris, & subiacete. Etenim
 illi vigilant pro animabus vestris,
 ut illi qui rationem reddituri sunt, ut
 cum gaudio id faciant, & non gemen-
 tes. Ut cum eis qui docent in omni
 Gal. 6. bono communicent, & duplici ho-
 1. Tim. nore dignos censeant, ut adversus
 5. 17. 1. Theff. eos accusationem nisi in duobus
 5. 12. 13. aut tribus testibus non admittant.*

Gal. 6.

6.

1. Tim.

5. 17.

1. Theff.

5. 12. 13.

2. Tim.

5. 19.

Caput III.

De disciplina Ecclesiæ Christi.

*Exposuisti mihi officia persona-
 rum, quibus Ecclesiæ Christi con-
 stat: expone porrò rationem, quæ
 eadem officia conservantur.*

EA ratio partim omnibus incumbit,

bit, partim iis tantum qui præsumunt, 3.
 personis.

Qui verò omnibus incumbit?

Ad eum modum ut. descripta Hebr. 3.
 est: *Videte fratres, ne in quoquam ve-* 12. 13.
*strum sit cor malum incredulitatis,
 ut discedat a Deo vivo. Verum ad-
 hortamini alios alii singulis diebus
 usquequò hodie nominatur, ne quis
 ex vobis obduretur deceptione pec-
 cati. Et infra: Observemus alii alios,* Hebr.
in provocationem charitatis & bo- 10. 24.
norum operum: non deserentes con- 25.
gregationem nostram ipsorum, sicut

*mos est quibusdam; sed admonentes,
 & tantò magis, quantò magis vide-
 ritis appropinquantem diem. Et rur-*
sus inferius: Contemplantes ne quis Hebr.
deficiat a gratia Dei, ne qua radix a- 12. 15.
maritudinis sursum germinans impe-
diat, & per eam inquinentur multi.
Et Apostolus Paulus ait: Admonete 1. Theff.
vos invicem, & edificate alius alium. 5. 11.
& infra: Rogamus vos fratres, ad- 7. 14.
hor-

3. hortamini inordinatos, consolamini pusillanimes, sustinete infirmos, longanimes estote erga omnes.

At verò cum iis qui ordinis huius contemptores sunt, ut agendum?

Duplici ratione. Nam aut privatim castigandi sunt, aut publicè.

Quì privatim castigandi sunt?

Moeth.
18. 15. 16.
27.

Quemadmodum Christus docuit: Si peccaverit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum. Si non audierit, assume tecum adhuc unum vel duos, ut in ore duorum testium vel trium stet omne verbum. Si autem neglexerit eos, dic ecclesie.

Cur ad eum modum castigandi sunt?

Propterea, quia ut ex hoc loco videre est, in nos privatim peccent. Atq;

Atq; eandem ob causam, de quovis privato delicto, sive in Deum, sive in alios designato, idem statuendum est. Id enim & æquitas ipsa suadet, & charitas Christiana prorsus exigit.

Quì publicè sunt castigandi?
Aut verbis & oratione, aut facto.

Quì verbis & oratione?

Ad eum modum, ut ab omnibus redarguantur publicè in Christi ecclesia, de quo ad Timoth. *Pec-* 1. Tim.
cantes argue coram omnibus, ut & 2. 20.
ceteri timorè habeant. & ad Corinth. 2. 4.
Sufficit tali increpatio ejusmodi, quæ facta est a multis.

Quì autem facto?

Cum aut societatem ipsius vitamus, & cibum cum eo capere recusamus, licet eum adhuc pro inimico non ducamus, sed tanquam fratrem admoneamus. Aut cum eum ex ecclesia Christi eliminamus, nec

3. nec amplius pro fratre agnoscimus,
sed pro alieno prorsus habemus.

Ubi ea de re scriptum est?

2. Cor. 5. De priore ratione ad Corinth. Si

11. quis frater cognominatus, sit scortator, aut avarus, aut idololatra, aut ob-
trectator, aut ebriosus, aut raptor, ne
cum eo māducetis. Deinde ad Thess.

2. Thess. 3. 6. Denunciamus vobis fratres, in no-
mine Domini nostri Iesu Christi, ut
vos subducatis ab omni fratre inor-
dinatē ambulante, & non secundam
traditionem quam accepistis a nobis.

7. 10. Et infra: Etenim cum eramus apud
vos, hoc denunciavimus vobis, ut
qui laborare nollet, non manducaret.

7. 14. & 15. Et infra: Si quis non auscultat verbo
nostro, per epistolam, hunc notate, &
ne commisceamini cum illo, ut pudefi-
at. Neq; pro inimico ducite, sed admo-
nete ut fratrem. De posteriore verò

7. 13. itidem ad Corinthios ubi ait: Tollite
malum ex vobis ipsis. Et apud
Matth. 23. 17. Matthæum: Si ecclesiam non audie-
rit,

rit, sit tibi tanquam Ethnicus & pu-
blicanus.

*Cur verò ejusmodi castigatio ser-
vatur in Christi Ecclesia?*

Ut transgressor sanetur, & in vi- 2. Thess.
am revocetur, alii verò metu per- 3. 14.
cellantur, & ab immorigeris non 1. Tim. 5.
corrumpantur nec inficiantur, atq; 20.
ut offensio e cœtu Christi removea- 1. Cor. 5.
tur, verbum Domini malè non au- 6. 7.
diat, atq; ad eum modum nomen
Domini & ipsius gloria non pro-
phanetur.

*Quod periculum imminet ejus-
modi hominibus?*

Id, quòd e cœtu Christi, ac proin-
de e regno ipsius exclusis, nihil su-
per sit amplius, quàm exitium. Cùm
hæc excommunicatio, nihil aliud
sit, nisi illud ligamentum, de quo
Christus apud Matth. Amen, amen
dico vobis, quæcūq; ligaveritis super
terrā, erūt ligata & in cælis: Et quæ-
cūq;

Matth.
18. 18.

3. *cunq; solveritis super terram, soluta erunt in caelis.*

Quæ est ligandi & solvendi potestas, quam habet Ecclesia?

Est declaratio & denunciatio secundum Dei verbum, qui sit dignus, qui non, ut sit in Christi ecclesia.

Quæ ratio est ordinem in ecclesia conservandi illa, quæ iis, qui præ sunt, potissimum incumbit?

Non solum illa officia studiosius servare tenentur, quæ singulorum sunt, quam ceteri omnes: verum alios ad eadem illa servanda subinde exsuscitare, ecclesiam inspicere, singulos observare, & tempestivè ac intempestivè instare, arguere, increpare, cum omni lenitate & doctrina, ut ad Tim. habetur: cum ejusmodi tamen cautione id agere debent, quam adhibendam Apostolus docet: *Seniorem ne increpaveris,*

2. Tim.
4. 2.

3. Tim.
5. 1. 2.

ris; verum tanquam patrem admonere: juniores, tanquam fratres: seniores mulieres, ut matres: juniores, ut sorores, cum omni castitate.

Caput IV.

De Ecclesia Christi invisibili.

Quæ Ecclesia est invisibilis?

Sunt ii, qui Christo confidunt, & illi obtemperant, proptereaq; ipsius corpus existunt.

Cur verò eum hominum cœtum invisibilem vocas?

Idcirco, quod hominum oculis expositus non sit. Nec enim quisquam hujus cœtus membrum existit, nisi qui Spiritum Christi habet. Cùm Apostolus apertissimè testetur, eum, qui Spiritum Christi non habeat, non esse ipsius. Præterea,

Rom. 8.
9.

4. nemo hujus cœtus membrum esse potest, nisi veram in Christum fidem habeat. Etenim perfidem in corpus Christi inserimur; & fide in eo consistimus: Spiritus verò Christi, & vera in ipsam fides, videri a nobis oculis carnis nullo modo possunt, cùm id utrumque in intimo cordis secessu lateat, & absconditum sit. Nam & Spiritus Christi in corda mittitur, & corde creditur ad justitiam.

Rom. 11.
19. 20.
Gal. 4.
6.
Rom.
10. 10.

Nonne ex exterioribus factis agnoscitur, qui sit Ecclesia Christi membrum?

E factis exterioribus cuiusvis promptum est agnoscere, qui non sit membrum Ecclesiæ Christi, id est, qui Spiritum ejus non habeat, & fidem veram. Etenim Apostolus ait, manifesta esse opera carnis. Verùm ex exterioribus factis difficulter agnoscitur, ubi sit Christi Spiritus & vera fides. Facile enim exte-

Gal. 5.
19.

riora facta, quæ ex corde sincero non proficiunt, eam speciem referre possunt, quam habent, quæ e corde recto prodeunt. Breviter, potest quis animo malus, induere speciem externam hominis probi: Verùm in homine probus secus est, qui nunquam hominis improbi speciem præ se ferre laborat.

Percepi jam omnia, quæ ad Dei Christi, notitiam pertinent: expone porrò, si quid ad notitiam viæ hujus salutaris præterea pertineat.

Iam omnia tibi satis abunde exposita sunt: tuum est, utiis probe perceptis atq; cognitis, ea menti infigas, & secundum eorum præscriptum vitam instituas. Deus verò tibi ad eam rem opem afferat, cui, quòd colloquutionem nostram nobis absolvere feliciter concesserit, sit laus & gloria per IESUM Christum in perpetuum. Amen.

INDEX CAPITVM
& materiarum.

DE SCRIPTURA SACRA,
pag: I.

CAP: I. De certitudine
Sacrarũ literarũ, *pag: i.*

CAP: II. De sufficientia
Sacrarum literarum, 13

CAP: III. De perspicuitate
Sacrarum literarũ, 15

DE VIA SALUTIS.

CAP: I. De causis pate-
faciendę salutis vię, 17

CAP: II. In quibus ea via
salutis consistat, 24

DE COGNITIONE DEI.

O 4 CAP:

CAP: I. De D E I essen-
tia, 25

CAP: II. De voluntate
Dei, 43

DE COGNITIONE
CHRISTI.

CAP: I. De persona Chri-
sti, 46

DE PROPHETICO IESU
Christi munere, 128

CAP: I. De Præceptis Chri-
sti, quæ Legi addidit, 131

CAP: II. De Præceptis
Christi, sigillatim ab eo
traditis, 178

CAP: III.

CAP: III. De Cœna Do-
mini, 186

CAP: IV. De Baptismo a-
quæ, 195

CAP: V. De Promisso vi-
tæ æternæ, 201

CAP: VI. De Promisso
Spiritus Sancti, 206

CAP: VII. De confirmati-
one divinæ volūtatis, 217

CAP: II X. De morte Chri-
sti, 219

CAP: IX. De Fide, 245

CAP: X. De libero arbi-
trio, 249

CAP: XI. De justificatio-
ne, 270

DE OFFICIO CHRISTI
Regio, 274

DE MUNERE CHRISTI
Sacerdotali, 284

DE ECCLESIA CHRISTI.

CAP: I. De Ecclesia vi-
sibili, 296

CAP: II. De regimine &
gubernatione Ecclesiæ
Christi, 298

CAP: III. De disciplina
Ecclesiæ Christi, 308

CAP: IV. De Ecclesia
Christi invisibili, 315.

